

BIBLIOTEKA SEJMOWA
KONSTYTUCJE ŚWIATA

KONSTYTUCJA
Republiki Tureckiej
TÜRKIYE CUMHURİYETİ
ANAYASASI

Tłumaczenie z języka tureckiego
Karolina Wojciechowska-Litwinek, Dorota Haftka-Işık
Kamila Stanek, Öztürk Emiroğlu

Wstęp
Tomasz Leżański

WYDAWNICTWO SEJMOWE
Warszawa 2013

Seria: Konstytucje Świata

Konstytucja Republiki Tureckiej

Weryfikacja naukowa: Leszek Garlicki, Wiesław Staśkiewicz

Redakcja: Wiesław Staśkiewicz, Katarzyna Gralak

Projekt graficzny: Darek Kondefe

© Copyright by Kancelaria Sejmu 2013

Biblioteka Sejmowa

ul. Wiejska 4/6/8, 00-902 Warszawa

e-mail: parlib@sejm.gov.pl

Druk: AKCYDENS S.J.

ISBN: 978-83-7666-284-8

Spis treści

<i>Wstęp</i> Tomasz Leżański	7
<i>Konstytucja Republiki Tureckiej z 1982 r.</i>	
Część pierwsza. Zasady ogólne	55
Część druga. Podstawowe prawa i obowiązki	61
Rozdział I. Postanowienia ogólne	61
Rozdział II. Prawa i obowiązki jednostki	63
Rozdział III. Ekonomiczne i socjalne prawa i obowiązki	79
Rozdział IV. Prawa i obowiązki polityczne	91
Część trzecia. Podstawowe organy republiki	101
Rozdział I. Władza ustawodawcza	101
Rozdział II. Władza wykonawcza	118
Rozdział III. Władza sądownicza	143
Część czwarta. Postanowienia finansowe i ekonomiczne	163
Rozdział I. Postanowienia finansowe	163
Rozdział II. Postanowienia ekonomiczne	166
Część piąta. Postanowienia różne	171
Część szósta. Postanowienia przejściowe	173
Część siódma. Postanowienia końcowe	187
Artykuły przejściowe nie ujęte w Konstytucji Republiki Tureckiej	193
Aneks I. Zmiany wprowadzone do Konstytucji Republiki Tureckiej	195
Aneks II. Prezydenci Republiki Tureckiej	199
Aneks III. Skład Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego (2011–2016)	201
<i>Wybrana literatura</i>	202

KONSTYTUCJA REPUBLIKI TURECKIEJ

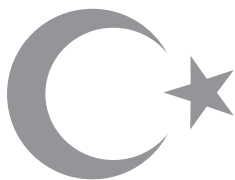
przyjęta w referendum dnia 7 listopada 1982 r.

Ustawa Nr 2709

Przyjęta przez Zgromadzenie Ustawodawcze
dnia 18 października 1982 r. Oficjalnie ogłoszona w dzienniku
urzędowym Republiki Tureckiej „Resmi Gazete” Nr 17844
z dnia 20 października 1982 r.

Przyjęta w referendum w dniu 7 listopada 1982 r. i ponownie
opublikowana w „Resmi Gazete” Nr 17863 z dnia 9 listopada 1982 r.

Publikowany tekst konstytucji uwzględnia wszystkie zmiany
dokonane do dnia 1 lipca 2013 roku

TÜRKIYE CUMHURİYETİ ANAYASASI

Godło nie jest oficjalnie zatwierdzone żadnym aktem prawnym; używane jest jednak przez wiele instytucji rządowych i ambasady w różnej oprawie graficznej.

PREAMBUŁA

PREambuła¹

Niniejsza Konstytucja, potwierdzając wieczne istnienie narodu tureckiego i ojczyzny tureckiej oraz nierozzerwalną jedność Państwa Tureckiego, zgodnie z ideą nacjonalizmu² oraz reformami i zasadami ustanowionymi przez twórcę Republiki Tureckiej, Atatürka, wiekopomnego przywódcy i niezrównanego bohatera wyraża:

dążenie Republiki Tureckiej, jako honorowego i równoprawnego członka rodziny narodów świata do zapewnienia trwałego istnienia, dobrobytu oraz materialnej i duchowej pomyślności obywateli, do osiągnięcia zdobyczy współczesnej cywilizacji;

poszanowanie absolutnej nadrzędności woli Narodu oraz całkowitego i bezwarunkowego powierzenia suwerennej władzy Narodowi Tureckiemu tak, że żadna osoba ani organ wykonujący tę władzę w imieniu Narodu nie może odstępować od zasad demokracji konstytucyjnej i wynikającego z niej porządku prawnego;

zasadę podziału władzy, która nie ustanawia hierarchii organów państwa, a odnosi się jedynie do wykonywania uprawnień i obowiązków, opartych na współdziałaniu i rozdziale funkcji oraz uznaniu nadrzędności Konstytucji i ustawy;

uznanie, że nie przyznaje się ochrony działaniom skierowanym przeciwko tureckiemu interesowi narodowemu, nierozzerwalności istnienia Turcji z jej narodem i terytorium, tureckim wartościom duchowym i historycznym, zasadzie nacjonalizmu oraz reformom i modernizacji Atatürka; uznanie, że zgodnie z ideą laicyzmu uczucia religijne pozostają bez wpływu na politykę i sprawy państwa³;

uznanie, że każdy obywatel turecki ma przyrodzone prawo do godnego życia oraz rozwijania swych materialnych i duchowych możliwości, czerpiąc z dóbr kultury narodowej, cywilizacji i rządów

¹ Preambuła zmieniona ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

² Tureckie „milliyetçilik” dosłownie znaczy nacjonalizm. Nacjonalizm formułowany przez Atatürka miał jednoczyć naród i umacniać jego tożsamość; zakładał równość wszystkich bez względu na wyznawaną religię czy pochodzenie etniczne; zakładał też powszechny dostęp każdego obywatela Turcji do dóbr intelektualnych i kulturowych.

³ Zdanie piąte Preambuły zmienione ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

prawa, i realizując swe prawa i wolności ustanowione niniejszą Konstytucją, zgodnie z zasadami równości i sprawiedliwości społecznej;

uznanie, że wszystkich obywateli tureckich jednoczy duma i honor narodowy, w przeżywaniu narodowych radości i smutków, w wypełnianiu praw i obowiązków związanych z istnieniem państwa, w sukcesach i porażkach, i we wszystkich przejawach życia narodu oraz, że mają prawo do życia w pokoju, opartego na pełnym wzajemnym poszanowaniu swoich praw i wolności, wzajemnej miłości, braterstwie i woli oraz wierze w wypełnianie hasła „Pokój w ojczyźnie, pokój na świecie”⁴.

Niniejsza Konstytucja wyrażająca IDEE, WARTOŚCI I PRZEKONANIA niżej wskazane, winna być stosowana i interpretowana z poszanowaniem i wiernością wobec jej ducha i litery.

Zostaje ona POWIERZONA PRZEZ NARÓD TURECKI patriotyzmowi jego synów i córek miłujących demokrację.

⁴ W oryginale „Yurtta sulh, cihanda sulh” – sztandarowe hasło polityki Atatürka.

ZASADY OGÓLNE

Część pierwsza
ZASADY OGÓLNE

I. FORMA PAŃSTWA

Artykuł 1

Państwo Tureckie jest republiką.

II. CECHY REPUBLIKI

Artykuł 2

Republika Turecka jest demokratycznym, laickim i socjalnym państwem prawnym, opartym na zasadach pokoju publicznego, solidarności narodowej i sprawiedliwości, szanującym prawa człowieka; wiernym wyrażonej przez Atatürka zasadzie nacjonalizmu i opierającym się na fundamentalnych zasadach zawartych w Preambule.

**III. INTEGRALNOŚĆ PAŃSTWA,
JĘZYK URZĘDOWY, FLAGA, HYMN
I STOLICA**

Artykuł 3

Państwo Tureckie z jego terytorium i narodem stanowią nierozdzielalną całość. Jego językiem jest język turecki.

Jego flaga - której formę określa ustawa - to biały półksiężyc i gwiazda na czerwonym tle.

Jego hymn to „Marsz Niepodległości”.

Jego stolica to Ankara.

IV. POSTANOWIENIA NIEZMIENNE

Artykuł 4

Postanowienia artykułu pierwszego, określające republikańską formę, postanowienia artykułu drugiego określające cechy republiki oraz postanowienia artykułu trzeciego są niezmiennie i tym samym, nie mogą zostać wprowadzone do nich poprawki.

V. ZASADNICZE CELE I OBOWIĄZKI PAŃSTWA

Artykuł 5

Zasadniczymi celami i obowiązkami państwa są: ochrona suwerenności i integralności Narodu Tureckiego, niepodzielności państwa oraz zasady republiki i demokracji; zapewnienie indywidualnego i społecznego dobrobytu, pokoju i szczęścia; dążenie do usunięcia politycznych, ekonomicznych i socjalnych przeszkód, które ograniczają podstawowe prawa i wolności obywatelskie, jako sprzecznych z zasadami sprawiedliwości oraz socjalnego państwa prawa; stworzenie warunków niezbędnych do duchowego i materialnego polepszenia bytu jednostki.

VI. WŁADZA ZWIERZCHNIA

Artykuł 6

Władza zwierzchnia w pełni i bezwarunkowo należy do Narodu.

Naród turecki sprawuje władzę za pośrednictwem upoważnionych organów i zgodnie z zasadami określonymi w Konstytucji.

Prawo do wykonywania władzy nie może zostać delegowane w żadnej formie na rzecz jakiegokolwiek jednostki, klasy lub grupy. Żadna osoba ani organ nie może sprawować władzy państwowej nie wywodzącej się z Konstytucji.

VII. WŁADZA USTAWODAWCZA

Artykuł 7

Władzę ustawodawczą w imieniu Narodu Tureckiego sprawuje Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe. Władza ta nie może być delegowana.

VIII. WŁADZA I FUNKCJA WYKONAWCZA

Artykuł 8

Władza wykonawcza i kompetencje przewidziane w Konstytucji oraz w ustawach, przynależą i są sprawowane przez Prezydenta Republiki Tureckiej oraz Radę Ministrów.

IX. WŁADZA SĄDOWNICZA

Artykuł 9

Władza sędziowska jest sprawowana w imieniu Narodu Tureckiego przez niezawisłe sądy.

X. RÓWNOŚĆ WOBEC PRAWA

Artykuł 10

Wszyscy są równi wobec prawa bez względu na język, rasę, kolor skóry, płeć, poglądy polityczne i przekonania filozoficzne, religię, wyznanie⁵, bądź inne względy.

Kobieta i mężczyzna mają równe prawa. Państwo jest obowiązane zagwarantować wprowadzenie tej zasady w życie. Podejmowane w tym celu kroki nie mogą być interpretowane jako sprzeczne z zasadą równości wobec prawa⁶.

⁵ Należy przez to rozumieć przynależność do związku wyznaniowego.

⁶ Ust. 2 art. 10 dodany ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r., zdanie drugie tego ust. dodano ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Kroki podejmowane dla zapewnienia szczególnej ochrony dzieciom, osobom starszym i osobom niepełnosprawnym oraz wdowom i sierotom po poległych lub zmarłych w trakcie służby⁷ a także inwalidom i weteranom, nie są traktowane jako sprzeczne z zasadą równości wobec prawa.⁸

Nie przyznaje się przywilejów żadnej jednostce, rodzinie, grupie czy klasie.

Organy państwowe i władze administracyjne mają obowiązek przestrzegania zasady równości wobec prawa we wszystkich swoich działaniach.

XI. KONSTYTUCJA JAKO NAJWYŻSZE OBOWIĄZUJĄCE PRAWO

Artykuł 11

Postanowienia Konstytucji są fundamentalnymi normami prawnymi, wiążącymi organy ustawodawcze, wykonawcze i sądownicze oraz wszelkie inne władze administracyjne, instytucje oraz jednostki.

Ustawy nie mogą być sprzeczne z Konstytucją.

⁷ (tur.) *şehitlerin* – męczennikom

⁸ Ust. 3 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

PODSTAWOWE PRAWA I OBOWIĄZKI

Część druga

PODSTAWOWE PRAWA I OBOWIĄZKI

Rozdział I POSTANOWIENIA OGÓLNE

I. ISTOTA PODSTAWOWYCH PRAW I WOLNOŚCI

Artykuł 12

Każdemu przysługują przyrodzone, nienaruszalne i niezbywalne podstawowe prawa i wolności.

Podstawowe prawa i wolności wiążą się z odpowiedzialnością i obowiązkami jednostki wobec społeczeństwa, rodziny i innych jednostek.

II. OGRANICZENIA PODSTAWOWYCH PRAW I WOLNOŚCI

Artykuł 13⁹

Podstawowe prawa i wolności mogą być ograniczone wyłącznie ustawą pozostającą w zgodzie z przesłankami określonymi w odpowiednich artykułach Konstytucji i nie naruszającą istoty tych praw. Ograniczenia te nie mogą być sprzeczne z literą i duchem Konstytucji oraz z wymogami demokratycznego państwa, porządku publicznego, laickości republiki i zasady proporcjonalności.

⁹ Art. 13 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

III. ZAKAZ NADUŻYWANIA PODSTAWOWYCH PRAW I WOLNOŚCI

Artykuł 14¹⁰

Żadne z praw i wolności zawartych w Konstytucji nie może być wykorzystywane w celu naruszenia niepodzielnej integralności państwa z jego narodem i terytorium lub stworzenia zagrożenia dla demokratycznego i świeckiego ustroju Republiki Tureckiej opartego na poszanowaniu praw człowieka.

Żadne z postanowień Konstytucji nie może być interpretowane w sposób umożliwiający państwu lub jednostkom zniweczenie podstawowych praw i wolności określonych w Konstytucji, lub podjęcie działań w celu ich ograniczania w stopniu większym niż przewidziany jest w Konstytucji.

Sankcje karne stosowane wobec osób działających wbrew tym postanowieniom określa ustawa.

IV. ZAWIESZENIE PODSTAWOWYCH PRAW I WOLNOŚCI

Artykuł 15

W przypadku wojny, mobilizacji, stanu wyjątkowego i w innych sytuacjach nadzwyczajnych podstawowe prawa i wolności mogą zostać częściowo lub całkowicie zawieszane, jednakże podejmowane w tym celu środki winny być uzależnione od zaistniałych okoliczności, a odstępstwa od gwarancji przewidzianych w Konstytucji winny mieć miejsce przy poszanowaniu zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego.

W sytuacjach określonych w ustępie pierwszym, prawo do życia oraz integralność duchowa i cielesna jednostki są nienaruszalne, z wyjątkiem gdy śmierć jest następstwem zgodnych z prawem działań wojennych. Nikt nie może być zmuszany do ujawniania swojej religii, wyznania, myśli i przekonań i z tego tytułu oskarżony.

¹⁰ Art. 14 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Przestępstwa i kary nie mogą być ustanawiane z mocą wsteczną. Nikt nie może zostać uznany za winnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona wyrokiem sądu¹¹.

V. STATUS CUDZOZIEMCÓW

Artykuł 16

Podstawowe prawa i wolności w odniesieniu do cudzoziemców, mogą być ograniczane w sposób zgodny z prawem międzynarodowym.

Rozdział II PRAWA I OBOWIĄZKI JEDNOSTKI

I. NIETYKALNOŚĆ OSOBISTA, INTEGRALNOŚĆ DUCHOWA I CIELESNA

Artykuł 17

Każdy ma prawo do życia oraz do ochrony i rozwoju swojej osobowości duchowej i cielesnej.

Integralność cielesna jednostki jest nienaruszalna, poza przypadkami stanu konieczności medycznej i sytuacjami określonymi prawem. Nikt nie może zostać poddany eksperymentom naukowym lub medycznym bez dobrowolnie wyrażonej zgody.

Nikt nie może być poddawany torturom lub złemu traktowaniu. Nikt nie może być karany bądź traktowany w sposób uwłaczający godności ludzkiej.

Pozbawienie życia w przypadkach takich jak: obrona konieczna, użycie broni przy dokonywaniu zatrzymania, wykonywanie nakazu aresztowania, zapobieżenie ucieczce osób zatrzymanych lub skazanych zgodnie z prawem, tłumienie zamieszek lub powstania,

¹¹ Ust. 2 art. 15 zmieniony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

lub wykonanie rozkazu przełożonych w czasie stanu wyjątkowego, lub stanu nadzwyczajnego, nie podlega postanowieniom ustępu pierwszego¹².

II. ZAKAZ PRACY PRZYMUSOWEJ

Artykuł 18

Nikt nie może być zmuszany do świadczenia pracy. Praca przymusowa jest zabroniona.

Za pracę przymusową nie uważa się pracy wykonywanej, na zasadach i w formie określonej przez ustawę, w okresie aresztowania i w trakcie odbywania kary więzienia, w ramach świadczeń obywateli w okresie stanu nadzwyczajnego oraz pracy fizycznej i umysłowej wykonywanej jako obowiązek obywatelski.

III. WOLNOŚĆ I BEZPIECZEŃSTWO OSOBISTE

Artykuł 19

Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego.

Nikt nie może być pozbawiony wolności osobistej poza następującymi przypadkami, których procedurę i warunki określa ustawa: odbywania wyroku sądowego, ograniczającego wolność i stosowania związanych z tym środków bezpieczeństwa;

zatrzymania i pozbawienia wolności na podstawie wyroku sądu lub w innych sytuacjach określonych ustawą;

wykonywania zarządzeń dotyczących wychowawczego nadzoru nad nieletnimi lub przekazania ich odpowiednim instancjom;

podjęcia kroków, zgodnie z zasadami określonymi przez właściwe ustawy, w celu poddania leczeniu, resocjalizacji lub kurateli osób zagrażających społeczeństwu ze względu na chorobę umysłową, uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, włóczęgostwo lub nosicielstwo chorób zakaźnych;

¹² Ust. 4 art. 17 zmieniony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

zatrzymania i pozbawienia wolności osób, które usiłują wkroczyć lub wkraczają na terytorium kraju nielegalnie, lub wobec których orzeczono deportację albo ekstradycję.

Osoby, wobec których istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa mogą być aresztowane na podstawie decyzji sądu wyłącznie w celu zapobieżenia ucieczce, uniemożliwienia zniszczenia lub fałszowania dowodów oraz z innych podobnych przyczyn, które czynią zatrzymanie koniecznym i są określone przez prawo. Pozbawienie wolności bez decyzji sądu może nastąpić tylko w przypadku ujęcia osoby w momencie popełniania przestępstwa, lub jeżeli opóźnienie mogłoby zagrozić zapewnieniu prawidłowego toku postępowania.

Osoby zatrzymane i pozbawione wolności muszą być niezwłocznie poinformowane w formie pisemnej lub – jeżeli jest to niemożliwe – w formie ustnej, o przyczynach zatrzymania oraz o stawianych zarzutach. W przypadku przestępstw popełnianych grupowo informacja ta winna być przekazana najpóźniej przed postawieniem zatrzymanego przed sędzią.

Osoba zatrzymana lub pozbawiona wolności musi zostać postawiona przed sędzią nie później niż w ciągu czterdziestu ośmiu godzin, a w przypadku przestępstw popełnianych grupowo w ciągu czterech dni, nie wliczając okresu wymaganego dla przetransportowania zatrzymanego do sądu najbliższego miejscu zatrzymania. Po upływie tego okresu nikt nie może być pozbawiony wolności bez postanowienia sędziego. Okresy te mogą ulec wydłużeniu w przypadku wystąpienia stanu nadzwyczajnego, stanu wyjątkowego lub w czasie wojny¹³.

O zatrzymaniu i pozbawieniu wolności powiadamia się bezzwłocznie rodzinę zatrzymanego¹⁴.

Osoby zatrzymane mają prawo domagać się przeprowadzenia procesu sądowego w rozsądnym terminie oraz zwolnienia na okres śledztwa i postępowania sądowego. Zwolnienie może być uzależnione od przedłożenia gwarancji zapewniających stawienie się

¹³ Ust. 5 art. 19 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

¹⁴ Ust. 6 art. 19 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

zatrzymanego na rozprawę sądową oraz do wykonania wyroku sądowego.

Osoby pozbawione wolności, bez względu na przyczynę, mają prawo zwrócić się do odpowiednich organów sądowych o rozpatrzenie sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki oraz o zwolnienie, jeżeli zastosowane wobec nich środki są niezgodne z prawem.

Szkody poniesione przez osoby poddane traktowaniu naruszającemu powyższe postanowienia są rekompensowane przez państwo zgodnie z ogólnymi zasadami prawa odszkodowawczego¹⁵.

IV. PRAWO DO PRYWATNOŚCI I OCHRONA ŻYCIA PRYWATNEGO

A. Prawo do zachowania prywatności

Artykuł 20

Każdy ma prawo domagać się poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego. Prywatność życia jednostki i rodziny jest nienaruszalna¹⁶.

Nikt nie może być poddany rewizji, a należące do niego przedmioty i prywatne dokumenty nie mogą być przeglądane ani zajmowane, bez ważnego postanowienia sądu, wydanego z jednej lub łącznie kilku następujących przyczyn: bezpieczeństwa narodowego, ochrony porządku publicznego, zapobiegania przestępczości, ochrony zdrowia i moralności publicznej, ochrony praw i wolności osób trzecich, bądź też, bez pisemnej decyzji wydanej przez uprawnione do tego organy, w przypadku gdy opóźnienie uniemożliwiłoby prawidłowe działanie. Tego rodzaju decyzja musi być przedstawiona do zatwierdzenia właściwemu sędziemu w ciągu dwudziestu czterech godzin. Sędzia wydaje postanowienie w ciągu czterdziestu ośmiu godzin od momentu przeprowadzenia rewizji lub zajęcia, w przeciwnym wypadku rewizja lub dokonane zajęcie zostają uznane z mocy prawa za niebyłe¹⁷.

¹⁵ Ust. 9 art. 19 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

¹⁶ Ust. 1 art. 20 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

¹⁷ Ust. 2 art. 20 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Każdy ma prawo domagać się ochrony swoich danych osobowych. Prawo to obejmuje informacje o danych osobowych dotyczących danej osoby, dostęp do tych danych oraz dokonywanie w nich sprostowań lub skreśleń oraz uzyskiwanie informacji czy dane osobowe są wykorzystywane zgodnie z przeznaczeniem. Dane osobowe mogą być wykorzystywane tylko w przypadkach przewidzianych przez prawo lub na wyraźny wniosek osoby, której dotyczą. Procedury i tryb ochrony danych osobowych określa ustawa¹⁸.

B. Nienaruszalność mieszkania

Artykuł 21¹⁹

Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Nikt nie może wkroczyć do mieszkania, przeprowadzać rewizji i dokonywać zajęć znajdujących się tam przedmiotów, bez ważnej decyzji wydanej z jednej lub łącznie kilku następujących przyczyn: bezpieczeństwa narodowego, ochrony porządku publicznego, zapobiegania przestępczości, ochrony zdrowia i moralności publicznej, ochrony praw i wolności osób trzecich, bądź bez pisemnej decyzji wydanej przez uprawnione do tego organy, w przypadku gdy opóźnienie uniemożliwiłoby prawidłowe działanie. Tego rodzaju decyzja musi być przedstawiona do zatwierdzenia właściwemu sędziemu w ciągu dwudziestu czterech godzin. Sędzia wydaje postanowienie w ciągu czterdziestu ośmiu godzin od momentu dokonania zajęcia, w przeciwnym wypadku zajęcie zostaje uznane z mocy prawa za niebyłe.

C. Wolność komunikowania się

Artykuł 22²⁰

Każdy ma prawo do wolności komunikowania się. Gwarantuje się tajemnicę komunikowania.

Nie dopuszcza się utrudniania komunikowania się, bądź naruszenia jego tajemnicy bez ważnego postanowienia sądu wydanego z jednej lub łącznie kilku następujących przyczyn: bezpieczeństwa narodowego, ochrony porządku publicznego, zapobiegania przestępczości,

¹⁸ Ust. 3 art. 20 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁹ Art. 21 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

²⁰ Art. 22 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

ochrony zdrowia i moralności publicznej, ochrony praw i wolności osób trzecich, bądź bez pisemnej decyzji wydanej przez uprawnione do tego organy, w przypadku gdy opóźnienie uniemożliwiłoby prawidłowe działanie. Tego rodzaju decyzja musi być przedstawiona w ciągu dwudziestu czterech godzin do zatwierdzenia właściwemu sędziemu. Sędzia wydaje postanowienie w ciągu czterdziestu ośmiu godzin od momentu wydania decyzji, w przeciwnym wypadku zostaje ona uchylona z mocy prawa.

Instytucje i organizacje publiczne, wobec których mogą być stosowane wyjątki od powyższych postanowień określa ustawa.

V. WOLNOŚĆ WYBORU MIEJSCA ZAMIESZKANIA I PRZEMIESZCZANIA SIĘ

Artykuł 23

Każdy ma prawo do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania i do wolności przemieszczania się.

Wolność wyboru miejsca zamieszkania może być ograniczana przez ustawę w celu: zapobiegania przestępczości, wspierania rozwoju społecznego i ekonomicznego, zapewnienia planu zagospodarowania przestrzennego i prawidłowego przebiegu procesu urbanizacji, ochrony własności publicznej.

Wolność przemieszczania się może być ograniczana przez ustawę z przyczyn takich, jak prowadzone śledztwo i postępowanie karne oraz w celu zapobieżenia przestępczości.

Wolność wyjazdu obywateli za granicę może być ograniczana jedynie decyzją sędziego ze względu prowadzone śledztwo bądź postępowanie karne²¹.

Żaden obywatel nie może być wydalony bądź pozbawiony prawa wjazdu na terytorium kraju.

²¹ Ust. 4 art. 23 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r. oraz ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

VI. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA

Artykuł 24

Każdy ma prawo do wolności sumienia, wyznania religijnego i światopoglądu.

Sprawowanie kultu, udział w nabożeństwach i uroczystości religijnych jest dobrowolny, o ile nie narusza to postanowień artykułu 14.

Nikt nie może być zmuszany do sprawowania kultu, uczestniczenia w nabożeństwach i uroczystościach religijnych, ujawniania swojego wyznania i światopoglądu; nikt nie może być represjonowany i lub oskarżony ze względu na swoje wyznanie lub światopogląd.

Edukacja w zakresie religii i etyki odbywa się pod nadzorem i kontrolą państwa. Nauczanie kultury religijnej i wychowanie moralne winno znajdować się w obowiązkowym programie dla szkół podstawowych i średnich. Uczęszczanie na inne zajęcia z religii jest dobrowolne, a w przypadku nieletnich pozostawione życzeniu ich opiekunów prawnych.

Nikomu nie wolno w jakikolwiek sposób wykorzystywać i nadużywać religii, uczuć religijnych i obiektów sakralnych w celu zapewnienia sobie osobistych lub politycznych wpływów lub korzyści albo w celu choćby częściowego oparcia podstawowego porządku prawnego, politycznego, ekonomicznego i socjalnego państwa na dogmatach religijnych.

VII. WOLNOŚĆ MYŚLI I PRZEKONAŃ

Artykuł 25

Każdy ma prawo do wolności myśli i przekonań.

Nikt nie może być z jakiegokolwiek powodu i w jakimkolwiek celu zmuszany do ujawnienia swoich myśli i przekonań i z tego tytułu być represjonowany i oskarżany.

VIII. WOLNOŚĆ WYRAŻANIA I ROZPOWSZECHNIANIA PRZEKONAŃ

Artykuł 26

Każdy ma prawo do wyrażania i rozpowszechniania swoich myśli i przekonań ustnie, pisemnie, w formie graficznej lub za pośrednictwem innych środków, zbiorowo lub indywidualnie. Prawo to obejmuje również wolność pozyskiwania i rozpowszechniania informacji oraz opinii bez utrudnień ze strony władz. Przepis ten nie wyklucza objęcia systemem koncesji przekazów radiowych, telewizyjnych, kinowych oraz przekazów dokonywanych za pomocą podobnych środków.

Korzystanie z tych wolności może być ograniczane zgodnie z przepisami prawa w celu ochrony bezpieczeństwa narodowego i publicznego, porządku publicznego, podstawowych zasad republiki oraz niepodzielnej integralności państwa z jego terytorium i narodem, zapobiegania przestępczości, karania przestępców, ochrony ważnych informacji uznanych za tajemnicę państwową, praw i czci oraz życia osobistego i rodzinnego osób trzecich, ochrony tajemnicy zawodowej zastrzeżonej przez ustawę oraz w celu zapewnienia należytego funkcjonowania organów sądowniczych²².

[Ustęp 3 – *Uchylony*]²³

Przepisy regulujące sposób dysponowania środkami rozpowszechniania informacji i poglądów nie mogą być traktowane jako ograniczające wolność wyrażania poglądów i ich rozpowszechniania, o ile poglądy te nie stoją na przeszkodzie ich rozpowszechnianiu.

Formę, warunki i procedury korzystania z prawa do wyrażania i rozpowszechniania przekonań określa ustawa²⁴.

²² Ust. 2 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

²³ Ust. 3 uchylony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

²⁴ Ust. 5 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

IX. WOLNOŚĆ NAUKI I SZTUKI

Artykuł 27

Każdy ma prawo do swobodnego uczenia się i nauczania, wyrażania i rozpowszechniania osiągnięć naukowych i twórczości artystycznej oraz prowadzenia badań w tych dziedzinach.

Prawo do rozpowszechniania nie może być wykorzystywane w celu dokonania zmiany w pierwszym, drugim i trzecim artykule Konstytucji.

Postanowienia niniejszego artykułu nie wykluczają ustawowego uregulowania wwozu i dystrybucji na terenie kraju zagranicznych publikacji.

X. POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE PRASY I PUBLIKACJI

A. Wolność prasy

Artykuł 28

Prasa jest wolna i nie może polegać na cenzurze. Warunkiem założenia wydawnictwa nie może być wymóg uprzedniego uzyskania zezwolenia lub wpłacenie kaucji.

[Ustęp 2 – *uchylony*]²⁵

Państwo podejmuje konieczne środki w celu zapewnienia wolności prasy i wolności informacji.

Do ograniczenia wolności prasy mają zastosowanie postanowienia artykułów 26 i 27 niniejszej Konstytucji.

Każdy, kto pisze lub drukuje oraz każdy, kto publikuje lub udostępnia wszelkiego rodzaju wiadomości lub teksty zagrażające zewnętrznemu i wewnętrznemu bezpieczeństwu państwa, niepodzielnej integralności państwa z jego terytorium i narodem, skłaniające do popełnienia przestępstwa, wywołania zamieszek bądź powstania, odnoszące się do tajemnic państwowych, podlega odpowiedzialności

²⁵ Ust. 2 art. 28 uchylony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

karnej przewidzianej w odpowiednich ustawach. Rozpowszechnianie takich materiałów może zostać prewencyjnie wstrzymane mocą postanowienia sądu lub, jeżeli opóźnienie uniemożliwiłoby prawidłowe działanie, decyzją innego uprawnionego organu. Organ ten musi poinformować o swojej decyzji właściwego sędziego w ciągu dwudziestu czterech godzin. Sędzia wydaje postanowienie w ciągu czterdziestu ośmiu godzin, w przeciwnym wypadku decyzja o wstrzymaniu rozpowszechniania ulega unieważnieniu.

Przekazywanie wiadomości o faktach nie może być poddane żadnym zakazom, chyba że mocą postanowienia sędziego wydanego dla zapewnienia właściwego funkcjonowania organów sądowniczych i w granicach określonych ustawą.

Publikacje periodyczne i nieperiodyczne w sprawach toczącego się śledztwa lub postępowania dotyczącego przestępstw określonych ustawą mogą zostać skonfiskowane mocą postanowienia sędziego, ponadto, decyzję może też podjąć inny organ uprawniony przez ustawę, w przypadku gdy zwłoka w podjęciu postanowienia w sprawie konfiskaty mogłaby spowodować zagrożenie dla niepodzielnej integralności państwa z jego terytorium i narodem, bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, lub ze względu na ochronę moralności publicznej oraz zapobieganie przestępczości. Organ wydający taką decyzję musi poinformować o niej właściwego sędziego w ciągu dwudziestu czterech godzin. Sędzia wydaje postanowienie w ciągu czterdziestu ośmiu godzin, w przeciwnym wypadku decyzja o konfiskacie publikacji ulega unieważnieniu.

W przypadku konfiskaty publikacji periodycznych lub nieperiodycznych ze względu na prowadzone śledztwo lub postępowanie karne stosuje się przepisy powszechnie obowiązujące.

Publikacja periodyków w Turcji może zostać czasowo zawieszona postanowieniem sądu, jeżeli zostanie stwierdzone, że zawierają one treści naruszające niepodzielną integralność państwa z jego terytorium i narodem, podstawowe zasady republiki, bezpieczeństwo narodowe i moralność publiczną. Zabronione są publikacje, które noszą cechy bezpośredniej kontynuacji publikacji periodycznej, której nakład został zawieszony; publikacje te podlegają konfiskacie na mocy postanowienia sądu.

B. Prawo do wydawania publikacji periodycznych i nieperiodycznych

Artykuł 29

Wydawanie publikacji periodycznych i nieperiodycznych nie może być uzależnione od uprzedniego uzyskania pozwolenia ani wpłacenia kaucji.

W celu wydawania publikacji periodycznych wystarczy przedstawić wymagane przez ustawę dokumenty i informacje właściwym organom określonym ustawą. Jeżeli przedstawione dokumenty i informacje nie odpowiadają wymogom ustawy, organ ten zwraca się do sądu z wnioskiem o zawieszenie wydania publikacji.

Wydawanie publikacji periodycznych, warunki wydawania, źródła finansowania oraz zasady określające działalność dziennikarską określa ustawa. Ustawa nie może wprowadzać żadnych ograniczeń politycznych, ekonomicznych, finansowych czy technicznych utrudniających rozpowszechnianie informacji, myśli i przekonań.

Periodykom przysługuje równy dostęp do środków i infrastruktury państwa, innych podmiotów prawa publicznego oraz ich przedstawicielstw.

C. Ochrona drukarni

Artykuł 30²⁶

Drukarnie założone i działające w sposób zgodny z prawem, ich filie oraz wyposażenie techniczne, nie mogą być zajmowane ani konfiskowane, a ich działalność nie może zostać zakazana pod zarzutem, że stanowią narzędzie popełnienia przestępstwa.

D. Prawo do korzystania z środków masowego przekazu – innych niż prasa – należących do osób prawa publicznego

Artykuł 31

Jednostki i partie polityczne mają prawo do korzystania z środków masowego przekazu i środków komunikacji innych niż prasa,

²⁶ Art. 30 zmieniony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

należąca do publicznych korporacji. Warunki i procedury korzystania z nich określa ustawa.

Poza względami bezpieczeństwa narodowego, ochrony porządku publicznego, ochrony moralności i zdrowia publicznego ustawa nie może nakładać ograniczeń utrudniających społeczeństwu odbiór informacji oraz kształtowanie przekonań i idei za pośrednictwem tych środków masowego przekazu lub ograniczaniu swobody kształtowania się opinii publicznej²⁷.

E. Prawo do sprostowania i odpowiedzi

Artykuł 32

Uprawnienie do sprostowania i odpowiedzi przyznaje się tylko w przypadku naruszenia czyjejs godności i honoru oraz w przypadku informacji niezgodnych z faktami. Uprawnienie to określa ustawa.

Jeżeli sprostowanie i odpowiedź nie zostaną opublikowane, o nakazie publikacji orzeka sędzia w ciągu siedmiu dni od złożenia wniosku przez osobę poszkodowaną.

XI. PRAWO I WOLNOŚĆ ZGROMADZEŃ

A. Wolność zrzeszania się

Artykuł 33²⁸

Każdy ma prawo do tworzenia zrzeszeń, bycia członkiem zrzeszenia, a także do rezygnacji z członkostwa, bez uprzednio uzyskanej zgody.

Nikt nie może być zmuszany do wstąpienia lub pozostania w zrzeszeniu.

Wolność zrzeszania się może być ograniczana jedynie przez ustawę, z przyczyn takich jak: bezpieczeństwo narodowe, ochrona porządku publicznego, zapobieganie przestępczości, ochrona zdrowia i moralności publicznej, ochrona praw i wolności osób trzecich.

Formę, warunki i procedury korzystania z prawa do zrzeszania się określa ustawa.

²⁷ Ust. 2 art. 31 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

²⁸ Art. 33 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

W przypadkach przewidzianych ustawą zrzeszenia mogą zostać rozwiązane lub ich działalność może zostać zawieszona na mocy postanowienia sądu. Jednakże w przypadkach, gdy zwłoka zagrażałaby bezpieczeństwu narodowemu i porządkowi publicznemu oraz gdy jest to konieczne dla zapobieżenia popełnienia lub kontynuacji przestępstwa, albo dla ujęcia przestępców, określony przez ustawę organ może zostać upoważniony do zawieszenia działalności zrzeszenia. O swojej decyzji winien on poinformować właściwego sędziego w ciągu dwudziestu czterech godzin. Sędzia wydaje postanowienie w ciągu czterdziestu ośmiu godzin, w przeciwnym razie decyzja o zawieszeniu działalności ulega unieważnieniu z mocy prawa.

Postanowienia ustępu pierwszego niniejszego artykułu nie zakazują nakładania ograniczeń na uprawnienia członków Sił Zbrojnych i organów bezpieczeństwa, a także urzędników państwowych w zakresie, w jakim wymagają tego ich obowiązki.

Postanowienia niniejszego artykułu mają zastosowanie także wobec *wakfów*²⁹.

B. Prawo do organizowania zgromadzeń i manifestacji

Artykuł 34³⁰

Każdy ma prawo do organizowania pokojowych zgromadzeń i manifestacji, bez uprzednio uzyskanej zgody.

Prawo do organizowania zgromadzeń i manifestacji może być ograniczane jedynie przez ustawę, z przyczyn takich jak: bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, zapobieganie przestępczości, ochrona moralności i zdrowia publicznego oraz ochrona praw i wolności osób trzecich.

Formę, warunki i procedurę korzystania z prawa do organizowania zgromadzeń i manifestacji określa ustawa.

²⁹ *Wakf* – fundacja religijna (w prawie muzułmańskim obowiązuje zapis pieniężny na cele religijne albo publiczne, stanowiący zinstytucjonalizowaną formę przekazywania nakazanej przez islam jałmużny).

³⁰ Art. 34 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

XII. PRAWO WŁASNOŚCI

Artykuł 35

Każdemu przysługuje prawo własności i dziedziczenia.

Prawo to może być ograniczone wyłącznie ze względu na interes publiczny i w drodze ustawy.

Korzystanie z prawa własności nie może pozostawać w sprzeczności z interesem publicznym.

XIII. POSTANOWIENIA ZWIĄZANE Z OCHRONĄ PRAW

A. Wolność dochodzenia praw

Artykuł 36

Każdy ma prawo do występowania przed sądem w charakterze powoda bądź pozwanego oraz prawo do rzetelnego rozpatrzenia sprawy przez sąd zgodnie z procedurami przewidzianymi ustawą³¹.

Żaden sąd nie może uchylić się od rozpatrzenia sprawy należnej do jego właściwości.

B. Gwarancja ustawowego sędziego

Artykuł 37

Nikt nie może być sądzony przez inny organ sądowniczy niż sąd przewidziany ustawą.

Nie dopuszcza się tworzenia sądów specjalnych, których właściwość wykluczałaby osoby spod jurysdykcji sądu przewidzianego ustawą

C. Zasady dotyczące przestępstw i kar

Artykuł 38

Nie podlega odpowiedzialności karnej ten, kto dopuścił się czynu, który w momencie jego popełnienia nie był uznany przez

³¹ Ust. 1 art. 36 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

obowiązującą ustawą za przestępstwo. Nikogo nie można skazać za popełnienie przestępstwa na karę cięższą niż określona przez ustawę obowiązującą w momencie popełnienia przestępstwa.

Postanowienia powyższego artykułu stosuje się też do instytucji przedawnienia przestępstw i kar oraz do skutków skazania.

Kary i środki bezpieczeństwa stosowane w ich zastępstwie, określa jedynie ustawa.

Nikogo nie uznaje za winnego, dopóki jego wina nie zostanie dowiedziona wyrokiem sądu.

Nikt nie może być zmuszany do składania oświadczeń lub przedstawiania dowodów obciążających jego samego lub jego bliskich określonych ustawą.

Informacje pozyskane niezgodnie z prawem nie mogą służyć jako dowody w sprawie.³²

Odpowiedzialność karna ma charakter osobisty.

Nikt nie może być pozbawiony wolności wyłącznie z powodu niemożności wypełnienia zobowiązania wynikającego z umowy.³³

[Ustęp 9 – *uchylony*]³⁴

Nikt nie może zostać skazany na karę śmierci ani na karę całkowitego przepadku mienia³⁵.

Organy administracji nie mogą stosować sankcji ograniczenia wolności. Wyjątki od tego postanowienia mogą zostać wprowadzone ustawą regulującą wewnętrzny porządek Sił Zbrojnych.

Nikt nie może być poddany ekstradycji do obcego państwa z powodu popełnienia przestępstwa, chyba że w ramach zobowiązań wynikających z bycia stroną w Międzynarodowym Trybunale Karnym³⁶.

³² Ust. 6 art. 38 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

³³ Ust. 8 art. 38 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

³⁴ Ust. 9 art. 38 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r., następnie uchylony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

³⁵ Ust. 10 art. 38 zmieniony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

³⁶ Ust. 12 art. 38 zmieniony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

XIV. PRAWO DO OBRONY

Artykuł 39

W procesach o obrazę i zniesławienie dotyczących funkcjonariuszy publicznych, w związku z wykonywaniem przez nich uprawnień i obowiązków, oskarżony ma prawo do przedstawienia dowodów swojej niewinności. W innych przypadkach prawo do przedstawienia dowodów swojej niewinności przysługuje jedynie, gdy służy to interesowi publicznemu lub za zgodą oskarżonego.

XV. OCHRONA PODSTAWOWYCH PRAW I WOLNOŚCI

Artykuł 40

Każdy, kogo prawa i wolności określone w Konstytucji zostały naruszone, ma prawo zwrócenia się do właściwych władz.

Państwo w ramach swoich działań jest zobowiązane wobec obywateli do określenia środków prawnych i odpowiednich organów oraz terminów dla przysługujących im odwołań³⁷.

Za szkody wynikłe z niezgodnych z prawem działań funkcjonariuszy publicznych, państwo przyznaje odszkodowania. Państwo zastrzega sobie prawo regresu wobec funkcjonariuszy ponoszących odpowiedzialność.

Rozdział III EKONOMICZNE I SOCJALNE PRAWA I OBOWIĄZKI

I. OCHRONA RODZINY I PRAWA DZIECKA³⁸

Artykuł 41

Rodzina będąca podstawą tureckiego społeczeństwa oparta jest na równouprawnieniu małżonków³⁹.

³⁷ Ust. 2 art. 40 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

³⁸ Nagłówek I do art. 41 w brzmieniu nadanym ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

³⁹ Ust. 1 art. 41 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Państwo tworzy instytucje oraz podejmuje wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia rodzinie spokoju i dobrobytu, zwłaszcza otoczenia matki i dziecka szczególną ochroną, prowadzenia edukacji w zakresie planowania rodziny.

Każde dziecko ma prawo do korzystania z niezbędnego wsparcia i opieki oraz nawiązania i pozostawania w bezpośrednich i osobistych stosunkach ze swoją matką i swym ojcem, o ile stosunki te nie stoją w sprzeczności z dobrem dziecka⁴⁰.

Państwo podejmuje wszelkie środki mające na celu ochronę dziecka przed wyzyskiem, wykorzystywaniem seksualnym, używaniem wobec niego przemocy⁴¹.

II. PRAWO I OBOWIĄZEK KSZTAŁCENIA I EDUKACJI

Artykuł 42

Nikt nie może zostać pozbawiony prawa do nauki i edukacji.

Zakres prawa do nauki określa i reguluje ustawa.

Kształcenie i nauczanie odbywa się zgodnie z założeniami i reformami Atatürka, osiągnięciami współczesnej nauki i nowoczesnymi metodami nauczania, pod nadzorem i kontrolą państwa. Nie dopuszcza się zakładania placówek oświatowych, których działalność jest sprzeczna z powyższymi postanowieniami.

Wolność kształcenia i nauczania nie zwalnia z obowiązku wierności wobec Konstytucji.

Nauczanie początkowe jest obowiązkowe dla wszystkich obywateli obu płci i w szkołach państwowych jest bezpłatne.

Zasady związane z działalnością niepublicznych szkół podstawowych i ponadpodstawowych określa ustawa, zapewniając by utrzymywały one standardy wyznaczone dla szkół państwowych.

⁴⁰ Ust. 3 art. 41 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁴¹ Ust. 4 art. 41 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

[Ustęp 7 – uchylony]⁴²

Państwo zapewnia pomoc uczniom uzdolnionym a pozbawionym środków materialnych w postaci stypendiów i innych środków, w celu umożliwienia im kontynuacji nauki. Państwo zapewnia edukację specjalną osobom tego wymagającym, by stały się one pełnoprawnymi członkami społeczeństwa.

Placówki kształcenia i nauczania mogą prowadzić działalność związaną wyłącznie z kształceniem i nauczaniem oraz studiami i badaniami naukowymi. Działalność ta nie może być w żaden sposób utrudniana.

W placówkach kształcenia i nauczania obywatele tureccy mogą być nauczani jedynie języka tureckiego jako języka ojczystego. Nauczanie języków obcych w placówkach kształcenia i nauczania oraz edukacja w szkołach, gdzie językiem wykładowym jest język obcy odbywa się na zasadach określonych ustawą. Respektowane są postanowienia umów międzynarodowych.

III. INTERES PUBLICZNY

A. Korzystanie ze strefy przybrzeżnej

Artykuł 43

Wybrzeża znajdują się pod zwierzchnictwem Państwa i w jego dyspozycji.

Przy korzystaniu z brzegów mórz, jezior i rzek oraz pasów przybrzeżnych mórz i jezior należy kierować się priorytetem interesu publicznego.

Szerokość brzegów i pasów przybrzeżnych w zależności od celu ich użytkowania oraz możliwości i warunki korzystania z brzegów i pasów przybrzeżnych przez obywateli określa ustawa.

B. Własność ziemi

Artykuł 44

Państwo jest obowiązane przedsięwziąć środki niezbędne do ochrony i rozwoju efektywnej uprawy ziemi, przeciwdziałania utracie

⁴² Ust. 7 art. 42 dodany ustawą nr 5735 z dnia 9.02. 2008 r., następnie uchylony ustawą z dnia 5.06.2008 r.

gruntów na skutek erozji oraz zapewnienia ziemi rolnikom jej nieposiadającym lub posiadającym ją w niewystarczającym areale. W tym celu ustawa określa wielkość przydziału ziemi rolnej w poszczególnych regionach rolniczych oraz dla poszczególnych typów działalności rolniczej. Zapewnienie ziemi rolnikom nieposiadającym ziemi lub posiadającym ją w niewystarczającym areale nie może prowadzić do spadku produkcji, pomniejszania terenów leśnych oraz innych zasobów naziemnych i podziemnych.

Przydzielone w ten sposób grunty nie podlegają podziałowi i obrotowi, chyba że w drodze dziedziczenia, i mogą być uprawiane wyłącznie przez rolników, którym zostały przydzielone oraz ich spadkobierców. Zasady dotyczące przejmowania gruntów przez państwo w przypadku niedotrzymania tych warunków określa ustawa.

C. Ochrona rolnictwa, hodowli zwierząt oraz osób zatrudnionych w tych sektorach gospodarki

Artykuł 45

Państwo, mając na uwadze ochronę gruntów rolnych, łąk i pastwisk przed niewłaściwym użytkowaniem i niszczeniem, oraz zwiększenie produkcji rolnej i hodowlanej, zgodnie z regułami planowania gospodarki rolnej, prowadzi politykę sprzyjającą rolnikom i hodowcom w nabywaniu maszyn rolniczych, sprzętu oraz w podejmowaniu inwestycji.

Państwo podejmie niezbędne środki w celu zwiększenia produkcji rolnej i hodowlanej oraz zapewniania ekwiwalentnej zapłaty plantatorom i hodowcom za ich produkty.

D. Wywłaszczenie

Artykuł 46⁴³

Państwo i osoby prawne prawa publicznego są upoważnione, o ile wymaga tego interes publiczny, do wywłaszczenia z całości lub części nieruchomości prywatnej oraz nałożenia służebności na

⁴³ Art. 46 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

tę nieruchomości, zgodnie z zasadami i procedurami określonymi ustawą i pod warunkiem wypłacenia za nią z góry pełnego odszkodowania.

Ostateczna kwota rekompensaty określona prawomocnym wyrokiem wypłacana jest w gotówce. Jednakże zastosowanie procedury odszkodowania za grunty wyłączone w celu przeprowadzenia reformy rolnej, realizacji poważnych projektów energetycznych, nawadniających, zasiedlania i przesiedlania, zalesiania, ochrony wybrzeży oraz rozwoju turystyki, określa ustawa. W przypadku gdy ustawa dopuszcza możliwość dokonywania płatności w ratach, to okres płatności rat nie może być dłuższy niż pięć lat, a należność winna być wypłacana w równych ratach.

Odszkodowania za wyłączone grunty, które należały do rolników prowadzących małe gospodarstwa i samodzielnie uprawiających ziemię są każdorazowo wypłacane z góry i bezpośrednio.

W przypadku niewypłacenia ekwiwalentu za grunty przejęte przez państwo, bez względu na przyczynę, albo w przypadku przewidzianej w ustępie drugim możliwości rozłożenia płatności na raty, do zaległej kwoty wierzytelności publicznych dolicza się maksymalne odsetki.

E. Nacjonalizacja i prywatyzacja⁴⁴

Artykuł 47

Przedsiębiorstwa prywatne działające w sferze usług publicznych, jeżeli wymaga tego interes publiczny, mogą zostać znacjonalizowane.

Nacjonalizację przeprowadza się biorąc pod uwagę ich rzeczywistą wartość. Sposób i procedury oszacowania rzeczywistej wartości reguluje ustawa.

Zasady i procedury związane z prywatyzacją przedsiębiorstw i majątku należącego do Państwa, przedsiębiorstw państwowych i innych instytucji publicznych określa ustawa⁴⁵.

Ustawa określa, które inwestycje oraz usługi realizowane przez Państwo, przedsiębiorstwa państwowe i inne instytucje publiczne

⁴⁴ Nagłówek E do art. 47 w brzmieniu nadanym ustawą nr 4446 z dnia 13.08.1999 r.

⁴⁵ Ust. 3 art. 47 dodany ustawą nr 4446 z dnia 13.08.1999 r.

mogą być zlecane lub przekazywane osobom fizycznym lub prawnym na podstawie umów prawa prywatnego⁴⁶.

IV. WOLNOŚĆ PODEJMOWANIA PRACY I ZAWIERANIA UMÓW

Artykuł 48

Każdemu zapewnia się wolność podejmowania pracy i zawierania umów w wybranej przez siebie dziedzinie. Zapewnia się swobodę działalności gospodarczej.

Państwo podejmuje działania gwarantujące takie funkcjonowanie przedsiębiorstw prywatnych, aby odpowiadało ono potrzebom gospodarki narodowej i celom polityki socjalnej, zachowując warunki bezpieczeństwa i stabilności.

V. POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE PRACY

A. Prawo i obowiązek pracy

Artykuł 49

Każdy ma prawo i obowiązek podjęcia pracy.

Państwo podejmuje środki niezbędne do podniesienia poziomu życia pracowników oraz do ochrony pracowników i osób bezrobotnych, do promowania wartości pracy, stwarzania korzystnych warunków ekonomicznych, mających na celu zapobieganie bezrobociu oraz zapewnienie pokoju społecznego w stosunkach pracy⁴⁷.

[Ustęp 3 – *uchylony*]⁴⁸

B. Warunki pracy i prawo do odpoczynku

Artykuł 50

Od nikogo nie można wymagać pracy na stanowisku nieodpowiednim do jego wieku, płci i zdolności.

⁴⁶ Ust. 4 art. 47 dodany ustawą nr 4446 z dnia 13.08.1999 r.

⁴⁷ Ust. 2 art. 49 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁴⁸ Ust. 3 art. 49 uchylony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Warunki pracy osób niepełnoletnich i kobiet, a także osób niepełnosprawnych fizycznie i psychicznie są objęte szczególną ochroną.

Pracownicy mają prawo do odpoczynku.

Uprawnienia i warunki dotyczące wynagrodzenia za pracę w sobotę, niedzielę i dni świąteczne oraz coroczny płatny urlop określa ustawa.

C. Prawo do tworzenia związków zawodowych

Artykuł 51⁴⁹

W celu ochrony i rozwoju ekonomicznych i socjalnych praw i swoich interesów oraz osób zrzeszonych, bez uprzednio uzyskanej zgody, pracownicy i pracodawcy mają prawo do tworzenia związków zawodowych i organizacji pracodawców oraz prawo do swobodnego wstępowania do związku zawodowego, jak również do występowania z niego. Nikogo nie można zmuszać do wstąpienia lub wystąpienia ze związku zawodowego lub rezygnacji z niego.

Prawo do tworzenia związków zawodowych może być ograniczone wyłącznie ustawą ze względu na bezpieczeństwo narodowe, ochronę porządku publicznego, zapobieganie przestępczości, ochronę zdrowia i moralności publicznej, ochronę praw i wolności osób trzecich.

Formę, warunki i procedury korzystania z prawa do tworzenia związków zawodowych określa ustawa.

[Ustęp czwarty – *uchylony*]⁵⁰

Zakres, wyjątki i ograniczenia uprawnień urzędników państwowych, których status z uwagi na wykonywaną przez nich pracę jest odmienny od statusu innych pracowników, określa ustawa.

Statuty, administracja i funkcjonowanie związków zawodowych oraz organizacji pracodawców nie mogą być sprzeczne z podstawowymi zasadami Republiki i zasadami demokracji.

⁴⁹ Art. 51 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10 .2001 r.

⁵⁰ Ust. 4 art. 51 uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

D. Działalność związków zawodowych

Artykuł 52⁵¹

[*uchylony*]

VI. UKŁADY ZBIOROWE PRACY, PRAWO DO STRAJKU I LOKAUTU

A. Układy zbiorowe pracy i rokowania zbiorowe⁵²

Artykuł 53

Pracownicy i pracodawcy mają prawo do zawierania układów zbiorowych pracy w celu określenia wzajemnych stanowisk w sprawach ekonomicznych i socjalnych oraz warunków pracy.

Procedurę zawierania układów zbiorowych pracy określa ustawa.

[Ustępy trzeci – *uchylony*]⁵³

[Ustępy czwarty – *uchylony*]⁵⁴

Urzędnicy i funkcjonariusze służby publicznej mają prawo do zawierania porozumień płacowych⁵⁵.

Jeżeli podczas zawierania porozumienia płacowego dojdzie do sporu, strony mogą zwrócić się do Izby Pojednawczej dla Służby Publicznej. Decyzje tej Izby są ostateczne i mają moc układu zbiorowego⁵⁶.

Zakres uprawnień do zawierania układów zbiorowych, dopuszczalne wyjątki korzystania z układów zbiorowych, formę zawierania układów zbiorowych, zasady działania i moc prawną układów zbiorowych, oddziaływanie postanowień układu zbiorowego na sytuację emerytów, procedurę tworzenia Izby Pojednawczej dla

⁵¹ Art. 52 uchylony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁵² Nagłówek A do art. 53 w brzmieniu nadanym ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁵³ Ust. 3 art. 53 dodany ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r., następnie uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁵⁴ Ust. 4 art. 53 uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁵⁵ Ust. 5 art. 53 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁵⁶ Ust. 6 art. 53 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Służby Publicznej, zasady jej funkcjonowania oraz inne kwestie określa ustawa⁵⁷.

B. Prawo do strajku i lokautu

Artykuł 54

W przypadku konfliktu mającego miejsce w trakcie rokowań nad zbiorowym układem pracy, pracownicy mają prawo do strajku. Procedury, warunki oraz zakres i wyjątki w stosowaniu powyższego prawa pracodawców do lokautu określa ustawa.

Nie można korzystać z prawa do strajku i do lokautu, postępując w sposób sprzeczny z zasadą dobrej wiary, i tym samym, szkodząc społeczeństwu i godząc w majątek narodowy.

[Ustęp trzeci – *uchylony*]⁵⁸

Ustawa określa okoliczności i zakłady pracy, w których strajki i lokauty mogą zostać zakazane lub odroczone.

W przypadkach, w których strajk lub lokaut są zakazane lub decyzje w ich sprawie są odroczone, do czasu upływu terminu odroczenia, spory rozstrzyga Najwyższa Izba Rozjemcza. Na każdym jego etapie, strony sporu mogą wspólnie wystąpić do Najwyższej Izby Rozjemczej. Orzeczenia Najwyższej Izby Rozjemczej są ostateczne i mają moc układu zbiorowego pracy.

Organizację i funkcje Najwyższej Izby Rozjemczej określa ustawa.

[Ustęp siódmy – *uchylony*]⁵⁹

Praca osób nieuczestniczących w strajku nie może być w żaden sposób zakłócona przez uczestników strajku w zakładzie pracy.

VII. GWARANCJA GODZIWEGO WYNAGRODZENIA

Artykuł 55

Wynagrodzenie jest ekwiwalentem świadczonej pracy.

⁵⁷ Ust. 7 art. 53 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁵⁸ Ust. 3 art. 54 uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁵⁹ Ust. 7 art. 54 uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Państwo stosuje niezbędne środki zapewniające pracownikom wynagrodzenie w wysokości adekwatnej do wykonanej pracy oraz zapewnia dostęp do innych świadczeń społecznych.

Przy ustalaniu minimalnej wysokości płacy bierze się pod uwagę warunki życiowe pracujących oraz sytuację gospodarczą kraju⁶⁰.

VIII. ZDROWIE, ŚRODOWISKO I MIESZKALNICTWO

A. Służba zdrowia i ochrona środowiska

Artykuł 56

Każdy ma prawo do życia w zdrowym i zrównoważonym środowisku.

Poprawa i ochrona środowiska naturalnego oraz zapobieganie jego zanieczyszczaniu jest obowiązkiem Państwa i obywateli.

W celu zagwarantowania każdemu właściwych warunków zdrowia fizycznego i psychicznego, państwo centralnie regulując planowanie i funkcjonowanie służby zdrowia, podejmuje działania na rzecz ludności poprzez harmonijne wykorzystanie środków ekonomicznych i wzrostu wydajności.

Państwo wypełnia to zadanie, korzystając z instytucji ochrony zdrowia i pomocy socjalnej, zarówno sektora publicznego, jak i prywatnego oraz przez sprawowanie nad nimi kontroli.

W celu upowszechnienia opieki zdrowotnej, system powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego może zostać wprowadzony ustawą.

B. Prawo do mieszkania

Artykuł 57

Państwo podejmuje działania na rzecz zaspokajania potrzeb mieszkaniowych w ramach planowania, uwzględniającego specyfikę miast i warunki środowiska naturalnego oraz wspiera społeczne inwestycje mieszkaniowe.

⁶⁰ Ust. 3 art. 55 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10. 2001 r.

IX. MŁODZIEŻ I UPRAWIANIE SPORTU

A. Ochrona młodzieży

Artykuł 58

Państwo podejmuje środki dla zapewnienia kształcenia i rozwoju młodzieży, której powierza się utrzymanie Naszego Państwa i niepodległości Naszej Republiki, zgodnie z osiągnięciami współczesnej nauki oraz zgodnie z zasadami i reformami Atatürka, przeciwstawiając się ideom zmierzającym do zburzenia niepodzielnej jedności państwa z jego terytorium i narodem.

Państwo podejmuje niezbędne środki w celu ochrony młodzieży przed uzależnieniem od alkoholu i narkotyków, popełnianiem przestępstw, hazardem i podobnymi uzależnieniami, a także przed brakiem wiedzy.

B. Rozwój sportu i arbitraż⁶¹

Artykuł 59

Państwo podejmuje środki w celu zapewnienia rozwoju zdrowia fizycznego i psychicznego wszystkich obywateli tureckich bez względu na ich wiek oraz promuje sport w szerokich kręgach społecznych.

Państwo otacza opieką sportowców odnoszących sukcesy.

Jedyną możliwością odwołania od decyzji federacji związków sportowych w sprawie zarządzeń i dyscypliny działalności sportowej jest arbitraż. Decyzje komisji arbitrażowej są ostateczne i nie dopuszcza się ich zaskarżenia do sądu⁶².

X. PRAWA DO BEZPIECZEŃSTWA SOCJALNEGO

A. Prawo do bezpieczeństwa socjalnego

Artykuł 60

Każdy ma prawo do bezpieczeństwa socjalnego.

⁶¹ Nagłówek B do art. 59 w brzmieniu nadanym ustawą nr 6214 z dnia 17.03.2011 r.

⁶² Ust. 3 art. 59 dodany ustawą nr 6214 z dnia 17.03.2011 r.

Państwo podejmuje środki niezbędne do zapewniania bezpieczeństwa socjalnego oraz tworzy odpowiednie struktury organizacyjne.

B. Osoby wymagające szczególnej ochrony w sferze bezpieczeństwa socjalnego

Artykuł 61

Państwo otacza opieką wdowy i sieroty po osobach, które utraciły życie w działaniach wojennych i podczas pełnienia służby, a także inwalidów i weteranów wojennych oraz zapewnia im godny poziom życia.

Państwo podejmuje środki w celu otoczenia opieką osób niepełnosprawnych oraz zapewnia im pomoc w procesie adaptacji do życia społecznego.

Osoby w podeszłym wieku znajdują się pod opieką państwa. Formy pomocy udzielanej przez państwo osobom w podeszłym wieku, pozostałe uprawnienia i świadczenia określa ustawa.

Państwo podejmuje wszelkie środki w celu przywrócenia społeczeństwu dzieci wymagających specjalnej troski.

W celu wypełnienia tych zadań państwo tworzy niezbędne organizacje i instytucje, troszczy się o nie i wspiera tworzenie ich przez inne podmioty.

C. Obywatele tureccy pracujący za granicą

Artykuł 62

Państwo podejmuje niezbędne środki dla zapewnienia obywatelom tureckim pracującym za granicą jedności rodziny, edukacji dzieci i zaspokajania potrzeb kulturalnych, bezpieczeństwa socjalnego, ochrony więzi z ojczyzną oraz pomocy po powrocie do kraju.

XI. OCHRONA DZIEDZICTWA HISTORYCZNEGO, KULTUROWEGO I NATURALNEGO

Artykuł 63

Państwo zapewnia zachowanie dziedzictwa i bogactwa historycznego, kulturowego i naturalnego oraz podejmuje działania wspierające i promujące osiągnięcie tego celu.

Ograniczenia nakładane na te zasoby i bogactwa historyczne, kulturowe i naturalne, znajdujące się w rękach prywatnych, a także odszkodowania i zwolnienia przysługujące ich właścicielom określa ustawa.

XII. OCHRONA SZTUKI I ARTYSTÓW

Artykuł 64

Państwo otacza opieką działalność artystyczną i artystów. Państwo podejmuje środki niezbędne dla ochrony, promowania i wspierania artystów i ich twórczości, dzieł sztuki oraz działa na rzecz rozwoju zainteresowania sztuką.

XIII. ZAKRES EKONOMICZNYCH I SOCJALNYCH OBOWIĄZKÓW PAŃSTWA⁶³

Artykuł 65⁶⁴

Państwo wypełnia obowiązki określone przez Konstytucję w sferze socjalnej i ekonomicznej, ustalając priorytety w ich realizacji w ramach dostępnych zasobów finansowych.

⁶³ Tytuł XIII zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁶⁴ Art. 65 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Rozdział IV PRAWA I OBOWIĄZKI POLITYCZNE

I. OBYWATELSTWO TURECKIE

Artykuł 66

Każda osoba związana z Państwem Tureckim węzłem obywatelstwa jest Turkiem.

Dziecko z ojca Turka lub z matki Turczynki jest Turkiem⁶⁵.

Obywatelstwo nabywa się i traci jedynie zgodnie z warunkami określonymi przez ustawę.

Żaden Turek nie może zostać pozbawiony obywatelstwa, chyba że dopuści się czynu godzącego w zasadę lojalności wobec Ojczyzny.

Nie można wyłączać drogi sądowej do odwołania się od decyzji i postępowania związanego z pozbawieniem obywatelstwa.

II. CZYNNE I BIERNE PRAWO WYBORCZE I PRAWO PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI POLITYCZNEJ

Artykuł 67

Zgodnie z warunkami określonymi w ustawie obywatele mają czynne i bierne prawo wyborcze oraz prawo do samodzielnej działalności politycznej, albo w ramach partii oraz do uczestnictwa w referendum.

Wybory i referenda są przeprowadzane pod kierownictwem i nadzorem organów sądowych, zgodnie z zasadami wolnego, równego, tajnego, bezpośredniego i powszechnego głosowania oraz jawnego obliczania głosów. Jednakże, warunki korzystania z prawa do głosowania przez obywateli tureckich przebywających za granicą określa ustawa⁶⁶.

⁶⁵ Ustawa nr 4709 z dnia 3.10.2001 r. uchyliła fragment zdania w ust. 2 art. 66.

⁶⁶ Ust. 2 art. 67 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

Każdy obywatel turecki, który ukończył osiemnasty rok życia ma prawo do głosowania w wyborach i uczestnictwa w referendum⁶⁷.

Sposób korzystania z tych praw określa ustawa.

W głosowaniu nie biorą udziału pełniący służbę wojskową szeregowcy i podoficerowie, studenci uczelni wojskowych oraz skazani, przebywający w zakładach karnych, z wyjątkiem osób skazanych za przestępstwo nieumyślne. Najwyższa Rada Wyborcza ustala środki niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa, które winny mieć zastosowanie w trakcie głosowania, przeprowadzania procedury obliczania głosów oddawanych przez więźniów w zakładach karnych i więzieniach; głosowanie takie jest przeprowadzane pod kierunkiem i nadzorem uprawnionego sędziego obecnego na miejscu⁶⁸.

Ustawy wyborcze są formułowane w sposób pozwalający pogodzić zasady uczciwej reprezentacji i stabilności rządów⁶⁹.

Zmiany dokonywane w ustawach wyborczych nie mają zastosowania do wyborów przeprowadzanych w ciągu pierwszego roku od wprowadzenia ich w życie⁷⁰.

III. POSTANOWIENIA DOTYCZĄCE PARTII POLITYCZNYCH

A. Tworzenie partii, wstępowanie i występowanie z partii⁷¹

Artykuł 68⁷²

Obywatele mają prawo do tworzenia partii oraz, zgodnie z ustanowionymi procedurami, wstępowania bądź występowania z nich.

⁶⁷ Ust. 3 art. 67 zmieniony ustawą nr 3361 z dnia 17.05.1987 r. oraz ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁶⁸ Ust. 5 art. 67 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r. oraz ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁶⁹ Ust. 6 art. 67 dodany ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁷⁰ Ust. 7 art. 67 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁷¹ Nagłówek A do art. 68 w brzmieniu nadanym ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁷² Art. 68 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

Do partii mogą należeć tylko osoby, które ukończyły osiemnasty rok życia.

Partie polityczne stanowią niezbywalny element demokratycznego życia politycznego.

Partie polityczne mogą być tworzone bez uprzednio uzyskanej zgody; partie prowadzą działalność zgodnie z postanowieniami Konstytucji i ustaw.

Statuty, programy i działalność partii politycznych nie mogą pozostawać w sprzeczności z niepodległością państwa, jego niepodzielną jednością z terytorium i narodem, prawami człowieka, zasadami równości i państwa prawnego, zwierzchnictwa narodu oraz z zasadami demokratycznej i laickiej Republiki; celem ich nie może być wspieranie ani ustanawianie dyktatury klasy lub grupy albo jakiegokolwiek innej dyktatury; nie mogą też podburzać obywateli do popełniania przestępstw.

Sędziowie i prokuratorzy, sędziowie wyższych organów sądowych włącznie z członkami Trybunału Obrachunkowego, urzędnicy państwowi zatrudnieni w instytucjach i organizacjach publicznych, inne osoby zatrudnione w służbie publicznej, których status z uwagi na wykonywaną przez nich pracę, jest odmienny od statusu innych pracowników, członkowie Sił Zbrojnych oraz uczniowie szkół, innych niż wyższe nie mogą przynależeć do partii politycznych.

Sprawy związane z przynależnością do partii politycznych pracowników szkolnictwa wyższego określa ustawa. Ustawa zabrania pracownikom wymienionym w poprzednim ustępie podejmowania obowiązków poza centralnym organem partii politycznej oraz określa wymogi, jakie winni oni spełniać jako członkowie partii politycznych.

Zasady dotyczące przynależności studentów szkół wyższych do partii politycznych określa ustawa.

Państwo zapewnia partiom politycznym odpowiednią i sprawiedliwie przyznaną pomoc finansową. Udzielanie finansowego wsparcia partiom politycznym oraz procedury gromadzenia przez nie składek członkowskich i darowizn określa ustawa.

B. Zasady obowiązujące partie polityczne

Artykuł 69⁷³

Działalność partii politycznych, ich regulacje wewnętrzne i procedury muszą być zgodne z zasadami demokracji. Stosowanie tych zasad określa ustawa.

Partie polityczne nie mogą prowadzić działalności komercyjnej.

Przychody i wydatki partii politycznych muszą być zgodne z ich celami. Stosowanie tej zasady określa ustawa. Procedury przeprowadzania audytu przychodów, wydatków i nabywanego majątku oraz badanie zgodności ich dochodów i wydatków z ustawą, metody audytu, oraz sankcje stosowane w przypadku stwierdzenia uchybień przez Trybunał Konstytucyjny określa ustawa. W wykonywaniu tych zadań Trybunał Konstytucyjny korzysta z pomocy Trybunału Obrachunkowego. Orzeczenia wydawane przez Trybunał Konstytucyjny w następstwie przeprowadzonego audytu są ostateczne.

Ostatecznie o rozwiązaniu partii politycznych rozstrzyga Trybunał Konstytucyjny na podstawie wniosku Naczelnego Prokuratora Republiki.

W przypadku stwierdzenia naruszeń postanowień artykułu 68 ust. 4 przez statut lub program partii politycznej wydaje się orzeczenie o trwałym rozwiązaniu partii.

Partię polityczną uznaje się za winną takich naruszeń wyłącznie gdy, takie działania są intensywnie prowadzone przez jej członków bądź, w sposób wyraźny lub dorozumiany, są akceptowane przez Zjazd tej partii, jej przywódców, centralne organy decyzyjne lub administracyjne, a także przez jej klub parlamentarny w Wielkim Tureckim Zgromadzeniu Narodowym bądź zarząd tego klubu⁷⁴.

W zależności od wagi czynów będących podstawą orzeczenia, zgodnie z postanowieniami poprzednich ustępów, zamiast

⁷³ Art. 69 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁷⁴ W ust. 6 art. 69 dodano zdanie ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

orzeczenia o trwałym rozwiązaniu partii, Trybunał Konstytucyjny może orzec o całkowitym lub częściowym pozbawieniu partii pomocy ze strony Państwa⁷⁵.

Partia trwale rozwiązana nie może zostać reaktywowana pod inną nazwą.

Członkowie partii politycznej łącznie z jej założycielami, którzy swoimi wypowiedziami lub działalnością przyczynili się do trwałego rozwiązania partii nie mogą zostać założycielami, członkami ani przewodniczącymi innej partii przez okres pięciu lat od daty opublikowania w „Resmî Gazete”⁷⁶ ostatecznego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o trwałym rozwiązaniu partii.

Partie polityczne, przyjmujące pomoc finansową od obcych państw, organizacji międzynarodowych oraz osób fizycznych i prawnych nieposiadających obywatelstwa tureckiego podlegają trwałemu rozwiązaniu.

Strukturę i działalność partii politycznych, nadzorowanie i rozwiązywanie partii lub pozbawienie partii częściowej lub całkowitej pomocy ze strony Państwa, wydatki i procedury wyborcze partii politycznych oraz wymogi dotyczące kandydatów w wyborach, z uwzględnieniem wyżej wymienionych zasad, określa ustawa⁷⁷.

IV. PRAWO DOSTĘPU DO SŁUŻBY PUBLICZNEJ

A. Wstąpienie do służby publicznej

Artykuł 70

Każdy Turek ma prawo dostępu do służby publicznej.

Żadne inne kryteria niż kwalifikacje wymagane na stanowisko nie powinny być brane pod uwagę przy przyjmowaniu do służby publicznej.

⁷⁵ Ust. 7 art. 69 dodany ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁷⁶ Odpowiednik polskiego „Dziennika Ustaw”

⁷⁷ Ust. 11 art. 69 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

B. Deklaracja majątkowa

Artykuł 71

Składanie deklaracji majątkowych przez osoby wstępujące do służby publicznej oraz częstotliwość składania tych deklaracji określa ustawa. Obowiązek ten obejmuje osoby zasiadające w organach ustawodawczych i wykonawczych

V. SŁUŻBA PAŃSTWU

Artykuł 72

Służba Państwu stanowi prawo i obowiązek każdego Turka. Sposób wypełniania tego obowiązku w strukturach Sił Zbrojnych lub w sektorze publicznym oraz kryteria uznania odbycia służby określa ustawa.

VI. OBOWIĄZEK PŁACENIA PODATKÓW

Artykuł 73

Każdy, w celu pokrywania wydatków publicznych, jest obowiązany do płacenia podatków w wysokości odpowiadającej jego zasobom finansowym.

Sprawiedliwe i zrównoważone rozłożenie obciążeń podatkowych stanowi społeczny cel polityki fiskalnej.

Podatki, cła, opłaty urzędowe i inne zobowiązania finansowe są nakładane, zmieniane i znoszone przez ustawę.

Rada Ministrów może zostać upoważniona do zmiany procentowego wymiaru zwolnień, wyjątków i obniżek wysokości podatków, ceł, opłat urzędowych i innych zobowiązań finansowych w ramach minimum i maksimum określonego w ustawie.

VII. PRAWO DO PETYCJI, DOSTĘPU DO INFORMACJI, ODWOŁANIA SIĘ DO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH⁷⁸

Artykuł 74

Obywatele i cudzoziemcy stale zamieszkujący w Turcji, z uwzględnieniem zasady wzajemności, mają prawo do zwracania się w formie pisemnej z wnioskami i skargami we własnej sprawie lub sprawach publicznych do właściwych organów oraz do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego⁷⁹.

Autorów petycji powiadamia się bezzwłocznie o wyniku rozpatrzenia sprawy⁸⁰.

[Ustęp trzeci – *uchylony*]⁸¹.

Każdy ma prawo do uzyskania informacji i odwołania się do Rzecznika Praw Obywatelskich⁸².

Skargi i zażalenia na postępowanie administracji są rozpatrywane przez urząd Rzecznika Praw Obywatelskich ustanowionego przez i podlegającego Przewodniczącemu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego⁸³.

Rzecznik Praw Obywatelskich wybierany jest przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe na czteroletnią kadencję, w głosowaniu tajnym. W pierwszych dwóch głosowaniach wymagana jest większość dwóch trzecich głosów ogólnej liczby członków. W trzecim głosowaniu wymagana jest bezwzględna większość głosów ogólnej liczby członków. Jeżeli w trzecim głosowaniu nie została osiągnięta bezwzględna większość głosów, przeprowadzana jest czwarta tura. Pod głosowanie poddane są kandydatury dwóch

⁷⁸ Nagłówek VII do art. 74 w brzmieniu nadanym ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁷⁹ Ust. 1 art. 74 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁸⁰ Ust. 2 art. 74 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

⁸¹ Ust. 3 art. 74 uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁸² Ust. 4 art. 74 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁸³ Ust. 5 art. 74 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

osób, które uzyskały najwięcej głosów. W czwartym głosowaniu wybrany zostaje kandydat, który uzyskał największą liczbę głosów⁸⁴.

Tryb korzystania z praw ustanowionych w niniejszym artykule, ustanowienie urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich, określenie jego zadań, sposób funkcjonowania oraz działania podejmowane w wyniku przeprowadzonych kontroli, a także status Rzecznika Praw Obywatelskich oraz jego przedstawicieli określa ustawa⁸⁵.

⁸⁴ Ust. 6 art. 74 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁸⁵ Ust. 7 art. 74 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

PODSTAWOWE ORGANY REPUBLIKI

Część trzecia

PODSTAWOWE ORGANY REPUBLICY

Rozdział I WŁADZA USTAWODAWCZA

I. WIELKIE TURECKIE ZGROMADZENIE NARODOWE

A. Skład

Artykuł 75⁸⁶

Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe składa się z pięciuset pięćdziesięciu członków wybieranych w wyborach powszechnych.

B. Warunki sprawowania mandatu poselskiego

Artykuł 76

Każdy Turek, który ukończył dwadzieścia pięć lat może zostać deputowanym⁸⁷.

Mandatu deputowanego nie może sprawować obywatel, który:
nie ukończył przynajmniej szkoły podstawowej,
został pozbawiony zdolności do czynności prawnych,
nie odbył obowiązkowej służby wojskowej,
został wykluczony ze służby cywilnej,
został skazany na karę pozbawienia wolności na okres jednego roku
bądź dłuższy okres za przestępstwo, chyba że popełnił przestępstwo
z winy nieumyślnej,
skazany na karę więzienia o zaostrzonym rygorze,

⁸⁶ Art. 75 zmieniony ustawą nr 3361 z dnia 17.05.1987 r. oraz ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁸⁷ Ust. 1 art. 76 zmieniony ustawą nr 5551 z dnia 13.10.2006 r.

skazany za popełnienie przestępstw hańbiących, takich jak: defraudacja, malwersacja, korupcja, łapownictwo, kradzież, oszustwo, fałszerstwo, nadużycie zaufania, oszukańcze bankructwo,

oraz skazany za przemyt, znowę w przetargach i zamówieniach publicznych, ujawnianie tajemnic państwowych, udział w aktach terrorystycznych lub podżeganie i zachęta do takich aktów, nawet, jeżeli został ułaskawiony⁸⁸.

Sędziowie, prokuratorzy, sędziowie wyższych organów sądowych, wykładowcy szkół wyższych, członkowie Rady Szkolnictwa Wyższego, osoby zatrudnione w instytucjach jednostkach publicznych posiadające status urzędników służby publicznej oraz pozostali pracownicy sektora publicznego nieposiadający takiego statusu oraz członkowie Sił Zbrojnych nie mogą kandydować w wyborach, ani też uzyskać mandatu, chyba że zrezygnują z zajmowanego stanowiska.

C. Kadencja Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego

Artykuł 77

Wybory do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego odbywają się co cztery lata⁸⁹.

Zgromadzenie może podjąć decyzję o przeprowadzeniu wyborów przed upływem tego okresu. Wybory te mogą zostać przeprowadzone także na podstawie decyzji Prezydenta podjętej zgodnie z postanowieniami Konstytucji. Deputowany, którego kadencja wygasła, zachowuje prawo wybieralności.

W przypadku podjęcia decyzji o przeprowadzeniu wcześniejszych wyborów, urzędujące Zgromadzenie zachowuje swoje kompetencje do czasu wyboru nowego Zgromadzenia.

D. Odroczenie terminu wyborów i wybory uzupełniające

Artykuł 78

Jeżeli, ze względu na wojnę przeprowadzenie wyborów jest niemożliwe, Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe może zdecydować o odroczeniu terminu wyborów na okres jednego roku.

⁸⁸ Ust. 2 art. 76 zmieniony ustawą nr 4777 z dnia 27.12.2002 r.

⁸⁹ Ust. 1 art. 77 zmieniony ustawą nr 5678 z dnia 21.10.2007 r.

Jeżeli przyczyny odroczenia wyborów nie ustaną, Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe może, zgodnie z procedurą, zdecydować o kolejnym odroczeniu.

W przypadku opróżnienia mandatów w Wielkim Tureckim Zgromadzeniu przeprowadza się wybory uzupełniające. Wybory uzupełniające przeprowadzane są raz w ciągu kadencji i mogą być przeprowadzone nie wcześniej niż przed upływem trzydziestu miesięcy od przeprowadzenia wyborów powszechnych. Jednakże, jeżeli liczba opróżnionych mandatów przekroczy 5% ogólnej liczby mandatów, wybory uzupełniające przeprowadza się w ciągu trzech miesięcy.

Nie przeprowadza się wyborów uzupełniających później niż na rok przed upływem kadencji.

Poza wymienionymi wyżej przypadkami, jeżeli miasto albo region wyborczy utraciło reprezentację w parlamencie, przeprowadza się wybory uzupełniające w pierwszą niedzielę po upływie pięćdziesięciu dni od opróżnienia mandatu poselskiego. Do wyborów przeprowadzanych zgodnie z postanowieniami tego ustępu nie stosuje się postanowień artykułu 127 ust. 3 Konstytucji⁹⁰.

E. Organizacja i nadzór nad wyborami

Artykuł 79

Wybory są przeprowadzane pod generalnym zarządem i nadzorem organów sądowych.

Za czynności związane ze sprawną organizacją i rzetelnym przebiegiem wyborów od początku do końca głosowania, za badanie wszelkich nieprawidłowości, skarg i protestów podczas i po zakończeniu głosowania, podejmowanie związanych z nimi ostatecznych decyzji oraz weryfikację wyników wyborów do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego oraz powszechnych wyborów prezydenckich jest odpowiedzialna Najwyższa Rada Wyborcza. Od decyzji Najwyższej Rady Wyborczej nie przysługuje żaden środek odwoławczy⁹¹.

⁹⁰ Ust. 5 art. 78 dodany ustawą nr 4777 z dnia 27.12.2002 r.

⁹¹ Ust. 2 art. 79 zmieniony ustawą nr 5678 z dnia 21.10.2007 r.

Zakres funkcji i uprawnień Najwyższej Rady Wyborczej oraz innych organów wyborczych określa ustawa.

Najwyższa Rada Wyborcza składa się z siedmiu członków zwykłych oraz czterech zastępców. Zgromadzenie Ogólne Rady Stanu wybiera pięciu członków spośród swoich członków, a Zgromadzenie Ogólne Najwyższego Sądu Apelacyjnego z swojego składu – sześciu członków w głosowaniu tajnym i bezwzględną większością głosów. Wybrani członkowie wybierają spośród siebie przewodniczącego i wiceprzewodniczącego bezwzględną większością głosów w tajnym głosowaniu.

Spośród członków Najwyższej Rady Wyborczej, w drodze losowania wybiera się zastępców – dwóch spośród wybranych przez Zgromadzenie Ogólne Najwyższego Sądu Apelacyjnego oraz dwóch spośród wybranych przez Radę Stanu. Przewodniczący i wiceprzewodniczący nie biorą udziału w tej procedurze.

Do zarządu generalnego i nadzoru nad przeprowadzeniem referendum dotyczącym projektów ustaw o zmianie konstytucji oraz powszechnych wyborów prezydenckich, stosuje się odpowiednio postanowienia o przeprowadzeniu wyborów parlamentarnych⁹².

F. Postanowienia dotyczące mandatu

1. Reprezentacja Narodu

Artykuł 80

Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, nie reprezentują ani swojego okręgu wyborczego, ani też swoich wyborców, ale cały Naród.

2. Ślubowanie

Artykuł 81

Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego przed objęciem urzędu składają następujące ślubowanie:

„Przysięgam przed wielkim Narodem Tureckim na swój honor i cześć, że będę strzegł trwałości i niepodległości Państwa,

⁹² Ust. 6 art. 79 zmieniony ustawą nr 5678 z dnia 21.10.2007 r.

niepodzielnej jedności Państwa i Narodu, absolutnego zwierzchnictwa Narodu; że będę lojalny wobec nadrzędności prawa demokratycznej i świeckiej republiki oraz zasad i reform Atatürka; że nie odstąpię od celu, jakim jest zapewnienie każdemu przestrzegania praw ludzkich w atmosferze pokoju i dobrobytu, narodowej solidarności i sprawiedliwości społecznej oraz wierności Konstytucji”.

3. Działalność sprzeczna z wykonywaniem mandatu deputowanego

Artykuł 82

Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nie mogą łączyć mandatu z piastowaniem stanowisk:

w urzędach państwowych i w organach osób prawa publicznego, w spółkach, w przedsiębiorstwach i spółkach Skarbu Państwa i osób prawa publicznego,

w organach zarządzających i nadzorczych przedsiębiorstw i spółek, w których Państwo lub osoby prawa publicznego uczestniczą pośrednio lub bezpośrednio,

w organach zarządzających i nadzorczych stowarzyszeń użyteczności publicznej, których finansowanie i przywileje są określone przez obowiązujące prawo,

w organach zarządzających i nadzorczych fundacji, których działalność jest wspierana przez państwo i zwalniana od podatków,

w organach zarządzających i nadzorczych stowarzyszeń zawodowych, związków zawodowych oraz w organach zarządzających i nadzorczych przedsiębiorstwach i spółek, w których stowarzyszenia zawodowe i ich zrzeszenia mają swoje udziały pośrednio lub bezpośrednio. Nie mogą też tych podmiotów reprezentować, występować jako strona zawieranych z nimi umów, występować jako arbitrzy lub przedstawiciele w zawieranych przez nie transakcjach.

Członkom Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nie można powierzać oficjalnych lub prywatnych obowiązków, wymagających rekomendacji, konsultacji lub zgody organów władzy wykonawczej. Akceptacja przyjęcia przez deputowanego tymczasowego zadania przydzielonego przez Radę Ministrów w określonej

sprawie i na okres nie dłuższy niż sześć miesięcy wymaga zgody Zgromadzenia.

Inne funkcje i rodzaje działalności niepołączalne ze sprawowaniem mandatu określa ustawa.

4. Immunitet parlamentarny

Artykuł 83

Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, przy wykonywaniu mandatu, nie mogą być pociągani do odpowiedzialności za swoje głosowania i wypowiedzi, ani też za opinie wyrażane w trakcie posiedzenia Zgromadzenia, a także – o ile Zgromadzenie na wniosek Prezydium Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nie postanowi inaczej – za powtarzanie bądź ujawnianie tych opinii poza Zgromadzeniem.

Deputowany, któremu zarzuca się popełnienie przestępstwa przed lub po wyborach, nie może być zatrzymany, przesłuchiwany, aresztowany i sądzony, chyba że Zgromadzenie wyrazi na to zgodę. Postanowienia te nie dotyczą przypadków, gdy deputowany został ujęty na miejscu przestępstwa, na gorącym uczynku, i podlegającym surowej karze, ani też przypadków określonych w art. 14 Konstytucji, jeżeli śledztwo rozpoczęło się przed wyborami. Jednakże w takich sytuacjach właściwy organ jest obowiązany poinformować o tym niezwłocznie i bezpośrednio Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe.

Wykonywanie wyroków karnych wobec członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego wydanych przed lub po wyborach odracza się do czasu wygaśnięcia mandatu deputowanego; okresu kadencji nie zalicza się do okresu przedawnienia za popełnione przestępstwo.

Prowadzenie śledztwa i postępowania sądowego przeciw powtórnie wybranemu deputowanemu zależy od decyzji Zgromadzenia o uchyleniu immunitetu.

Kluby parlamentarne Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nie rozpatrują, ani nie zajmują stanowiska w sprawach związanych z immunitetem poselskim.

5. Utrata mandatu⁹³

Artykuł 84⁹⁴

Utrata mandatu przez deputowanego, który złożył rezygnację, następuje w następstwie uchwały Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, po sprawdzenia przez Prezydium Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego ważności oświadczenia o zrzeczeniu się mandatu.

Utrata mandatu na skutek skazania prawomocnym wyrokiem sądowym lub utraty zdolności do czynności prawnych, następuje w momencie przedłożenia prawomocnego orzeczenia sądowego na posiedzeniu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

O utracie mandatu przez deputowanego, który mimo zakazu pełni urząd lub prowadzi działalność sprzeczną ze sprawowaniem mandatu, określoną w artykule 82 Konstytucji, Zgromadzenie postanawia w głosowaniu tajnym, po zapoznaniu się ze sprawozdaniem w tej sprawie przedłożonym przez upoważnioną do tego komisję.

O utracie mandatu przez deputowanego, który w ciągu miesiąca bez usprawiedliwienia lub zezwolenia nie uczestniczył w pięciu posiedzeniach Zgromadzenia, postanawia Zgromadzenie bezwzględnie większością głosów ogólnej liczby członków na podstawie ustaleń faktycznych dokonanych przez Prezydium Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

[Ustęp piąty – *uchylony*]⁹⁵

6. Wniosek o uchylenie

Artykuł 85⁹⁶

Jeżeli podjęto uchwałę o uchyleniu immunitetu lub utracie mandatu deputowanego z przyczyn wskazanych w art. 84 ust. 1, 3 albo 4, deputowany, którego uchwała dotyczy lub każdy inny deputowany, może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego w ciągu siedmiu

⁹³ Nagłówek 5 do art. 84 w brzmieniu nadanym ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁹⁴ Art. 84 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

⁹⁵ Ust. 5 art. 84 uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

⁹⁶ Art. 85 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

dni, licząc od dnia podjęcia uchwały przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe z wnioskiem o uchylenie tej uchwały, zarzucając jej niezgodność z Konstytucją, ustawami lub regulaminem Zgromadzenia. Trybunał Konstytucyjny rozstrzyga w ciągu piętnastu dni.

7. Uposażenia i diety

Artykuł 86

Sprawy związane z uposażeniami, dietami i emeryturą członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego określa ustawa. Kwota miesięcznego uposażenia deputowanego nie może przekraczać kwoty uposażenia urzędnika państwowego najwyższej rangi, a kwota diety nie może przekraczać połowy uposażenia. Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego i emerytowani członkowie są objęci Funduszem Emerytalnym Republiki Tureckiej, również po wygaśnięciu mandatu, o ile wystąpią z takim wnioskiem⁹⁷.

Uposażenia i diety wypłacane członkom Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nie powodują zawieszenia wypłat emerytur i podobnych świadczeń przez Fundusz Emerytalny Republiki Tureckiej⁹⁸.

Uposażenia i diety mogą być wypłacane z góry nie więcej niż z trzymiesięcznym wyprzedzeniem.

II. FUNKCJE I KOMPETENCJE WIELKIEGO TURECKIEGO ZGROMADZENIA NARODOWEGO

A. Postanowienia ogólne

Artykuł 87⁹⁹

Obowiązki i uprawnienia Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego obejmują:

⁹⁷ Ust. 1 art. 86 zmieniony ustawą nr 4720 z dnia 21.11.2001 r.

⁹⁸ Ust. 2 art. 86 zmieniony ustawą nr 4720 z dnia 21.11.2001 r.

⁹⁹ Art. 87 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r. oraz ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

uchwalanie ustaw, wnoszenie do nich poprawek i uchylanie ustaw;
sprawowanie kontroli nad Radą Ministrów i ministrami;
udzielanie Radzie Ministrów upoważnień do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy w określonych materiach;
rozpatrywanie projektu i uchwalanie budżetu oraz ustawy o wykonaniu budżetu;
podejmowanie decyzji w sprawie druku pieniędzy;
wypowiadanie wojny;
ratyfikacja umów międzynarodowych;
decydowanie większością 3/5 głosów członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego o ogłoszeniu amnestii albo przyznawaniu łaski oraz
wykonywanie zadań i wypełnianie innych funkcji przewidzianych w Konstytucji.

B. Projekty ustaw i tryb ich rozpatrywania

Artykuł 88

Wnoszenie projektów ustaw należy do Rady Ministrów i deputowanych.

Procedury i zasady dotyczące trybu rozpatrywania projektów ustaw przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe określa jego Regulamin.

C. Podpisanie ustawy przez Prezydenta Republiki

Artykuł 89

Ustawa uchwalona przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe w ciągu piętnastu dni zostaje podpisana przez Prezydenta.

W tym samym okresie Prezydent może zwrócić się do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia z uzasadnionym wnioskiem o powtórne rozpatrzenie ustawy, którą w całości albo w części uważa za niewłaściwą do promulgacji. Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe może powtórnie rozpatrywać tylko te postanowienia ustawy, które

Prezydent uznał za niewłaściwe do promulgacji. Postanowień niniejszego artykułu nie stosuje się do ustaw budżetowych¹⁰⁰.

Jeżeli Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe ponownie uchwali zwróconą mu ustawę, ustawa ta zostaje podpisana przez Prezydenta. Jeżeli Zgromadzenie wprowadzi do niej poprawki, Prezydent może zmienioną ustawę ponownie zwrócić Zgromadzeniu Narodowemu.

Postanowienia odnoszące się do zmian w Konstytucji nie ulegają zmianie.

D. Ratyfikacja umów międzynarodowych

Artykuł 90

Ratyfikacja umów zawieranych w imieniu Republiki Tureckiej z innymi państwami oraz organizacjami międzynarodowymi wymaga uchwalenia przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe ustawy zatwierdzającej ratyfikację.

Umowy regulujące stosunki ekonomiczne, handlowe i techniczne oraz obejmujące okres krótszy niż jeden rok mogą być wprowadzone w życie w promulgacji, o ile nie pociągają za sobą zobowiązań finansowych obciążających Państwa i nie naruszają praw osób prywatnych ani prawa własności obywateli tureckich poza granicami kraju. W takim przypadku umowy te zostają przedstawione do wiadomości Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu w ciągu dwóch miesięcy od daty ich podpisania.

Porozumienia wykonawcze do umów międzynarodowych oraz porozumienia ekonomiczne, handlowe, techniczne lub administracyjne, zawarte na podstawie upoważnień zawartych w ustawie nie wymagają zgody Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego. Jednakże porozumienia odnoszące się do stosunków ekonomicznych i handlowych lub do praw osób prywatnych nie mogą wejść w życie przed ich ogłoszeniem.

Porozumienia pociągające za sobą zmiany w tureckim ustawodawstwie poddawane są postanowieniom ust. 1 niniejszego artykułu.

¹⁰⁰ Ust. 2 art. 89 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Porozumienia międzynarodowe wprowadzone w życie we właściwym trybie mają moc ustawy. Nie dopuszcza się wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie ich zgodności z Konstytucją. W przypadku wystąpienia rozbieżności między postanowieniami porozumień międzynarodowych wprowadzonych w życie we właściwym trybie i dotyczących podstawowych praw i wolności, a postanowieniami ustaw dotyczących tej samej materii, pierwszeństwo przysługuje postanowieniom porozumień międzynarodowych¹⁰¹.

E. Uprawnienie do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy

Artykuł 91

Wielkie Tureckie Zgromadzenia Narodowe może upoważnić Radę Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. Jednakże, prawa podstawowe, prawa i obowiązki jednostki, wymienione w pierwszym i drugim rozdziale drugiej części Konstytucji oraz prawa i obowiązki polityczne wymienione w czwartym rozdziale nie mogą być, z wyłączeniem okresu stanu wyjątkowego i stanów nadzwyczajnych, regulowane przez rozporządzenia z mocą ustawy.

Upoważnienie określa cel, zakres, zasady i okres obowiązywania rozporządzenia z mocą ustawy oraz dopuszczalność wydawania w tym okresie więcej niż jednego rozporządzenia.

Złożenie dymisji, odwołanie Rady Ministrów albo zakończenie kadencji parlamentu nie powoduje wygaśnięcia upoważnienia wydanego na dany okres.

Jeżeli Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe rozpatrzy rozporządzenie z mocą ustawy przed upływem okresu upoważnienia, postanawia jednocześnie, czy zachowuje ono nadal ważność czy też wygasa.

Nie ulegają zmianie postanowienia dotyczące wydawania przez Radę Ministrów, działającą pod przewodnictwem Prezydenta Republiki rozporządzeń z mocą ustawy w okresie stanu wyjątkowego i stanów nadzwyczajnych.

¹⁰¹ W ust. 5 art. 90 dodano zdanie ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

Rozporządzenia z mocą ustawy wchodzi w życie z dniem ich ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym; jednakże w rozporządzeniu może być wskazany późniejszy termin wejścia w życie.

W dniu ogłoszenia rozporządzenia z mocą ustawy w Dzienniku Urzędowym, przedkłada się je Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu.

Ustawy, zawierające upoważnienie do wydania aktów wykonawczych oraz wydane na ich podstawie rozporządzenia z mocą ustawy są rozpatrywane przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe i jego komisje jako pilne w i mają priorytet.

Rozporządzenia nie przedłożone Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu w dniu ich ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym, tracą z tym dniem moc, a rozporządzenia odrzucone przez Wielkie Zgromadzenie Narodowe tracą moc z dniem ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym uchwały Zgromadzenia. Postanowienia wnoszące poprawki do zaakceptowanych rozporządzeń wchodzi w życie z dniem ich ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym.

F. Wypowiedzenie wojny i udzielenie zgody na użycie Sił Zbrojnych

Artykuł 92

Zgodę na wypowiedzenie wojny w sytuacjach dopuszczonych przez prawo międzynarodowe – poza przypadkami określonymi przez postanowienia umów międzynarodowych, których Turcja jest stroną – lub wynikającymi z działań dyplomatycznych oraz zgodę na wysłanie Tureckich Sił Zbrojnych na terytorium innego kraju lub przebywanie oddziałów obcych Sił Zbrojnych na terytorium Turcji wyraża Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe.

W przypadku nagłej zbrojnej agresji na kraj w okresie, gdy Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe nie jest zwołane i gdy konieczne jest natychmiastowe podjęcie decyzji o użyciu Sił Zbrojnych, decyzję tę wraz z zarządzeniem mobilizacji może wydać Prezydent Republiki.

III. POSTANOWIENIA O FUNKCJONOWANIU WIELKIEGO TURECKIEGO ZGROMADZENIA NARODOWEGO

A. Obrady i przerwa w pracach Zgromadzenia

Artykuł 93

Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe z własnej inicjatywy zbiera się corocznie 1 października¹⁰².

W każdym roku ustawodawczym przerwa w obradowaniu Zgromadzenia nie może przekroczyć trzech miesięcy; w czasie przerwy lub odroczenia obrad Zgromadzenie może zostać zwołane z własnej inicjatywy przez Prezydenta Republiki lub na wniosek Rady Ministrów.

Przewodniczący Zgromadzenia może też zwołać je z własnej inicjatywy lub na pisemny wniosek 1/5 członków Zgromadzenia.

Jeżeli Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe zostanie zwołane w czasie przerwy wakacyjnej lub odroczenia obrad, kolejna przerwa lub odroczenie obrad nie mogą zostać zarządzane przed rozpatrzeniem sprawy, z powodu której dokonano zwołania Zgromadzenia.

B. Prezydium Zgromadzenia

Artykuł 94

Prezydium Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego składa się z przewodniczącego, wiceprzewodniczącego, sekretarzy oraz członków wybieranych spośród członków Zgromadzenia.

Skład Prezydium Zgromadzenia powinien odzwierciedlać proporcjonalnie reprezentację członków wszystkich klubów parlamentarnych w Zgromadzeniu. Kluby parlamentarne nie zgłaszają swoich kandydatów na urząd przewodniczącego Zgromadzenia.

W czasie każdej kadencji przeprowadza się dwukrotnie wybory do Prezydium Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

¹⁰² Ust. 1 art. 93 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

Kadencja osób wybranych w pierwszym głosowaniu trwa dwa lata, a kadencja osób wybranych w drugim głosowaniu – do końca kadencji¹⁰³.

Kandydaci na urząd Przewodniczącego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego wybierani są spośród członków Zgromadzenia i przedstawiani są Prezydium Zgromadzenia w ciągu pięciu dni od zebrania się Zgromadzenia. Wybór przewodniczącego odbywa się w głosowaniu tajnym. W dwóch pierwszych głosowaniach wymagana jest większość 2/3 głosów ogólnej liczby członków, a w trzecim głosowaniu bezwzględna większość głosów ogólnej liczby członków. Jeżeli w trzecim głosowaniu nie zostanie osiągnięta bezwzględna większość głosów, przeprowadza się czwarte głosowanie, w którym dokonuje się wyboru między dwoma kandydatami, którzy uzyskali największą liczbę głosów w trzecim głosowaniu. Na przewodniczącego zostaje wybrany kandydat, który uzyska w czwartym głosowaniu większą liczbę głosów. Wybór przewodniczącego winien być dokonany w ciągu pięciu dni od upływu terminu na przedstawienie kandydatów¹⁰⁴.

Liczbę zastępców przewodniczącego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, sekretarzy i członków oraz wymagane kworum, liczbę głosowań i ich procedury określa regulamin Zgromadzenia.

Przewodniczący Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego i jego zastępcy nie biorą udziału w działalności partii politycznych oraz klubów parlamentarnych, których są członkami w Zgromadzeniu lub poza nim, ani nie biorą udziału w debatach, poza przypadkami wynikającymi z ich obowiązków. Przewodniczący i prowadzący obrady zastępca przewodniczącego nie biorą udziału w głosowaniach.

C. Regulamin, kluby parlamentarne i sprawy bezpieczeństwa

Artykuł 95

Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe realizuje swoje funkcje zgodnie z przyjętym przez siebie regulaminem.

¹⁰³ Ust. 3 art. 94 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁰⁴ Ust. 4 art. 94 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Regulamin jest sformułowany w sposób zapewniający uczestnictwo we wszystkich pracach Zgromadzenia członkom wszystkich klubów parlamentarnych proporcjonalnie do liczby ich członków. Kluby parlamentarne mogą zostać utworzone, jeżeli posiadają co najmniej dwudziestu członków.

Wszelkie służby administracyjne i służby bezpieczeństwa obejmujące swoim działaniem wszystkie budynki, urzędnice, wyposażenie i teren Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego są zorganizowane i koordynowane przez Biuro Przewodniczącego Zgromadzenia. Służby niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa i innych tego typu działań są przydzielane przez uprawnione organy gabinetowi Przewodniczącego.

D. Kworum wymagane dla ważności obrad i podejmowania uchwał

Artykuł 96

Obrady Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, w tym także przeprowadzanie głosowań, wymagają obecności co najmniej 1/3 ogólnej liczby członków. Jeżeli Konstytucja nie stanowi inaczej, Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe podejmuje uchwały większością głosów członków obecnych podczas obrad; jednakże żadna uchwała nie może zostać podjęta, gdy nie będzie za nią głosować co najmniej 1/4 ogólnej liczby członków plus jeden głos¹⁰⁵.

Jeżeli członkowie Rady Ministrów nie uczestniczą w obradach Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego mogą powierzyć swój głos jednemu z ministrów, jednakże żaden minister nie może oddać więcej niż dwa głosy łącznie ze swoim własnym.

E. Sprawozdanie stenograficzne i Dziennik Obrad

Artykuł 97

Obrady Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego są jawne, a sprawozdanie stenograficzne z ich obrad publikowane jest w Dzienniku Obrad.

¹⁰⁵ Ust. 1 art. 96 zmieniony ustawą nr 5678 z dnia 21.10.2007 r.

Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe może, zgodnie z Regulaminem, uchwalić tajność obrad, a o publikacji sprawozdania z tego posiedzenia rozstrzyga Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe. Przebieg jawnych obrad Zgromadzenia może być transmitowany za pośrednictwem wszystkich środków przekazu, chyba że Zgromadzenie na wniosek Rady Ministrów postanowi inaczej.

IV. INSTRUMENTY POZYSKIWANIA INFORMACJI ORAZ SPRAWOWANIE KONTROLI PRZEZ WIELKIE TURECKIE ZGROMADZENIE NARODOWE

A. Postanowienia ogólne

Artykuł 98

Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe sprawuje swoją funkcję kontrolną poprzez zapytania i interpelacje, debatę generalną, wyrażanie wotum nieufności oraz śledztwa parlamentarne.

Zapytanie jest żądaniem skierowanym do premiera lub ministrów o udzielenie informacji w imieniu Rady Ministrów w formie pisemnej lub ustnej.

Interpelacja jest badaniem sprawy w celu pozyskania informacji dotyczących określonej materii.

Debata generalna jest rozpatrzeniem przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe, zebrane na posiedzeniu, określonej sprawy dotyczącej społeczeństwa i działalności państwa.

Formy, treść i zakres składania wniosków w przedmiocie zapytań, interpelacji i debat generalnych oraz tryb udzielania odpowiedzi, ich rozpatrywania oraz badania określa Regulamin Zgromadzenia.

B. Wotum nieufności

Artykuł 99

Wniosek o wyrażenie wotum nieufności może zostać zgłoszony w imieniu klubu parlamentarnego lub przez grupę co najmniej dwudziestu deputowanych.

Wniosek o wyrażenie wotum nieufności zostaje przekazany deputowanym w formie pisemnej w ciągu trzech dni od chwili jego wniesienia, a w ciągu następnych dziesięciu dni rozstrzyga się o wprowadzeniu go do porządku obrad. W debacie nad tym punktem obrad mogą zabierać głos jedynie: jeden z sygnatariuszy wniosku, po jednym przedstawicielu z każdego klubu parlamentarnego oraz premier i, w imieniu Rady Ministrów, jeden z ministrów.

W uchwale o włączeniu do porządku obrad wniosku o wyrażenie wotum nieufności określa się datę jego rozpatrzenia; rozpatrzenie wniosku następuje nie wcześniej niż dwa dni po oraz nie później niż siedem dni po dniu podjęcia uchwały o włączeniu wniosku do porządku obrad.

Jeżeli w trakcie debaty nad wnioskiem o wyrażenie wotum nieufności, zostanie złożony przez deputowanych lub klub nowy wniosek w tym przedmiocie lub jeżeli Rada Ministrów złoży wniosek o udzielenie jej wotum zaufania, głosowanie nad nimi przeprowadza się po upływie jednego dnia.

Do odwołania Rady Ministrów lub ministra wymagana jest bezwzględna większość ogólnej liczby członków. Podstawą obliczenia są wyłącznie głosy za wyrażeniem wotum nieufności.

Inne postanowienia dotyczące wniosku o wyrażenie wotum nieufności, w sposób zgodny z powyższymi zasadami i pozwalający na zapewnienie prawidłowego toku prac Zgromadzenia, szczegółowo określa Regulamin.

C. Śledztwo parlamentarne

Artykuł 100

Wniosek o wszczęcie śledztwa parlamentarnego dotyczącego premiera lub ministrów winien być wniesiony przez co najmniej 1/10 ogólnej liczby członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego. Zgromadzenie rozpatruje ten wniosek i rozstrzyga o nim w tajnym głosowaniu najpóźniej w ciągu miesiąca¹⁰⁶.

Jeżeli Zgromadzenie postanowi o wszczęciu śledztwa, przeprowadza je komisja złożona z piętnastu członków reprezentujących każdy

¹⁰⁶ Ust. 1 art. 100 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

klub parlamentarny, wybranych drogą losowania z kandydatów zgłoszonych w potrójnej liczbie na każde miejsce przypadające temu klubowi w komisji, przydział miejsc następuje proporcjonalnie do liczby przedstawicieli każdej partii w parlamencie. Komisja w ciągu dwóch miesięcy przedstawia Zgromadzeniu sprawozdanie z wyników śledztwa. Jeżeli śledztwo nie zostanie zakończone w tym okresie, Zgromadzenie wyznacza komisji kolejny i zarazem ostateczny okres dwóch miesięcy. Z upływem tego terminu komisja jest obowiązana przedłożyć sprawozdanie Przewodniczącemu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego¹⁰⁷.

Sprawozdanie jest przekazywane członkom Zgromadzenia w ciągu dziesięciu dni od przedłożenia go Przewodniczącemu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego i rozpatrywane w ciągu dziesięciu dni od przekazania go członkom Zgromadzenia, a jeżeli okaże się to konieczne, może zostać podjęta uchwała o postawieniu określonej osoby przed Sądem Najwyższym. Uchwała taka podejmowana jest bezwzględną większością głosów ogólnej liczby członków w tajnym głosowaniu¹⁰⁸.

Kluby parlamentarne zasiadające w Zgromadzeniu nie rozpatrują ani nie zajmują stanowiska w sprawach dotyczących śledztwa parlamentarnego.

Rozdział II WŁADZA WYKONAWCZA

I. PREZYDENT

A. Kwalifikacje i bezstronność

Artykuł 101¹⁰⁹

Prezydent jest wybierany przez naród spośród tych członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, którzy ukończyli

¹⁰⁷ Ust. 2 art. 100 dodano zdanie ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

¹⁰⁸ Ust. 3 art. 100 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

¹⁰⁹ Art. 101 zmieniony ustawą nr 5678 z dnia 21.10.2007 r.

czterdzieści lat i mają wyższe wykształcenie albo spośród obywateli Turcji, którzy spełniają powyższe warunki i mają bierne prawo wyborcze do Zgromadzenia.

Kadencja Prezydenta trwa 5 lat. Ta sama osoba może być wybrana na Prezydenta najwyżej dwukrotnie.

Zgłoszenia kandydata na urząd Prezydenta Republiki Tureckiej spośród członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego albo spoza Zgromadzenia może dokonać w formie pisemnego wniosku grupa co najmniej 20 członków. Ponadto partie polityczne, które w ostatnich powszechnych wyborach parlamentarnych wspólnie przekroczyły próg 10% ważnie oddanych głosów, mogą zgłosić wspólnego kandydata.

Nowo wybrany Prezydent zrywa związki ze swoją partią, a ważność jego mandatu w Wielkim Tureckim Zgromadzeniu Narodowym ulega wygaszeniu.

B. Wybór

Artykuł 102¹¹⁰

Wybory Prezydenta odbywają się w ciągu 60 dni poprzedzających zakończenie kadencji. Jeżeli opróżnienie stanowiska nastąpiło z innych powodów wybory odbywają się w ciągu 60 dni od dnia opróżnienia stanowiska.

Wybrany zostaje kandydat, który w wyborach powszechnych uzyska bezwzględną większość ważnie oddanych głosów. Jeżeli w pierwszej turze głosowania większość ta nie zostanie osiągnięta, w drugą niedzielę po pierwszej turze przeprowadza się drugą turę głosowania. W drugiej turze wyborów głosowaniu poddane są kandydatury dwóch kandydatów, którzy w pierwszej turze otrzymali największą liczbę głosów; na Prezydenta zostaje wybrany kandydat, który otrzyma najwięcej ważnie oddanych głosów.

W przypadku śmierci bądź utraty biernego prawa wyborczego przez jednego z kandydatów mających uczestniczyć w drugiej turze, jego miejsce zajmuje kandydat, który uzyskał kolejno największą liczbę

¹¹⁰ Art. 102 zmieniony ustawą nr 5678 z dnia 21.10.2007 r.

głosów. W przypadku gdy w drugiej turze pozostanie tylko jeden kandydat, głosowanie przeprowadzane jest w formie referendum. Jeżeli kandydat uzyska większość ważnie oddanych głosów zostaje wybrany na Prezydenta.

Kadencja urzędującego Prezydenta Republiki trwa do momentu objęcia urzędu przez nowo wybranego Prezydenta.

Zasady i procedurę wyborów Prezydenta określa ustawa.

C. Złożenie przysięgi

Artykuł 103

Prezydent obejmuje urząd po złożeniu wobec Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego następującej przysięgi:

„Obejmując urząd Prezydenta, przysięgam przed Wielkim Narodem Tureckim i wobec historii, na moją cześć i honor, że będę strzegł trwałości i niepodległości Państwa, niepodzielnej jedności Państwa i Narodu oraz absolutnej i bezwarunkowej suwerenności narodu, że dochowam wierności Konstytucji, rządowi prawa, demokracji, zasadzie laickości Republiki, regułom i zasadom Atatürka, oraz że będę wierny idei, zgodnie z którą każdy ma prawo korzystać z podstawowych praw i wolności człowieka w warunkach narodowego pokoju i dobrobytu, w duchu narodowej solidarności i sprawiedliwości, i że zrobię wszystko, co w mojej mocy, aby chronić chwałę i honor Republiki Tureckiej oraz, że spełniając swoje obowiązki, zachowam bezstronność”.

D. Obowiązki i kompetencje

Artykuł 104

Prezydent Republiki jest głową Państwa. Z tego tytułu reprezentuje Republikę Turecką i jedność Narodu Tureckiego, zapewnia przestrzeganie Konstytucji oraz sprawne i harmonijne funkcjonowanie organów państwowych.

W tym celu spoczywają na nim następujące obowiązki i przysługują następujące uprawnienia, wykonywane zgodnie z warunkami określonymi w odpowiednich postanowieniach Konstytucji:

- a) związane z władzą ustawodawczą:
wygłoszenie, jeżeli uzna to za konieczne, orędzia otwierającego w pierwszym dniu roku ustawodawczego posiedzenie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego,
zwoływanie posiedzeń Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, gdy zachodzi taka konieczność,
promulgowanie ustaw,
zwracanie ustaw Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu w celu ich ponownego rozpatrzenia,
poddawanie pod referendum, jeżeli uzna to za konieczne, ustawy o wprowadzeniu zmian w Konstytucji,
zwracanie się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami o uchylenie w całości lub w części ustaw, rozporządzeń z mocą ustawy, Regulaminu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, z powodu ich niezgodności z Konstytucją, pod względem formy i treści.
zarządzanie nowych wyborów do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego;
- b) związane z władzą wykonawczą:
mianowanie Prezesa Rady Ministrów oraz przyjmowanie jego dymisji,
powoływanie oraz odwoływanie ministrów na wniosek Prezesa Rady Ministrów,
przewodniczenie Radzie Ministrów lub zwoływanie Rady Ministrów na posiedzenie pod swoim przewodnictwem, jeżeli uzna to za konieczne,
mianowanie przedstawicieli Państwa Tureckiego w innych państwach oraz przyjmowanie przedstawicieli innych państw w Republice Tureckiej,
ratyfikowanie oraz zarządzanie publikacji traktatów międzynarodowych,
sprawowanie, w imieniu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, Naczelnego Dowództwa Sił Zbrojnych,
podejmowanie decyzji o mobilizacji Sił Zbrojnych,
mianowanie Szefa Sztabu Generalnego,
zwoływanie posiedzeń Rady Bezpieczeństwa Narodowego,

przewodniczenie Radzie Bezpieczeństwa Narodowego,
zarządzanie wprowadzenia stanu wyjątkowego lub stanu nadzwyczajnego oraz wydawanie rozporządzeń z mocą ustawy wykonujących postanowienia Rady Ministrów obradującej pod jego przewodnictwem,
podpisywanie rozporządzeń,
stosowanie prawa złagodzenia kary lub prawa łaski w stosunku do osób przewlekle chorych, niepełnosprawnych i w podeszłym wieku,
mianowanie członków i przewodniczącego Rady Kontroli Państwa,
zlecenie Radzie Kontroli Państwa przeprowadzania kontroli, dochodzeń i inspekcji,
mianowanie członków Rady Szkolnictwa Wyższego,
mianowanie rektorów uniwersytetów;

- c) związane z władzą sądowniczą:
mianowanie członków Trybunału Konstytucyjnego, jednej czwartej członków Rady Stanu, Generalnego Prokuratora przy Najwyższym Sądzie Apelacyjnym Republiki oraz jego zastępcę, członków Najwyższego Wojskowego Sądu Apelacyjnego, członków Najwyższego Administracyjnego Sądu Wojskowego oraz członków Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów.

Prezydent wypełnia także inne obowiązki i uprawnienia wynikające z wyboru i powołania oraz nałożone na niego przez Konstytucję i ustawy.

E. Zakres odpowiedzialności Prezydenta

Artykuł 105

Wszystkie akty normatywne prezydenta, poza tymi, które Prezydent Republiki, zgodnie z Konstytucją i innymi przepisami prawnymi może wydawać samodzielnie, bez uzyskania podpisu premiera lub odpowiedniego ministra, są podpisywane przez premiera oraz odpowiednich ministrów; premier oraz odpowiedni ministrowie ponoszą odpowiedzialność za te akty.

Od decyzji i aktów normatywnych, które Prezydent wydaje samodzielnie nie przysługuje odwołanie do żadnego organu sądowego, z Trybunałem Konstytucyjnym włącznie.

Prezydent Republiki może zostać pociągnięty do odpowiedzialności za zdradę stanu na mocy uchwały podjętej większością co najmniej 3/4 ogólnej liczby członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego na wniosek złożony przez przynajmniej 1/3 ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

F. Zastępstwo Prezydenta Republiki

Artykuł 106

Przewodniczący Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego pełni obowiązki oraz wykonuje kompetencje Prezydenta Republiki w przypadku przejściowej niemożności sprawowania urzędu przez Prezydenta z powodu choroby, wyjazdu za granicę i podobnych przyczyn do momentu objęcia przez Prezydenta urzędu, a w przypadku opróżnienia urzędu Prezydenta Republiki w następstwie jego śmierci, zrzeczenia się urzędu lub innych przyczyn – do momentu wyboru nowego Prezydenta Republiki.

G. Sekretariat Generalny Prezydenta Republiki

Artykuł 107

Utworzenie, ustalenie zasad organizacji i działania Sekretariatu Generalnego Prezydenta oraz mianowanie personelu reguluje rozporządzenie wydane przez Prezydenta.

H. Rada Kontroli Państwa

Artykuł 108

Rada Kontroli Państwa, działająca przy urzędzie Prezydenta Republiki, w celu doskonalenia oraz zapewniania prawidłowego, efektywnego i zgodnego z prawem funkcjonowania administracji rządowej, przeprowadza – na zlecenie Prezydenta Republiki – kontrole, dochodzenia i inspekcje we wszystkich instytucjach i organizacjach publicznych oraz w przedsiębiorstwach, w których więcej niż połowa kapitału należy do wyżej wymienionych instytucji

i organizacji publicznych, w publicznych organizacjach zawodowych, które noszą cechy instytucji publicznej, w organizacjach pracowników i pracodawców wszystkich szczebli oraz w stowarzyszeniach i fundacjach użyteczności publicznej.

Siły Zbrojne i organy sądowe pozostają poza zakresem właściwości Rady Kontroli Państwa.

Członkowie Rady Kontroli Państwa oraz wyłoniony z nich Przewodniczący Rady są mianowani przez Prezydenta Republiki spośród osób, którzy spełniają warunki określone ustawą.

Funkcjonowanie Rady Kontroli Państwa, czas trwania kadencji jej członków oraz inne sprawy dotyczące ich statusu określa ustawa.

II. RADA MINISTRÓW

A. Organizacja

Artykuł 109

Rada Ministrów składa się z Prezesa Rady Ministrów i ministrów.

Prezes Rady Ministrów jest powoływany przez Prezydenta spośród członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

Ministrowie są wyznaczani przez Prezesa Rady Ministrów spośród członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego lub osób, którym przysługuje bierne prawo wyborcze do Zgromadzenia; w przypadku, gdy zajdzie taka potrzeba, mianowani przez Prezydenta Republiki ministrowie mogą zostać przez niego odwołani na wniosek Prezesa Rady Ministrów.

B. Objęcie urzędu i wotum zaufania

Artykuł 110

Pełna lista członków Rady Ministrów jest przedkładana Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu. Jeżeli nie trwa sesja Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, zostaje ono bezzwłocznie zwołane.

Prezes Rady Ministrów lub jeden z ministrów, najpóźniej w ciągu siedmiu dni od dnia utworzenia Rady Ministrów, przedstawia Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu program działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania. Debata nad udzieleniem wotum zaufania rozpoczyna się po upływie dwóch dni od przedstawienia programu działania; głosowanie nad udzieleniem wotum zaufania przeprowadza się po upływie jednego pełnego dnia od zakończenia debaty.

C. Udzielanie wotum zaufania urzędującemu gabinetowi

Artykuł 111

Prezes Rady Ministrów, gdy uzna to za konieczne, po konsultacji z Radą Ministrów, może zwrócić się do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego o udzielenie wotum zaufania.

Wniosek o udzielenie wotum zaufania nie może być rozpatrywany przed upływem pełnego jednego dnia od dnia jego wniesienia do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego i nie może być poddany pod głosowanie przed upływem pełnego jednego dnia od zakończeniu debaty.

Wniosek o udzielenie wotum zaufania może zostać odrzucony jedynie bezwzględną większością głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

D. Funkcje i odpowiedzialność polityczna

Artykuł 112

Prezes Rady Ministrów, jako przewodniczący Rady Ministrów zapewnia współpracę między ministrami oraz nadzoruje wykonywanie ogólnej polityki rządu. Członkowie Rady Ministrów ponoszą solidarną odpowiedzialność za wykonywanie tej polityki.

Każdy minister ponosi odpowiedzialność przed Prezesem Rady Ministrów; jednocześnie jest odpowiedzialny za działania wykonywane w ramach swoich kompetencji oraz za działalność i decyzje swoich podwładnych.

Prezes Rady Ministrów zapewnia wykonywanie obowiązków przez ministrów w sposób zgodny z Konstytucją i ustawami oraz podejmuje niezbędne w tym celu działania nadzorcze.

Członkowie Rady Ministrów, którzy nie są deputowanymi składają przysięgę przed Wielkim Tureckim Zgromadzeniem Narodowym w trybie określonym art. 81, a w czasie sprawowania urzędu ministra podlegają zasadom i warunkom odnoszącym się do deputowanych oraz nabywają immunitet parlamentarny. Otrzymują wynagrodzenie i świadczenia takie same, jak członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

E. Ministerstwa i tworzenie ministerstw

Artykuł 113

Zasady tworzenia i znoszenia ministerstw, ich funkcje i kompetencje oraz organizację określa ustawa.

Minister może działać w imieniu innego ministra w razie opróżnienia urzędu ministra lub nieobecności ministra z powodu urlopu lub innej przyczyny. Jednakże minister nie może działać w imieniu więcej niż jednego ministra.

Minister postawiony w stan oskarżenia przed Sądem Najwyższym na podstawie uchwały Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego traci urząd ministra. Postawienie Prezesa Rady Ministrów przed Sądem Najwyższym uznaje się za równoznaczne ze złożeniem przez rząd dymisji.

W przypadku opróżnienia urzędu ministra, bez względu na przyczynę, mianowanie następcy następuje w ciągu piętnastu dni.

F. Tymczasowa Rada Ministrów w okresie wyborów

Artykuł 114

Przed wyborami do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego Minister Sprawiedliwości, Minister Spraw Wewnętrznych i Minister Komunikacji składają dymisję na trzy dni przed terminem rozpoczęcia kampanii wyborczej lub, jeżeli została podjęta decyzja o przeprowadzeniu wyborów przed upływem kadencji, w ciągu pięciu dni od dnia podjęcia tej decyzji. Prezes Rady Ministrów mianuje na

te stanowiska osoby spośród niezrzeszonych¹¹¹ członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego lub osoby spoza jego składu.

Po zarządzeniu przedterminowych wyborów, zgodnie z art. 116, Rada Ministrów podaje się do dymisji, a Prezydent Republiki mianuje Prezesa Rady Ministrów w celu utworzenia tymczasowej Rady Ministrów.

W skład Tymczasowej Rady Ministrów tworzonej z członków Zgromadzenia są powoływani członkowie klubów parlamentarnych w liczbie proporcjonalnej do liczby przypadających im mandatów, ale ministrowie resortów Sprawiedliwości, Spraw Wewnętrznych i Komunikacji mianowani są spośród niezrzeszonych członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego lub spoza jego składu.

Liczba członków klubów parlamentarnych, którzy mają zostać powołani w skład Tymczasowej Rady Ministrów zostaje ustalona przez Przewodniczącego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, a informacja ta jest przekazywana Prezesowi Rady Ministrów. Członkowie klubów, którzy nie przyjęli propozycji objęcia urzędu ministra lub, którzy potem z niego zrezygnowali, zastępowani są przez niezrzeszonych członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

Tymczasowa Rada Ministrów tworzona jest w ciągu pięciu dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym zarządzenia w sprawie przeprowadzenia przedterminowych wyborów.

Tymczasowa Rada Ministrów nie podlega procedurze udzielenia wotum zaufania.

Tymczasowa Rada Ministrów pełni obowiązki w trakcie trwania wyborów i do momentu zebrania się nowego Zgromadzenia.

G. Rozporządzenia

Artykuł 115

Rada Ministrów może wydawać rozporządzenia wykonujące ustawy lub normujące materię wskazaną ustawami, pod warunkiem, że

¹¹¹ Osoby niezrzeszone w klubach parlamentarnych.

pozostają one w zgodzie z ustawami i zostaną rozpatrzone przez Radę Stanu.

Rozporządzenia podpisywane są przez Prezydenta Republiki i ogłaszane w trybie właściwym dla ogłaszania ustaw.

H. Zarządzenie przedterminowych wyborów do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego przez Prezydenta Republiki

Artykuł 116

W przypadku niezyskania przez Radę Ministrów wotum zaufania w trybie art. 110 albo w przypadku konieczności podania się Rady do dymisji, w następstwie wyrażenia jej wotum nieufności w trybie art. 99 albo nieudzielenia jej wotum zaufania w trybie art. 111 oraz w przypadku nieutworzenia nowej Rady Ministrów w ciągu 45 dni albo niezyskania przez nią wotum zaufania, Prezydent Republiki, po zasięgnięciu opinii Przewodniczącego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego może zarządzić przeprowadzenie przedterminowych wyborów.

W przypadku nieutworzenia Rady Ministrów w ciągu 45 dni od dnia złożenia przez Prezesa Rady Ministrów dymisji z powodu innego niż nieudzielenie mu wotum zaufania, a także w ciągu 45 dni od dnia wyboru Prezydium nowego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, Prezydent Republiki, po zasięgnięciu opinii Przewodniczącego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego może zarządzić przeprowadzenie przedterminowych wyborów.

Zarządzenie o przeprowadzeniu przedterminowych wyborów jest ogłaszane w Dzienniku Urzędowym, a następnie przeprowadza się wybory.

I. Obrona Narodowa

1. Zwierzchnik Sił Zbrojnych i Szef Sztabu Generalnego

Artykuł 117

Zwierzchnictwo Sił Zbrojnych jest nierozzerwalnie związane z wartościami duchowymi Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego i jest reprezentowane przez Prezydenta Republiki.

Rada Ministrów ponosi odpowiedzialność przed Wielkim Tureckim Zgromadzeniem Narodowym za zapewnienie bezpieczeństwa narodowego oraz przygotowanie Sił Zbrojnych do obrony kraju.

Szef Sztabu Generalnego jest dowódcą Sił Zbrojnych i w razie wojny pełni obowiązki Naczelnego Wodza w imieniu Prezydenta Republiki.

Szefa Sztabu Generalnego powołuje Prezydent Republiki na wniosek Rady Ministrów; zakres jego obowiązków i uprawnień określa ustawa. Szef Sztabu Generalnego ponosi odpowiedzialność przed Prezesem Rady Ministrów za wypełnianie swoich obowiązków i uprawnień.

Zakres kompetencji oraz wzajemne stosunki Ministerstwa Obrony Narodowej z Szefem Sztabu Generalnego oraz Dowódcami Rodzajów Sił Zbrojnych określa ustawa.

2. Rada Bezpieczeństwa Narodowego

Artykuł 118

Rada Bezpieczeństwa Narodowego składa się z: Prezesa Rady Ministrów, Szefa Sztabu Generalnego, zastępców Prezesa Rady Ministrów, ministrów: Sprawiedliwości, Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Spraw Zagranicznych, Dowódców Sił Lądowych, Morskich i Powietrznych oraz Głównego Dowódcy Żandarmerii i działa pod przewodnictwem Prezydenta¹¹².

W zależności od rozpatrywanych spraw na posiedzenia Rady dla przedstawienia stanowisk wzywani są odpowiedni ministrowie i inne osoby.

Rada Bezpieczeństwa Narodowego przedstawia Radzie Ministrów swoje opinie odnośnie zapewnienia niezbędnych warunków dla formułowania, ustalenia oraz wykonywania polityki Państwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Rada Ministrów poddaje ocenie uchwały Rady Bezpieczeństwa Narodowego dotyczących środków uznanych przez nią za konieczne dla zachowania istnienia i niepodległości Państwa, integralności i niepodzielności państwa z jego terytorium i narodem, oraz pokoju i bezpieczeństwa społecznego¹¹³.

¹¹² Ust. 1 art. 118 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

¹¹³ Ust. 3 art. 118 zmieniony ustawą nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Porządek obrad Rady Bezpieczeństwa Narodowego jest ustalany przez Prezydenta Republiki, który bierze pod uwagę wnioski Prezesa Rady Ministrów i Szefa Sztabu Generalnego.

W przypadku nieobecności Prezydenta Republiki, Rada Bezpieczeństwa Narodowego zbiera się pod przewodnictwem Prezesa Rady Ministrów.

Zasady organizacji oraz zakres obowiązków Sekretariatu Generalnego Rady Bezpieczeństwa Narodowego określa ustawa.

III. PROCEDURY WPROWADZENIA STANÓW NADZWYCZAJNYCH

A. Stany nadzwyczajne

1. Wprowadzenie stanu nadzwyczajnego ze względu na klęskę żywiołową lub głęboki kryzys ekonomiczny

Artykuł 119

W przypadku wystąpienia klęski żywiołowej, epidemii niebezpiecznych chorób lub głębokiego kryzysu gospodarczego, Rada Ministrów zebrana pod przewodnictwem Prezydenta Republiki może, na części albo na całym terytorium państwa, zarządzić wprowadzenie stanu nadzwyczajnego na okres nie dłuższy niż sześć miesięcy.

2. Wprowadzenie stanu nadzwyczajnego ze względu na szerzenie się aktów przemocy lub poważnych zakłóceń porządku publicznego

Artykuł 120

W przypadku wystąpienia poważnych oznak rozprzestrzeniania się aktów przemocy mających na celu obalenie demokratycznego porządku ustanowionego mocą Konstytucji lub podstawowych praw i wolności oraz w przypadku poważnego naruszenia porządku publicznego, Rada Ministrów obradująca pod przewodnictwem Prezydenta Republiki, po zasięgnięciu opinii Rady Bezpieczeństwa Narodowego, może zarządzić wprowadzenie stanu nadzwyczajnego na części albo na całym terytorium państwa na okres nie dłuższy niż sześć miesięcy.

3. Zasady dotyczące stanów nadzwyczajnych

Artykuł 121

W przypadku zarządzenia wprowadzenia stanu nadzwyczajnego w trybie art. 119 i 120 Konstytucji, zarządzenie zostaje opublikowane w Dzienniku Urzędowym oraz niezwłocznie przedłożone do akceptacji Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu. Jeżeli Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe nie obraduje, zostaje ono niezwłocznie zwołane. Zgromadzenie może na wniosek Rady Ministrów zmienić okres trwania stanu nadzwyczajnego, wydłużyć okres trwania stanu wyjątkowego maksymalnie o cztery miesiące albo znieść stan nadzwyczajny.

Ustawa o stanach nadzwyczajnych określa obowiązki finansowe, rzeczowe i pracownicze, które w przypadku zarządzenia stanu nadzwyczajnego w trybie art. 119, mogą być nakładane na obywateli, oraz ich zakres w zależności od poszczególnych rodzajów stanu nadzwyczajnego, tryb ograniczenia lub zawieszenia podstawowych praw i wolności, zgodnie z zasadami określonymi w art. 15, tryb i zakres podejmowania środków koniecznych w istniejącej sytuacji, zakres uprawnień przyznawanych urzędnikom publicznym i zmian ich statusu oraz procedury obowiązujące w trakcie stanu nadzwyczajnego.

W okresie stanu nadzwyczajnego Rada Ministrów, zebrana pod przewodnictwem Prezydenta Republiki, może wydawać rozporządzenia z mocą ustawy w sprawach wynikających ze stanu nadzwyczajnego. Rozporządzenia te zostają opublikowane w Dzienniku Urzędowym i tego samego dnia przedłożone do zatwierdzenia Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu; termin i tryb zatwierdzania rozporządzeń przez Zgromadzenie określa jego Regulamin.

B. Stan wyjątkowy, mobilizacja i stan wojny

Artykuł 122

Rada Ministrów obradująca pod przewodnictwem Prezydenta, po zasięgnięciu opinii Rady Bezpieczeństwa Narodowego może zarządzić wprowadzenie stanu wyjątkowego na czas nie dłuższy

niż sześć miesięcy na części albo na całym terytorium państwa w przypadku:

rozprzestrzeniania się aktów przemocy, których skutki mogą być bardziej niebezpieczne niż działania będące następstwem wprowadzenie stanu wyjątkowego i które mają na celu obalenie demokratycznego porządku lub podstawowych praw i wolności ustanowionych mocą Konstytucji,

wojny, zaistnienia sytuacji prowadzących do wojny, powstania, rozprzestrzenienia się silnych buntów, w trakcie których stosowana jest przemoc, skierowanych przeciwko ojczyźnie i Republice,

oraz w przypadku rozprzestrzeniania się zewnętrznych lub wewnętrznych aktów przemocy, które zagrażają nierozzerwalnej jedności państwa z jego terytorium i narodem.

Zarządzenie to zostaje niezwłocznie opublikowane w Dzienniku Urzędowym oraz przedłożone do zatwierdzenia Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu w tym samym dniu. Jeżeli Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe nie obraduje zostaje ono niezwłocznie zwołane. Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe może, o ile uzna to za konieczne, skrócić lub przedłużyć okres stanu wyjątkowego lub go znieść.

W okresie stanu wyjątkowego Rada Ministrów zebrana pod przewodnictwem Prezydenta Republiki może wydawać rozporządzenia z mocą ustawy w sprawach związanych z wprowadzeniem stanu wyjątkowego.

Rozporządzenia te zostają opublikowane w Dzienniku Urzędowym w tym samym dniu przedłożone do zatwierdzenia Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu; termin i tryb zatwierdzenia rozporządzeń przez Zgromadzenie określa jego Regulamin.

Przedłużenie stanu wyjątkowego na okres nieprzekraczający czterech miesięcy, za każdym razem wymaga uchwały Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego. W czasie wojny ograniczenie okresu trwania stanu wyjątkowego do czterech miesięcy nie ma zastosowania.

W okresie trwania stanu wyjątkowego, mobilizacji oraz stanu wojny ustawa określa, które z przepisów należy stosować, sposoby prowadzenia spraw, zasady działania administracji, zakres ograniczenia lub zawieszenia wolności, a także obowiązki nakładane na obywateli w przypadku wojny lub zaistnienia sytuacji wymuszających wojnę.

Dowódcy stanu wyjątkowego pełnią swoje funkcje, podlegają Szefowi Sztabu Generalnemu.

IV. ADMINISTRACJA

A. Fundamenty administracji

1. Integralność i osobowość prawna administracji

Artykuł 123

Administracja stanowi całość, obejmującą jej strukturę i zadania i podlega regulacji ustawowej.

Struktura i zadania administracji oparte są na zasadach centralizmu i samorządności.

Osoby prawne prawa publicznego są tworzone jedynie ustawą lub na podstawie zawartego w niej upoważnienia.

2. Akty administracyjne

Artykuł 124

Prezes Rady Ministrów, ministrowie oraz agencje rządowe w zakresie swych uprawnień mogą wydawać akty administracyjne w celu zapewnienia wykonywania ustaw oraz rozporządzeń, pod warunkiem że nie będą one sprzeczne z ich postanowieniami.

Ustawa określi, które akty administracyjne są publikowane w Dzienniku Urzędowym.

B. Droga sądowa

Artykuł 125

Wobec wszelkich decyzji i aktów administracyjnych przysługuje odwołanie się do sądu. Dopuszczalne jest rozstrzygnięcie sporów

odnośnie warunków oraz umów, będących podstawą przyznania koncesji dotyczących sektora usług publicznych w drodze arbitrażu krajowego lub międzynarodowego. Arbitrażowi międzynarodowemu mogą podlegać wyłącznie sprawy obejmujące sprawy o charakterze międzynarodowym¹¹⁴.

Droga sądowa nie przysługuje wobec aktów Prezydenta Republiki wydawanych w ramach jego prerogatyw oraz wobec zarządzeń Najwyższej Rady Wojskowej. Jednakże droga taka przysługuje wobec zarządzeń Najwyższej Rady Wojskowej Sił Zbrojnych, o ile dotyczą one usunięcia ze służby, z wyłączeniem spraw zawieszenia w obowiązkach i przeniesienia na emeryturę z powodu braku etatu oraz awansu¹¹⁵.

W sprawach wniesionych przeciw decyzjom administracyjnym przedawnienie biegnie od dnia doręczenia pisemnego zawiadomienia.

Właściwość sądów ogranicza się do kontroli legalności decyzji i procedur administracyjnych, i w żadnym wypadku nie może dotyczyć kontroli celowości jej wydania. Orzeczenia sądowe nie mogą ingerować w uprawnienia władzy wykonawczej, o ile jest ona wykonywana zgodnie z zasadami i trybem określonymi ustawą – nie mogą zastępować decyzji i aktów administracyjnych, ani też regulować spraw pozostających w zakresie administracji¹¹⁶.

Jeżeli wykonanie decyzji administracyjnej może spowodować szkody trudne lub niemożliwe do zrekompensowania, a jednocześnie decyzja ta jest w sposób oczywisty sprzeczna z prawem, może wstrzymać jej wykonanie; zarządzenie w tej sprawie wymaga uzasadnienia.

Ustawa może ograniczyć dopuszczalność wstrzymania wykonania decyzji w przypadku: stanu nadzwyczajnego, stanu wyjątkowego, zarządzenia mobilizacji oraz w czasie wojny, a ponadto ze względu na ochronę bezpieczeństwa narodowego, porządku i zdrowia publicznego.

Administracja jest obowiązana do pokrywania szkód powstałych w wyniku jej decyzji i aktów administracyjnych.

¹¹⁴ W ust. 1 art. 125 dodano zdania ustawą nr 4446 z dnia 13.08.1999 r.

¹¹⁵ W ust. 2 art. 125 dodano zdanie ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹¹⁶ Ust. 4 art. 125 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

C. Organizacja administracji

1. Administracja centralna

Artykuł 126

Strukturę administracji centralnej Turcji tworzą prowincje, utworzone ze względu na położenie geograficzne, warunki gospodarcze oraz potrzeby prowincji w zakresie służb publicznych; prowincje są podzielone na niższe jednostki administracyjne.

Administracja prowincji opiera się na zasadzie dobrowolnego przekazania im szerokich uprawnień.

W celu zapewnienia efektywności i koordynacji służb publicznych tworzy się jednostki administracji centralnej, obejmujące więcej niż jedną prowincję. Zakres spraw oraz kompetencje takich jednostek określa ustawa.

2. Administracja lokalna

Artykuł 127

Jednostki administracji lokalnej są podmiotami prawa publicznego stworzonymi w celu zaspokajania wspólnych lokalnych potrzeb mieszkańców prowincji, okręgów miejskich oraz wsi; ich organy stanowiące są wybierane przez mieszkańców w sposób określony ustawą, a zasady ich organizacji określa ustawa.

Tworzenie, zakres oraz kompetencje administracji lokalnej, zgodnie z zasadą samorządności, określa ustawa.

Wybory do jednostek administracji lokalnej przeprowadzane są raz na pięć lat, zgodnie z zasadami określonymi w art. 67. Jednakże, powszechne lub uzupełniające wybory do organów administracji lokalnej lub jej jednostek, które miałyby zostać przeprowadzone w ciągu roku przed lub po wyborach powszechnych, lub uzupełniających do Zgromadzenia są przeprowadzane równocześnie z nimi. Ustawa może ustanowić szczegółowe rozwiązania dla dużych aglomeracji miejskich¹¹⁷.

Protesty dotyczące przestrzegania procedur w wyborach organów władzy lokalnej, statusu tych organów i jego utraty, podlegają

¹¹⁷ Ust. 3 art. 127 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

rozpatrzeniu przez sądy. Jednak do momentu wydania wyroku minister spraw wewnętrznych może, jako tymczasowy środek zapobiegawczy, zawiesić organy administracji lokalnej lub organy jej jednostek, przeciw którym zostało wszczęte postępowanie, lub wniesiono akt oskarżenia pod zarzutem popełnienia przestępstwa związanego z wykonywaniem ich obowiązków.

W ramach zasad i procedur określonych ustawą, w celu zapewnienia przez administrację lokalną funkcjonowania jej służb zgodnie z zasadą integralności administracji, integralności służby publicznej, ochrony interesu publicznego oraz zaspokojenia lokalnych potrzeb, administracja centralna sprawuje nadzór nad administracją lokalną.

Jednostki administracji lokalnej, po uzyskaniu zgody Rady Ministrów, mogą utworzyć związek dla wykonywania określonych zadań publicznych; zadania, kompetencje, środki finansowe i bezpieczeństwo tych związków oraz ich wzajemne powiązania i stosunki z administracją centralną określa ustawa. Związkom tym zapewnia się proporcjonalne do ich zadań środki finansowania.

D. Postanowienia dotyczące pracowników służby publicznej

1. Zasady podstawowe

Artykuł 128

Przy realizacji zadań publicznych, podstawowe i stałe funkcje państwa, przedsiębiorstw państwowych oraz innych publicznych instytucji wykonywane są przez urzędników i innych pracowników publicznych zgodnie z podstawowymi zasadami administrowania.

Kwalifikacje urzędników oraz innych pracowników publicznych, tryb ich mianowania, zakres ich obowiązków, uprawnień, praw i odpowiedzialności, wysokość ich zarobków i świadczeń oraz pozostałe kwestie dotyczące ich statusu określa ustawa. Kształtowanie praw socjalnych i finansowych w układach zbiorowych pracy określa odrębna ustawa¹¹⁸.

Tryb i zasady dotyczące szkolenia wyższych urzędników administracji centralnej określa ustawa.

¹¹⁸ W ust. 2 art. 128 dodano zdanie ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

2. Obowiązki i odpowiedzialność oraz gwarancje w postępowaniu dyscyplinarnym

Artykuł 129

Urzędnicy i pozostali pracownicy publiczni są obowiązani do wykonywania swoich zadań, dochowując wierności Konstytucji i ustawom.

Nie można nałożyć kary dyscyplinarnej na urzędników i pozostałych pracowników publicznych i członków organizacji zawodowych mających status instytucji publicznej oraz ich związków, jeżeli nie zostało im zapewnione prawo do obrony.

Kary dyscyplinarne nie mogą być wyłączone spod kontroli sądowej¹¹⁹.

Postanowienia dotyczące członków Sił Zbrojnych, sędziów oraz prokuratorów zawarte są w odrębnej ustawie.

Sprawy o odszkodowanie za szkody wynikłe z winy urzędników oraz pozostałych pracowników publicznych przy wykonywaniu przez nich obowiązków mogą być wnoszone przeciw administracji w trybie i na warunkach określonych ustawą i z zastrzeżeniem prawa do roszczenia zwrotnego wobec nich.

Poza przypadkami określonymi ustawą, wszczęcie postępowania karnego przeciw urzędnikom oraz pozostałym pracownikom publicznym, wymaga uzyskania zgody władzy administracyjnej wyznaczonej ustawą.

E. Instytucje szkolnictwa wyższego i ich organy wyższe

1. Instytucje szkolnictwa wyższego

Artykuł 130

Mając na uwadze kształcenie kadr i kształtowanie kapitału ludzkiego zgodnie ze współczesnymi zasadami nauczania i potrzebami narodu oraz kraju, państwo mocą ustawy powołuje do życia uniwersytety o wielowydziałowej strukturze, których zadaniem jest nauczanie i kształcenie na różnych poziomach policealnych, prowadzenie badań naukowych i działalności doradczej, wydawanie publikacji i służenie państwu i ludzkości oraz nadaje im autonomię i osobowość prawną.

¹¹⁹ Ust. 3 art. 129 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Institucje szkolnictwa wyższego mogą być tworzone, pod nadzorem i kontrolą państwa, przez fundacje zgodnie z procedurami oraz zasadami określonymi w ustawie, jednakże pod warunkiem, że ich działalność nie będzie miała charakteru komercyjnego.

Ustawa zapewnia równomierne pod względem geograficznym rozmieszczenie uniwersytetów na terytorium kraju.

Uniwersytety, ich wykładowcy oraz asystenci mogą swobodnie prowadzić wszelkie badania naukowe oraz wydawać publikacje. Jednakże nie przyzwala się na podejmowanie przez nich działalności zagrażającej bytowi i niepodległości Państwa lub skierowanej przeciwko niepodzielnej integralności Państwa z jego terytorium i narodem.

Uniwersytety oraz związane z nimi jednostki, pozostają pod nadzorem i kontrolą Państwa, które zapewnia im również bezpieczeństwo.

Rektorzy uniwersytetów są mianowani przez Prezydenta Republiki, a dziekani wydziałów przez Radę Szkolnictwa Wyższego, zgodnie z trybem i zasadami określonymi w ustawie.

Administracja i nadzorcze organy uniwersytetów oraz wykładowcy mogą zostać usunięci ze swoich stanowisk jedynie przez uprawnione organy uniwersytetu lub Radę Szkolnictwa Wyższego.

Projekty budżetu opracowywane są przez uniwersytety, a po ich rozpatrzeniu i akceptacji przez Radę Szkolnictwa Wyższego zostają przedstawione Ministerstwu Edukacji Narodowej i są wykonywane oraz nadzorowane zgodnie z zasadami dotyczącymi wykonywania budżetu centralnego¹²⁰.

Organizację instytucji szkolnictwa wyższego oraz ich organów, ich zadania i wybory do nich, obowiązki, zakres kompetencji i odpowiedzialności, tryb działań państwa przy korzystaniu z uprawnień do nadzoru i inspekcji uniwersytetów, zakres obowiązków, stopnie, mianowanie, awanse oraz emerytury wykładowców, szkolenie wykładowców, stosunki uniwersytetów i ich wykładowców z instytucjami publicznymi oraz innymi organizacjami, poziomy i długość okresów nauczania, przyjmowanie studentów na uczelnie wyższe oraz ustalanie obowiązkowego uczestnictwa

¹²⁰ Ust. 8 art. 130 zmieniony ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

w zajęciach oraz wysokości czesnego, zasady dotyczące udzielania pomocy przez państwo, procedury karne i dyscyplinarne, sprawy finansowe, prawa pracownicze, wymagania wobec wykładowców, zatrudnianie wykładowców zgodnie z potrzebami uniwersytetów, prowadzenie kształcenia i nauczania w atmosferze wolności i bezpieczeństwa, zgodnie z osiągnięciami współczesnej nauki i technologii, oraz korzystanie ze środków finansowych, które państwo zapewnia Radzie Szkolnictwa Wyższego oraz uniwersytetom reguluje ustawa.

Instytucje szkolnictwa wyższego ustanowione przez fundacje podlegają postanowieniom niniejszej Konstytucji o państwowych instytucjach szkolnictwa wyższego w zakresie działalności akademickiej, zatrudnienia wykładowców i zapewnienia bezpieczeństwa z wyłączeniem spraw finansowych i administracyjnych.

2. Nadzór nad szkolnictwem wyższym

Artykuł 131

Radę Szkolnictwa Wyższego tworzy się w celu planowania, organizowania, zarządzania oraz nadzorowania kształcenia w instytucjach szkolnictwa wyższego, nadawania kierunku nauczaniu i kształceniu oraz badaniom naukowym, zapewnienia organizacji i rozwoju tych instytucji, zgodnie z celami i zasadami określonymi ustawą, efektywnego korzystania z środków finansowych przydzielonych uniwersytetom oraz planowego szkolenia wykładowców.

Rada Szkolnictwa Wyższego składa się z członków mianowanych przez Prezydenta Republiki spośród kandydatów nominowanych przez Radę Ministrów oraz przez uniwersytety, zgodnie z liczbą, kwalifikacjami oraz procedurami określonymi w ustawie, z uwzględnieniem pierwszeństwa dla osób pełniących wzorowo funkcję rektorów bądź wykładowców oraz członków bezpośrednio mianowanych przez Prezydenta¹²¹.

Strukturę, funkcje, kompetencje, zakres odpowiedzialności oraz zasady działania Rady określa ustawa.

¹²¹ Ust. 2 art. 131 zmieniony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

3. Instytucje szkolnictwa wyższego podlegające regulacjom szczególnym

Artykuł 132

Instytucje szkolnictwa wyższego związane z Tureckimi Siłami Zbrojnymi oraz organizacjami bezpieczeństwa podlegają postanowieniom odrębnych ustaw.

F. Najwyższa Rada Radia i Telewizji; radio i telewizja oraz publiczne agencje informacyjne¹²²

Artykuł 133¹²³

Dopuszcza się swobodne zakładanie oraz prowadzenie stacji radiowych i telewizyjnych zgodnie z warunkami określonymi ustawą.

Najwyższa Rada Radia i Telewizji powołana w celu regulowania i nadzorowania działalności radia i telewizji składa się z dziewięciu członków. Członkowie wybierani są przez posiedzenie plenarne Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego spośród kandydatów przedstawionych przez kluby parlamentarne w podwójnej liczbie miejsc, jakie przypadają każdemu z tych grup klubów; liczba ta ustalana jest odpowiednio do wielkości każdego z grup partyjnych klubów parlamentarnych. Utworzenie Najwyższej Rady Radia i Telewizji, jej kompetencje i zadania, kwalifikacje i tryb wyboru członków oraz okres wykonywania przez nich obowiązków określa ustawa¹²⁴.

Rozgłoszenie radiowe i telewizyjne zakładane przez państwo w formie osób prawnych prawa publicznego oraz agencje informacyjne, które otrzymują pomoc od osób prawnych prawa publicznego zorganizowane są na zasadach niezależności i bezstronności.

G. Przewodni Instytut Kultury, Języka i Historii imienia Atatürka

Artykuł 134

W celu prowadzenia badań naukowych, wydawania publikacji oraz rozpowszechniania wiedzy o zasadach i reformach Atatürka,

¹²² Nagłówek F do art. 133 zmieniony ustawą nr 3913 z dnia 8.07.1993 r. oraz ustawą nr 5370 z dnia 21.06.2005 r.

¹²³ Art. 133 zmieniony ustawą nr 3913 z dnia 8.07.1993 r.

¹²⁴ Ust. 2 art. 133 dodany ustawą nr 5370 z dnia 21.06.2005 r.

tureckiej kulturze, historii i języku, tworzy się „*Przewodni Instytut Kultury, Języka i Historii imienia Atatürka*” jako osobę prawną prawa publicznego, pozostający pod duchowym patronatem Atatürka, podlegający nadzorowi i wsparciu Prezydenta Republiki, usytuowany w ramach Urzędu Prezesa Rady Ministrów i składający się z Centrum Badań im. Atatürka, Towarzystwa Języka Tureckiego, Towarzystwa Historii Turcji oraz Centrum Kultury im. Atatürka.

Środki finansowe przyznane Towarzystwu Języka Tureckiego oraz Towarzystwu Historii Turcji testamentem Atatürka zachowują odrębność i są przydzielane odpowiednio.

Organizację, organy, procedury działania i kwestie personalne *Przewodniego Instytutu Kultury, Języka i Historii imienia Atatürka* oraz jego władze nad instytucjami działającymi w jego ramach określa ustawa.

H. Publiczne organizacje zawodowe

Artykuł 135

Publiczne organizacje zawodowe i ich związki są osobami prawa publicznego tworzonymi przez ustawę w celu zaspokojenia wspólnych potrzeb członków jednego zawodu, ułatwienia im działalności zawodowej, zapewnienia rozwoju zawodu przy poszanowaniu interesu ogólnego, zapewnienia dyscypliny i etyki zawodowej w celu ochrony rzetelności i zaufania w stosunkach między członkami oraz z opinią publiczną; ich organy wybierane są przez członków w tajnym głosowaniu w trybie określonym przez ustawę i pod nadzorem sądu.

Od osób zatrudnionych na stałe w instytucjach publicznych oraz w państwowych przedsiębiorstwach nie można wymagać, aby wstępowały do publicznych organizacji zawodowych.

Organizacje zawodowe, o których mowa, nie mogą prowadzić działalności wykraczającej poza cele dla których zostały powołane¹²⁵.

¹²⁵ Ust. 3 art. 135 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

Partie polityczne nie mogą zgłaszać kandydatów w wyborach do organów tych organizacji zawodowych ani do organów ich związków¹²⁶.

Zasady sprawowania przez Państwo nadzoru administracyjnego oraz finansowego nad tymi organizacjami zawodowymi określa ustawa¹²⁷.

Organy organizacji zawodowych, które podejmą działalność wykraczającą poza ich cele podlegają, na podstawie wniosku organu wskazanego w ustawie lub prokuratora rozwiązaniu mocą orzeczenia sądu, a w celu obsadzenia ich stanowisk zarządza się wyborem nowych organów¹²⁸.

Organ, wskazany przez ustawę, może uzyskać uprawnienia do zawieszenia działalności organizacji zawodowych, jeżeli zwłoka zagrażałaby bezpieczeństwu narodowemu lub porządkowi publicznemu oraz jeżeli konieczne jest zapobieżenie popełnieniu bądź kontynuacji przestępstwa albo dokonanie aresztowania. Zarządzenie takiego organu zostaje w ciągu dwudziestu czterech godzin przedstawione do zatwierdzenia właściwemu sędziemu. Sędzia rozstrzyga w ciągu czterdziestu ośmiu godzin; w przeciwnym razie zarządzenie automatycznie ulega uchyleniu¹²⁹.

I. Urząd do spraw wyznań

Artykuł 136

Urząd do spraw Wyznań, który stanowi część administracji ogólnej, wypełnia obowiązki określone w odrębnej ustawie, dotrzymując wierności zasadzie laickości, zachowując dystans wobec wszystkich politycznych poglądów i opinii oraz mając na celu narodową solidarność i jedność.

J. Polecenia służbowe niezgodne z prawem

Artykuł 137

Osoba zatrudniona w służbie publicznej, niezależnie od statusu i stanowiska, jeżeli uzna, że polecenie przełożonego jest sprzeczne

¹²⁶ Ust. 4 art. 135 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

¹²⁷ Ust. 5 art. 135 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

¹²⁸ Ust. 6 art. 135 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

¹²⁹ Ust. 7 art. 135 zmieniony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

z przepisami zawartymi w zarządzeniach, rozporządzeń i ustawach oraz Konstytucji informuje o tym fakcie swojego przełożonego i odmawia jego wykonania. Jednakże, gdy przełożony ponownie w formie pisemnej nalega na wypełnienie tego polecenia, polecenie to podlega wykonaniu; w tym przypadku osoba wykonująca polecenie nie ponosi odpowiedzialności.

Nie może zostać w żadnym wypadku wykonane polecenie, którego wykonanie stanowiłoby przestępstwo; osoba, która wykona takie polecenie nie może uchylić się od odpowiedzialności za jego wykonanie.

Dopuszcza się w ustawie określenie wyjątków dotyczących wypełniania obowiązków wojskowych oraz ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Rozdział III WŁADZA SĄDOWNICZA

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

A. Niezawisłość sądów

Artykuł 138

Sędziowie są niezawiśli w wykonywaniu swoich obowiązków. Orzekają zgodnie z Konstytucją, ustawami oraz swoim sumieniem.

Żaden organ, urząd, władza ani osoba nie mogą instruować, wydawać poleceń, kierować okólników ani wydawać zaleceń i wytycznych sędziom i sądom w sprawach wykonywania władzy sądowniczej.

Nie dopuszcza się kierowania zapytań, prowadzenia debat ani zajmowania stanowiska przez Zgromadzenie Ustawodawcze w sprawach toczących się przed sądem i dotyczących wykonywania władzy sądowniczej.

Organy ustawodawcze i wykonawcze oraz administracja są obowiązane do podporządkowania się wyrokom sądowym i nie mogą ich w jakikolwiek sposób zmieniać ani opóźniać ich wykonania.

B. Gwarancje dla sędziów i prokuratorów publicznych

Artykuł 139

Sędziowie i prokuratorzy publiczni nie mogą być zwalniani ani przenieszeni na emeryturę przed osiągnięciem wieku określonego w Konstytucji; nie mogą zostać pozbawieni swoich wynagrodzeń, świadczeń i innych przysługujących im uprawnień, nawet w przypadku zniesienia sądu lub stanowiska.

Ustawa określa wyjątki dotyczące osób skazanych za przestępstwo, którego popełnienie pociąga za sobą niemożność sprawowania ich stanowisk, osób w sposób ostateczny uznanych za niezdolne do wykonywania obowiązków ze względu na stan zdrowia oraz osób uznanych za nieodpowiednie do sprawowania urzędu.

C. Sędziowie i oskarżyciele publiczni

Artykuł 140

Sędziowie i oskarżyciele publiczni wykonują swoje obowiązki jako sędziowie i prokuratorzy sądów powszechnych i administracyjnych. Obowiązki te są wykonywane przez zawodowych sędziów i prokuratorów.

Sędziowie wykonują swoje obowiązki zgodnie z zasadami niezawisłości sądów i gwarancją nieusuwalności sędziów.

Kwalifikacje, tryb powoływania, prawa i obowiązki, wynagrodzenia i świadczenia, awanse, czasowe lub stałe zmiany stanowiska, lub zakresu obowiązków, wszczęcie postępowania dyscyplinarnego i nakładanie kar dyscyplinarnych, wszczęcie dochodzenia i postawienie w stan oskarżenia za przestępstwo popełnione przy lub w związku z wypełnianiem obowiązków, kary oraz stwierdzenie niekompetencji, wymagające pozbawienia urzędu, szkolenia wewnętrzne i inne kwestie związane ze statusem sędziów i oskarżycieli publicznych, zgodnie z zasadami niezawisłości sądów i gwarancją nieusuwalności sędziów określa ustawa

Sędziowie i prokuratorzy sprawują urząd do ukończenia sześćdziesiątego piątego roku życia; wiek emerytalny i zasady awansowania sędziów wojskowych określa ustawa.

Sędziowie i prokuratorzy publiczni nie mogą pełnić innych funkcji urzędowych lub publicznych niż określone ustawą.

W zakresie obowiązków administracyjnych sędziowie i prokuratorzy podlegają Ministerstwu Sprawiedliwości.

Sędziowie i prokuratorzy pełniący stanowiska administracyjne w organach wymiaru sprawiedliwości podlegają tym samym postanowieniom co sędziowie i prokuratorzy. Ich stopnie i kategorie są określane zgodnie z zasadami dotyczącymi sędziów i prokuratorów i mogą oni korzystać z wszelkich praw przyznanym sędziom i prokuratorom.

D. Jawność rozprawy i uzasadnienie wyroku

Artykuł 141

Rozprawy sądowe są jawne. Decyzja o częściowym lub całkowitym uchyleniu jawności rozprawy może zostać podjęta wyłącznie ze względu na ochronę moralności lub bezpieczeństwo publiczne.

Postępowanie w sprawach nieletnich regulują odrębne przepisy ustawy.

Wszystkie wyroki sądowe są sporządzane na piśmie i winny zawierać uzasadnienie.

Obowiązkiem sądu jest przeprowadzenie procesu w możliwie krótkim czasie i przy wykorzystaniu jak najmniejszych środków finansowych.

E. Organizacja sądów

Artykuł 142

Organizację sądów, ich zadania i właściwość oraz procedury określa ustawa.

F. Sądy Bezpieczeństwa Narodowego¹³⁰

Artykuł 143¹³¹

[Uchylony]

G. Nadzór nad wymiarem sprawiedliwości¹³²

Artykuł 144¹³³

Nadzór nad sędziami i prokuratorami w zakresie wypełniania przez nich obowiązków administracyjnych sprawowany jest przez Ministerstwo Sprawiedliwości za pośrednictwem wizytatorów sądowych oraz audytorów, będących z zawodu sędziami lub prokuratorami. Badania, śledztwa i przesłuchania są przeprowadzane przez inspektorów sądowych. Zasady i procedury kontroli wymiaru sprawiedliwości określa ustawa.

H. Sądownictwo wojskowe

Artykuł 145¹³⁴

Sądownictwo wojskowe jest sprawowane przez sądy wojskowe oraz sądy dyscyplinarne. Sądy te są właściwe do rozpoznawania spraw dotyczących przestępstw wojskowych popełnianych przez personel wojskowy oraz przestępstw popełnionych przez te osoby w związku ze służbą lub obowiązkami wojskowymi. Sprawy

¹³⁰ Sądy Bezpieczeństwa Narodowego (*Devlet Guvenlik Mahkemeleri*) zostały powołane przez rząd wojskowy na mocy konstytucji z 1982 r. w celu rozpatrywania spraw dotyczących przestępstw przeciwko bezpieczeństwu narodowemu i przestępczości zorganizowanej. Sądy te działały również jako Sąd Krajowy, rozpatrujący sprawy ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych. Zaczęły funkcjonować od maja 1984 r., zastępując funkcjonujące w okresie stanu wojennego sądy wojskowe. W następstwie zmian konstytucji dokonanych w czerwcu 2004 r. Sądy Bezpieczeństwa Narodowego zostały formalnie zniesione. Ich funkcje w części przejęły sądy karne, których kognicja od 2004 r. objęła sprawy dotyczące przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. W sprawach bezpieczeństwa narodowego, ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości lub zbrodni wojennych kognicję przejęły sądy wojskowe. Od wejścia w życie z dniem 1 czerwca 2005 r. nowego kodeksu postępowania karnego sądy te określane są mianem sądów karnych rozpatrujących sprawy zbrodni (art. 250 k.p.k.). Większość spraw rozpatrywanych przez te sądy dotyczy więźniów politycznych.

¹³¹ Art. 143 uchylony ustawą nr 5107 z dnia 7.05.2004 r.

¹³² Nagłówek G do art. 144 w brzmieniu nadanym ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹³³ Art. 144 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹³⁴ Art. 145 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

dotyczące przestępstw przeciwko łaadowi konstytucjonalnemu i jego funkcjonowaniu oraz bezpieczeństwu Państwa należą do właściwości sądów powszechnych.

Osoby spoza personelu wojskowego nie mogą być sązione przez sądy wojskowe, chyba że w stanie wojny.

Przestępstwa i osoby podlegające właściwości sądów wojskowych w razie wojny, organizację tych sądów oraz przenoszenie, w razie konieczności, sędziów i prokuratorów publicznych z sądów powszechnych określa ustawa.

Strukturę sądów wojskowych, procedurę ich działania, status sędziów wojskowych, relacje między sędziami wojskowymi pełniącymi obowiązki prokuratorów wojskowych a przełożonymi jednostek, w których sprawują służbę, określa ustawa przy poszanowaniu zasady niezawisłości sędziów oraz gwarancji nieusuwalności sędziów.

II. SĄDY NAJWYŻSZE

A. Trybunał Konstytucyjny

1. Organizacja

Artykuł 146¹³⁵

Trybunał Konstytucyjny składa się z siedemnastu członków.

Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe wybiera w tajnym głosowaniu dwóch członków spośród trzech kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Trybunału Obrachunkowego wybranych spośród kierownictwa i członków Trybunału Obrachunkowego oraz jednego członka spośród trzech kandydatów, przedstawionych przez prezesów Rad Adwokackich, wybranych spośród adwokatów prowadzących własną praktykę adwokacką. W pierwszym głosowaniu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nad obsadzeniem każdego wolnego stanowiska wymagana jest większość 2/3 głosów ogólnej liczby członków. W drugim głosowaniu wymagana jest bezwzględna większość głosów ogólnej

¹³⁵ Art. 146 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

liczby członków. Jeżeli w drugim głosowaniu nie zostanie osiągnięta bezwzględna większość głosów, przeprowadzane jest trzecie głosowanie, w którym pod głosowanie poddawane są kandydatury dwóch osób, które w drugim głosowaniu uzyskały największą liczbę głosów; wybrany zostaje kandydat, który w trzecim głosowaniu uzyska największą liczbę głosów.

Prezydent Republiki wybiera trzech członków z Sądu Najwyższego, dwóch członków z Rady Stanu, jednego członka z Najwyższego Sądu Wojskowego i jednego członka z Najwyższego Administracyjnego Sądu Wojskowego, spośród trzech kandydatów nominowanych na każde nieobsadzone stanowisko przez ich zgromadzenia ogólne; trzech członków, z których przynajmniej dwóch winno być prawnikami, spośród trzech kandydatów nominowanych na każde nieobsadzone stanowisko przez Radę Szkolnictwa Wyższego, spośród pracowników naukowych szkół wyższych, w dziedzinie nauk prawnych, nauk politycznych i ekonomii i nie będących członkami Rady. Ponadto Prezydent Republiki wybiera czterech członków spośród: wyższych urzędników administracji, adwokatów prowadzących własną praktykę, sędziów i prokuratorów pierwszej rangi oraz referendarzy wykonujących swe obowiązki w Trybunale Konstytucyjnym przez okres co najmniej pięciu lat.

W wyborach kandydatów na członków Trybunału Konstytucyjnego, które odbędą się w poszczególnych zgromadzeniach ogólnych: Sądu Najwyższego, Rady Stanu, Najwyższego Sądu Wojskowego, Najwyższego Administracyjnego Sądu Wojskowego i Trybunału Obrachunkowego oraz Rady Szkolnictwa Wyższego, można oddać głos tylko na jednego kandydata. Kandydatami nominowanymi na każde wolne stanowisko członka Trybunału zostają trzy osoby, które otrzymały największą liczbę głosów.

W wyborach trzech kandydatów spośród adwokatów prowadzących własną praktykę, prezes każdej Rady Adwokackiej może oddać tylko jeden głos. Kandydatami na członków zostają trzy osoby z każdej instytucji, które otrzymały największą liczbę głosów.

Do Trybunału Konstytucyjnego może zostać wybrana osoba, która ukończyła 45 rok życia. W przypadku pracowników naukowych

wyższych uczelni wymagane jest posiadanie tytułu docenta lub profesora; w przypadku adwokatów – wykonywanie zawodu adwokata przez co najmniej 20 lat; w przypadku urzędników wyższej rangi – posiadanie wyższego wykształcenia i co najmniej 20 letni staż pracy w służbie publicznej; w przypadku sędziów i prokuratorów pierwszej rangi – co najmniej 20-letni staż pracy, wliczając do stażu stanowisko asesora sądowego.

Trybunał Konstytucyjny w tajnym głosowaniu bezwzględną większością głosów ogólnej liczby członków wybiera ze swego grona prezesa i dwóch zastępców na okres czterech lat. Ponowny wybór jest dopuszczalny.

Członkowie Trybunału Konstytucyjnego poza swoimi podstawowymi zadaniami nie mogą podejmować innej działalności o charakterze prywatnym, ani publicznym.

2. Okres kadencji członków i ustanie członkostwa¹³⁶

Artykuł 147

Członkowie Trybunału Konstytucyjnego są wybierani na okres 12 lat. Nikt nie może być wybrany ponownie na członka Trybunału. Członkowie Trybunału Konstytucyjnego przechodzą w stan spoczynku po ukończeniu 65 roku życia. Możliwość podjęcia innych obowiązków po wygaśnięciu mandatu oraz status członków, którzy przechodzą w stan spoczynku przed ukończeniem 65 roku życia określa ustawa¹³⁷.

Członkostwo w Trybunale Konstytucyjnym ustaje z mocy prawa, gdy członek zostanie skazany za przestępstwo, którego popełnienie pociąga za sobą niemożność sprawowania przez niego stanowiska sędziego oraz w przypadku stwierdzenia w sposób nie budzący wątpliwości uchwałą Trybunału Konstytucyjnego, podjętą bezwzględną większością głosów jego członków, jego niezdolności do sprawowania obowiązków ze względu na stan zdrowia.

¹³⁶ Nagłówek 2 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹³⁷ Ust. 1 art. 147 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

3. Funkcje i kompetencje

Artykuł 148

Trybunał Konstytucyjny orzeka o konstytucyjności treści ustaw i poprawności procedur w procesie ich uchwalania, rozporządzeń z mocą ustawy oraz Regulaminu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, a także rozpatruje skargi konstytucyjne. Zmiany wprowadzane do Konstytucji podlegają badaniu jedynie z formalnoprawnego punktu widzenia. Jednakże, nie dopuszcza się skierowania do Trybunału Konstytucyjnego zarzutów o niekonstytucyjność, tak z uwagi na treść jak i naruszenie procedury wydawania rozporządzeń z mocą ustawy w czasie stanu nadzwyczajnego, stanu wyjątkowego lub w czasie wojny¹³⁸.

Badanie ustaw pod względem procedur ogranicza się do ustalenia, czy w ostatnim głosowaniu uzyskano wymaganą większość; badanie poprawek do Konstytucji ogranicza się do ustalenia, czy uzyskano wymaganą większość dla jej zainicjowania i uchwalenia oraz czy przestrzegano zakazu procedowania w trybie pilnym. Wniosek o zbadanie aspektów proceduralnych może złożyć Prezydent Republiki lub 1/5 członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego. Po upływie dziesięciu dni od podpisania ustawy wnioski o uchylenie ustawy z powodu uchybień procedury stają się niedopuszczalne.

Każdy ma prawo wnieść do Trybunału Konstytucyjnego skargę konstytucyjną opartą na zarzucie naruszenia przez władze publiczne jednego z jego praw i wolności, przewidzianych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i gwarantowanych Konstytucją. Warunkiem złożenia skargi jest wcześniejsze wyczerpanie przysługujących środków prawnych¹³⁹.

Rozpoznanie skargi konstytucyjnej nie obejmuje kwestii, które podlegają rozstrzygnięciu na zwykłej drodze prawnej¹⁴⁰.

Procedurę i tryb postępowania w sprawie skarg konstytucyjnych określi ustawa¹⁴¹.

¹³⁸ Ust. 1 art. 148 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹³⁹ Ust. 3 art. 148 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁴⁰ Ust. 4 art. 148 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁴¹ Ust. 5 art. 148 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Trybunał Konstytucyjny, działając jako Trybunał Stanu za przestępstwa związane z wykonywaniem urzędu, orzeka o odpowiedzialności: Prezydenta Republiki, Przewodniczącego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, członków Rady Ministrów, Prezesa i członków Trybunału Konstytucyjnego, Najwyższego Sądu Apelacyjnego, Rady Stanu, Wojskowego Sądu Apelacyjnego, Najwyższego Administracyjnego Sądu Wojskowego, Prokuratorów Generalnych, zastępców Prokuratora Generalnego Republiki, przewodniczącego i członków Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów oraz Trybunału Obrachunkowego¹⁴².

Szef Sztabu Generalnego, Dowódca Sił Lądowych, Morskich i Powietrznych oraz Naczelny Dowódca Żandarmerii za przestępstwa związane z wykonywaniem obowiązków sąдени są przez Trybunał Stanu¹⁴³.

Prokurator Generalny Republiki lub jego zastępca występują w charakterze prokuratora przed Trybunałem Stanu.

Dopuszcza się wnoszenie o ponowne rozpatrzenie orzeczenia Trybunału Stanu. Orzeczenie podjęte przez zgromadzenie ogólne Trybunału Stanu po ponownym rozpatrzeniu sprawy jest ostateczne¹⁴⁴.

Trybunał Konstytucyjny pełni również inne funkcje określone Konstytucją.

4. Obrady i procedura

Artykuł 149¹⁴⁵

Trybunał Konstytucyjny składa się z dwóch Izby oraz Zgromadzenia Ogólnego. Izby zbierają się pod przewodnictwem wiceprezesa w składzie czterech członków. Zgromadzenie Ogólne zbiera się pod przewodnictwem Prezesa Trybunału Konstytucyjnego lub wyznaczonego przez niego zastępcy w składzie co najmniej dwunastu członków. Orzeczenia Izby i Zgromadzenia Ogólnego podejmowane

¹⁴² Ust. 6 art. 148 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁴³ Ust. 7 art. 148 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁴⁴ Ust. 9 art. 148 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁴⁵ Art. 149 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

są bezwzględną większością głosów. Do badania dopuszczalności skargi konstytucyjnej mogą być powoływane komisje.

Zgromadzenie Ogólne orzeka o sprawach i wnioskach dotyczących partii politycznych oraz o uchylenie ustawy i zarzutach niekonstytucyjności podnoszonych w postępowaniu sądowym, a także sprawach, w których Trybunał Konstytucyjny orzeka jako Trybunał Stanu, zaś Izby orzekają w sprawach skargi konstytucyjnej.

Dla wydania orzeczenia o uchyleniu poprawek do Konstytucji, rozwiązaniu partii politycznych lub pozbawieniu ich pomocy państwa wymagana jest większość 2/3 głosów obradujących członków.

Trybunał Konstytucyjny przyznaje priorytet w rozpatrywaniu i orzekaniu sprawom o uchylenie ustawy z powodu uchybień procedury.

Organizację i procedurę Trybunału Konstytucyjnego, Zgromadzenia Ogólnego i Izb, sprawy dyscyplinarne dotyczące Prezesa, zastępców i członków określa ustawa, natomiast zasady pracy Trybunału, utworzenie izb i komisji oraz podział czynności określa Regulamin uchwalony przez Trybunał.

Trybunał Konstytucyjny rozpatruje sprawy na podstawie przedłożonych dokumentów, z wyjątkiem sytuacji, kiedy działa jako Trybunał Stanu. Przy rozpoznaniu skargi konstytucyjnej można jednak, w drodze postanowienia, zarządzić przeprowadzenie rozprawy. Ponadto Trybunał, o ile uzna za niezbędne, może wzywać odpowiednie osoby oraz biegłych do złożenia ustnych wyjaśnień, a w sprawach o rozwiązanie partii politycznych, Trybunał Konstytucyjny po wysłuchaniu Prokuratora Generalnego Republiki wysłuchuje przewodniczącego partii, o której rozwiązanie wystąpiono albo wyznaczonego przezeń pełnomocnika.

5. Uchylenie ustawy

Artykuł 150

Prezydent, kluby parlamentarne partii rządzącej i głównej partii opozycyjnej oraz co najmniej 1/5 ogólnej liczby członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego mogą wystąpić

do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o uchylenie ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy, lub Regulaminu Zgromadzenia z powodu sprzeczności z Konstytucją z punktu widzenia treści lub procedury. Jeżeli władzę sprawuje więcej niż jedna partia polityczna, prawo do wystąpienia z wnioskiem o uchylenie ustawy przysługuje partii posiadającej największą liczbę członków.

6. Termin wystąpienia z wnioskiem o uchylenie ustawy

Artykuł 151

Prawo wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o uchylenie ustawy wygasa po upływie 60 dni od opublikowania ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy albo Regulaminu parlamentarnego w Dzienniku Urzędowym.

7. Zarzut niekonstytucyjności w postępowaniu sądowym

Artykuł 152

Jeżeli sąd w trakcie rozpatrywania sprawy uzna, że ustawa lub rozporządzenie z mocą ustawy, które ma zastosować jest sprzeczne z Konstytucją, lub jeżeli uzna sprzeczność podniesioną przez jedną za stron za wysoce prawdopodobną, zawiesza rozstrzygnięcie sprawy do czasu jej rozstrzygnięcia przez Trybunał Konstytucyjny.

Jeżeli Sąd nie uzna zarzutu o niekonstytucyjność aktu za poważny, zarzut ten jest rozpatrywany i rozstrzygany przez właściwy organ odwoławczy.

Trybunał Konstytucyjny podejmuje decyzję w tej sprawie i podaje orzeczenie do publicznej wiadomości w ciągu pięciu miesięcy od jej wniesienia. Jeżeli w tym okresie nie wyda rozstrzygnięcia, sąd orzeka w sprawie, stosując obowiązujące przepisy prawa. Jednakże, jeżeli orzeczenie zostanie wydane, sąd wnoszący sprawę jest nim związany.

Nie można wysuwać ponownie zarzutu o niekonstytucyjność tego samego przepisu przed upływem dziesięciu lat od opublikowania w Dzienniku Urzędowym merytorycznego rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego oddalającego taki zarzut.

8. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego

Artykuł 153

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego są ostateczne. Orzeczenia o stwierdzeniu nieważności przepisu nie mogą być podane do wiadomości publicznej bez pisemnego uzasadnienia.

Trybunał Konstytucyjny orzekając o uchyleniu w całości lub w części przepisów ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy, nie może działać jako ustawodawca ani wydawać orzeczeń zmieniających znaczenie obowiązujących przepisów.

Ustawy, rozporządzenia z mocą ustawy lub Regulamin Zgromadzenia Narodowego, lub ich przepisy tracą moc z dniem ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym orzeczenia o ich uchyleniu. O ile jest to niezbędne, Trybunał Konstytucyjny może ustalić inny termin utraty ich mocy. Termin ten nie może przekraczać jednego roku od dnia ogłoszenia orzeczenia w Dzienniku Urzędowym.

W przypadku odroczenia terminu wejścia w życie orzeczenia o ich uchyleniu Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe rozpatruje i uchwała w trybie pilnym projekt ustawy mającej wypełnić powstałą lukę prawną będącą następstwem ich uchylenia.

Orzeczenia o uchyleniu nie mogą być stosowane z mocą wsteczną.

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego są bezzwłocznie ogłaszane w Dzienniku Urzędowym i są wiążące dla organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, organów administracyjnych, osób fizycznych i osób prawnych.

B. Sąd Kasacyjny¹⁴⁶

Artykuł 154

Sąd Kasacyjny jest ostateczną instancją rozpatrującą postanowienia i wyroki wydane przez sądy, których kontroli ustawa nie powierzyła innym organom sądowym, orzeka też jako pierwsza i ostatnia instancja w sprawach szczególnych określonych przez ustawę.

Członkowie Sądu Kasacyjnego są powoływani przez Najwyższą Radę Sędziów i Prokuratorów Publicznych w tajnym głosowaniu

¹⁴⁶ (tur.) *Yargıtay* – geneza tego sądu sięga 1868 r., jest on również określany jako Najwyższy Sąd Apelacyjny.

i bezwzględną większością ogólnej liczby członków spośród sędziów i prokuratorów publicznych pierwszej rangi w sądach powszechnych oraz spośród osób wykonujących ten zawód.

Pierwszy Prezes Sądu Kasacyjnego, jego zastępcy oraz przewodniczący izb są wybierani na czteroletnią kadencję przez zgromadzenie ogólne Sądu Kasacyjnego spośród jego członków w tajnym głosowaniu, bezwzględną większością ogólnej liczby członków. Po upływie kadencji mogą być wybierani ponownie.

Prokurator Generalny Republiki przy Sądzie Kasacyjnym oraz jego zastępcy są powoływani na czteroletnią kadencję przez Prezydenta Republiki spośród pięcioosobowych grup kandydatów nominowanych na każde z tych stanowisk przez Zgromadzenie Ogólne Sądu Kasacyjnego, wybieranych spośród jego członków w tajnym głosowaniu. Po upływie kadencji mogą być wybierani ponownie.

Organizację i zadania Sądu Kasacyjnego, kwalifikacje oraz procedury wyboru prezesa, jego zastępców, przewodniczących izb, a także Prokuratora Generalnego Republiki przy Sądzie Kasacyjnym oraz jego zastępcy określa ustawa zgodnie z zasadami niezawisłości sądów i gwarancji nieusuwalności sędziego.

C. Rada Stanu

Artykuł 155

Rada Stanu jest ostateczną instancją rozpatrującą postanowienia i wyroki wydane przez sądy administracyjne, których kontroli ustawa nie przekazała do właściwości innych organów administracyjnych; orzeka też jako pierwsza i ostatnia instancja w sprawach szczególnych określonych przez ustawę.

Rada Stanu rozpatruje sprawy administracyjne w ciągu dwóch miesięcy wyraża opinie o projektach ustaw przedstawionych przez prezesa Rady Ministrów lub Radę Ministrów wyraża opinię o warunkach i umowach przyznających koncesje na świadczenie usług publicznych, bada projekty rozporządzeń, rozstrzyga spory administracyjne i wypełnia inne zadania określone przez ustawę¹⁴⁷.

¹⁴⁷ Ust. 2 art. 155 zmieniony ustawą nr 4446 z dnia 13.08.1999 r.

3/4 członków Rady Stanu jest powoływanych przez Najwyższą Izbę Sędziów i Prokuratorów Publicznych spośród sędziów sądów administracyjnych i prokuratorów publicznych pierwszej rangi oraz spośród wykonujących ten zawód, a pozostała 1/4 przez Prezydenta Republiki spośród kandydatów spełniających wymagania określone ustawą.

Prezes, Prokurator Generalny oraz jego zastępca i przewodniczący wydziałów w Radzie Stanu są wybierani na czteroletnią kadencję przez Zgromadzenie Ogólne Rady Stanu spośród jej członków w tajnym głosowaniu bezwzględną większością głosów ogólnej liczby członków. Po upływie kadencji mogą być wybierani ponownie.

Organizację i zadania Rady Stanu, kwalifikacje oraz procedury wyboru prezesa, prokuratora generalnego, zastępców prezesa oraz przewodniczących wydziałów i członków Rady Stanu określa ustawa zgodnie z naczelnymi zasadami sądownictwa administracyjnego, niezawisłości sądów i gwarancji nieusuwalności sędziego.

D. Wojskowy Sąd Kasacyjny

Artykuł 156

Wojskowy Sąd Kasacyjny jest ostateczną instancją odwoławczą od postanowień i wyroków wydanych przez inne sądy wojskowe. Orzeka też jako pierwsza i ostatnia instancja w sprawach szczególnych określonych ustawą i dotyczących osób pełniących służbę wojskową.

Członkowie są powoływani przez Prezydenta Republiki spośród trzysobowej listy kandydatów przedstawianych na każde wolne stanowisko przez Zgromadzenie Ogólne Wojskowego Sądu Kasacyjnego spośród sędziów wojskowych pierwszej rangi w tajnym głosowaniu, absolutną większością głosów ustawowej liczby członków.

Prezes Wojskowego Sądu Kasacyjnego, prokurator generalny, wiceprezes oraz przewodniczący izb są powoływani spośród członków Wojskowego Sądu Kasacyjnego z uwzględnieniem stopnia wojskowego i zasady starszeństwa.

Organizację i zadania Wojskowego Sądu Kasacyjnego, sprawy związane z dyscypliną i statusem członków określa ustawa zgodnie z zasadami niezawisłości sądów i gwarancji nieusuwalności sędziego¹⁴⁸.

¹⁴⁸ Ust. 4 art. 156 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

E. Najwyższy Wojskowy Sąd Administracyjny

Artykuł 157

Najwyższy Wojskowy Sąd Administracyjny jest ostateczną instancją sądowego nadzoru nad rozstrzyganiem sporów powstałych w wyniku aktów i działań administracyjnych dotyczących osób pełniących służbę wojskową lub związanych ze służbą wojskową, nawet, jeżeli te akty i działania zostały podjęte przez władze cywilne. Warunek przynależności do struktur wojskowych nie musi być jednak spełniony w przypadku sporów dotyczących odbycia obowiązkowej służby wojskowej.

Członkowie Najwyższego Wojskowego Sądu Administracyjnego, którzy pełnią funkcje sędziów wojskowych są powoływani przez Prezydenta Republiki spośród trzech kandydatów przedstawianych na każde wolne stanowisko przez prezesa i sędziów tego Sądu spośród sędziów wojskowych pierwszej rangi w tajnym głosowaniu, bezwzględną większością ustawowej liczby głosów członków. Prezydent Republiki może powołać osoby nie będące sędziami wojskowymi z listy trzech kandydatów przedstawianej przez Szefa Sztabu Generalnego na każde wolne stanowisko spośród oficerów o stopniach i kwalifikacjach określonych w ustawie.

Okres kadencji członków, którzy nie są sędziami wojskowymi nie może być dłuższy niż cztery lata.

Prezes, Prokurator Generalny Sądu oraz przewodniczący wydziałów są powoływani spośród sędziów wojskowych z uwzględnieniem stopni wojskowych i zasady starszeństwa.

Organizację i zadania Najwyższego Wojskowego Sądu Administracyjnego oraz sprawy związane z dyscypliną i statusem członków określa ustawa zgodnie z zasadami niezawisłości sądów i gwarancji nieusuwalności sędziego¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Ust. 5 art. 157 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

F. Trybunał Kompetencyjny

Artykuł 158

Trybunał Kompetencyjny rozstrzyga w sposób ostateczny spory o właściwość sądu i zakres ich orzeczeń między sądami powszechnymi oraz administracyjnymi i wojskowymi.

Organizację Trybunału, kwalifikacje jego członków, tryb ich wyboru i zasady jego funkcjonowania określa ustawa. Urząd Prezesa Trybunału obejmuje sędzia delegowany spośród swoich członków przez Trybunał Konstytucyjny.

W przypadku sporu między Trybunałem Konstytucyjnym a innymi sądami wiążące są orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego.

III. NAJWYŻSZA RADA SĘDZIÓW I PROKURATORÓW

Artykuł 159¹⁵⁰

Najwyższa Rada Sędziów i Prokuratorów jest tworzona i wykonuje swoje obowiązki zgodnie z zasadami niezawisłości sądów oraz gwarancji nieusuwalności sędziego.

Najwyższa Rada Sędziów i Prokuratorów składa się z dwudziestu dwóch członków stałych i dwunastu zastępców i składa się z trzech Izb.

Przewodniczącym Rady jest Minister Sprawiedliwości. Członkiem Rady z urzędu jest Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości. Kwalifikacje członków Rady określa ustawa. Prezydent Republiki powołuje na czteroletnią kadencję czterech członków stałych spośród wykładowców szkół wyższych z dziedziny prawa, ekonomii i nauk politycznych oraz urzędników wyższej rangi i adwokatów. Zgromadzenie Ogólne Sądu Najwyższego wybiera trzech członków stałych i trzech zastępców spośród członków Sądu Najwyższego. Zgromadzenie Ogólne Rady Stanu wybiera dwóch członków stałych i dwóch zastępców spośród członków Rady Stanu.

¹⁵⁰ Art. 159 zmieniony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Zgromadzenie Ogólne Tureckiej Akademii Sprawiedliwości wybiera jednego członka stałego i jednego zastępcę spośród swoich członków. Sędziowie i prokuratorzy sądów powszechnych wybierają siedmiu członków stałych i czterech zastępców spośród sędziów i prokuratorów pierwszej rangi sądów powszechnych; Sędziowie i prokuratorzy sądów administracyjnych wybierają trzech członków stałych i dwóch zastępców spośród sędziów i prokuratorów pierwszej rangi sądów administracyjnych. Członkowie wybierani są na czteroletnią kadencję, po której zakończeniu mogą zostać wybrani ponownie.

Wybory członków Rady przeprowadzane są w ciągu 60 dni przed zakończeniem kadencji. W przypadku opróżnienia stanowiska członkowskiego w Radzie przed upływem kadencji przez członka mianowanego przez Prezydenta Republiki, w ciągu 60 dni po opróżnieniu stanowiska przeprowadzane są wybory nowego członka. W przypadku opróżnienia stanowiska przez pozostałych członków ich funkcje do zakończenia kadencji przejmują zastępcy.

Każdy członek Zgromadzenia Ogólnego Trybunału Kasacyjnego Sądu Najwyższego, Rady Stanu i Tureckiej Akademii Sprawiedliwości oraz każdy sędzia i prokurator pierwszej rangi w sądach powszechnych bądź administracyjnych może oddać głos tylko na jednego kandydata. Członkami stałymi i zastępcami zostają osoby, które otrzymały kolejno największą liczbę głosów. Wybory członków odbywają się w tajnym głosowaniu i są przeprowadzane jednorazowo na każdą kadencję.

Członkowie stali Rady, poza Ministrem Sprawiedliwości i Podsekretarzem Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, w trakcie kadencji podczas trwania kadencji, nie mogą podejmować ani być delegowani i wyznaczani przez Radę do wykonywania innych obowiązków poza tymi, które określa ustawa.

Prezes Rady kieruje Radą i reprezentuje ją na zewnątrz. Prezes Rady nie może uczestniczyć w obradach Izb. Rada wybiera ze swojego grona prezesów Izb oraz zastępcę prezesa Rady spośród prezesów Izb. Prezes Rady może przekazać zastępcy część swoich uprawnień.

Rada decyduje o powołaniu sędziów i prokuratorów na urząd w sądach powszechnych i administracyjnych, przyjęciu, mianowaniu,

przenoszeniu na inne stanowiska, delegowaniu, awansowaniu, przyznawaniu pierwszej rangi, przydziale stanowisk, podejmowaniu decyzji odnośnie osób niezdolnych do dalszego wykonywania zawodu, wymierzaniu kar dyscyplinarnych, usuwaniu ze służby. Podejmuje ostateczne decyzje w sprawie wniosków Ministerstwa Sprawiedliwości w przedmiocie zniesienia lub zmian podległości administracyjnej sądu. Ponadto wykonuje inne zadania określone przez Konstytucję i ustawy.

Na wniosek odnośnej Izby i za zgodą Prezesa Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów inspektorzy Rady przeprowadzają kontrolę zgodności wykonywania obowiązków przez sędziów i prokuratorów z ustawami, rozporządzeniami, zarządzeniami i okólnikami (w przypadku sędziów okólnikami administracyjnymi); badają czy w wyniku lub podczas wykonywania czynności służbowych nie zostało popełnione przestępstwo oraz czy postępowanie sędziego bądź jego sytuacja osobista są właściwe wobec realizowanych przez niego zadań i sprawowanego urzędu; w razie konieczności, czynności śledcze i przesłuchania przeprowadzane są przez sędziów i prokuratorów wyższych rangą niż osoby poddane postępowaniu.

Od decyzji Rady, z wyjątkiem decyzji o usunięciu ze służby, nie przysługuje prawo odwołania do sądów wyższej instancji.

Tworzy się podlegającą Radzie Kancelarię Główną. Prezes Rady mianuje Sekretarza Generalnego, wybierając go spośród trzech kandydatów przedstawionych przez Radę spośród sędziów i prokuratorów pierwszej rangi. Rada ma uprawnienia do mianowania inspektorów Rady oraz powoływania – za ich zgodą – publicznych sędziów i prokuratorów do pełnienia w Radzie obowiązków o charakterze stałym bądź tymczasowym.

Minister Sprawiedliwości mianuje – za ich zgodą sędziów wizytatorów, sędziów i prokuratorów publicznych oraz audytorów wewnętrznych, będących z zawodu sędziami lub prokuratorami do pełnienia obowiązków na stałe lub tymczasowo w administracji Ministerstwa Sprawiedliwości oraz podległych Ministerstwu i związanych z nim instytucjach.

Wybory członków Rady, utworzenie izb oraz podział pracy między nimi, obowiązki Rady i jej izb, quorum dla obrad i w trakcie podejmowania decyzji, tryb i zasady pracy, procedurę rozpatrywania odwołań od orzeczeń i procedur izb oraz utworzenie Kancelarii Głównej i zakres jej zadań określa ustawa.

IV. TRYBUNAŁ OBRACHUNKOWY

Artykuł 160

Trybunał Obrachunkowy w imieniu Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego jest upoważniony do badania wydatków, przychodów oraz mienia instytucji administracji publicznej i ubezpieczenia społecznego finansowanych i wspieranych z budżetu centralnego, podejmowania wiążących decyzji w kwestii rozporządzania finansami przez funkcjonariuszy publicznych, oraz do sprawowania funkcji dochodzeniowych, nadzorczych i orzeczniczych określonych ustawą. Zainteresowane strony mogą wystąpić o ponowne rozpatrzenie prawomocnego orzeczenia Trybunału Obrachunkowego w ciągu 15 dni od pisemnego poinformowania o jego wydaniu. Wobec tych orzeczeń Izby nie przysługuje odwołanie do sądów administracyjnych¹⁵¹.

Trybunał Obrachunkowy bada sprawozdania finansowe administracji lokalnej oraz wydaje w ich sprawie ostateczne decyzje.

W przypadku sporu między Trybunałem Obrachunkowym a Radą Stanu dotyczącego orzekania w sprawie podatków lub innych obciążeń i zobowiązań finansowych, wiążącymi są orzeczenia Rady Stanu¹⁵².

Organizację Trybunału Obrachunkowego i jego funkcjonowanie, zasady sprawowania nadzoru, kwalifikacje członków, tryb ich mianowania, obowiązki, oraz inne kwestie dotyczące statusu jej członków oraz gwarancji dla prezesa i jej członków reguluje ustawa.

[Ustęp piąty – *uchylony*]¹⁵³

¹⁵¹ Ust. 1 art. 160 zmieniono ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

¹⁵² Ust. 3 art. 160 dodano ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

¹⁵³ Ust. 5 art. 160 uchylony ustawą nr 5170 z dnia 7.05.2004 r.

POSTANOWIENIA
FINANSOWE
I EKONOMICZNE

Część czwarta

POSTANOWIENIA FINANSOWE I EKONOMICZNE

Rozdział I POSTANOWIENIA FINANSOWE

I. BUDŻET

A. Przygotowanie i wykonywanie budżetu

Artykuł 161

Wydatki Państwa oraz osób prawnych sfery publicznej, poza wydatkami państwowych przedsiębiorstw gospodarczych, zostają ujęte w rocznych budżetach.

Początek roku budżetowego oraz porządek opracowania i wykonywania budżetu centralnego określa ustawa¹⁵⁴.

Ustawa może określić specjalne okresy oraz procedury dotyczące inwestycji związanych z planami rozwoju lub procedury prac i usług, które mają trwać dłużej niż rok.

W ustawie budżetowej nie zawiera się żadnych przepisów poza przepisami dotyczącymi budżetu.

B. Debaty nad budżetem

Artykuł 162

Rada Ministrów, nie później niż siedemdziesiąt pięć dni przed początkiem roku budżetowego, przedstawia Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu projekt budżetu centralnego wraz z budżetami jednostek dotowanych przez państwo oraz dane uzasadniające prognozę budżetu narodowego¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Ust. 2 art. 161 zmieniony ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

¹⁵⁵ Ust. 1 art. 162 zmieniony ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

Projekty budżetów oraz dane uzasadniające prognozę budżetu są rozpatrywane przez Komisję Budżetową, która składa się z czterdziestu członków. Skład tej Komisji uwzględnia zasadę proporcjonalnej reprezentacji poszczególnych klubów parlamentarnych oraz niezrzeszonych członków; członkom partii politycznej lub partiom koalicyjnym, które tworzą rząd przypada jednak co najmniej dwadzieścia pięć miejsc.

Projekt ustawy budżetowej zostaje przyjęty przez Komisję Budżetową w ciągu pięćdziesięciu pięciu dni, a następnie zostaje poddany rozpatrzeniu przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe, tak aby został uchwalony przed początkiem roku budżetowego.

Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego przedstawiają na posiedzeniu plenarnym swoje opinie na temat budżetów jednostek administracji publicznej w trakcie debaty nad każdym z nich; poprawki są odczytywane i poddawane głosowaniu bez odrębnego przeprowadzenia debaty¹⁵⁶.

Członkowie Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego nie mogą w trakcie debat nad projektami ustawy budżetowej przedstawiać poprawek, których następstwem byłby wzrost wydatków lub obniżenie dochodów.

C. Zasady dokonywania zmian budżetowych

Artykuł 163

W budżecie centralnym i w budżetach jednostek dotowanych przez państwo określa się limit wydatków, które nie mogą zostać przekroczone. Nie dopuszcza się zawarcia w budżecie przepisów zezwalających na przekroczenie limitu wydatków mocą decyzji Rady Ministrów. Rada Ministrów nie może zostać upoważniona do dokonywania zmian w budżecie w drodze rozporządzenia z mocą ustawy. W projektach poprawek, które przewidują wzrost wydatków w ramach budżetu na bieżący rok oraz w projektach ustaw, które przewidują dodatkowe zobowiązania budżetu na rok bieżący lub przyszły, należy wskazać źródła finansowania tych wydatków¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Ust. 4 art. 162 zmieniony ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

¹⁵⁷ Ust. 1 art. 163 zmieniony ustawą nr 5428 z dnia 29.10.2005 r.

D. Sprawozdanie z wykonania budżetów

Artykuł 164

Projekt sprawozdania z wykonania budżetów zostaje przedstawiony Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu przez Radę Ministrów najpóźniej siedem miesięcy od dnia zakończenia roku budżetowego, którego dotyczy, chyba że ustawa przewiduje krótszy termin. Trybunał Obrachunkowy przedstawia Zgromadzeniu informację o zgodności wydatków z ustawą budżetową w ciągu siedemdziesięciu pięciu dni od przedstawienia projektu sprawozdania z wykonania budżetów.

Projekt sprawozdania z wykonania budżetów wprowadza się do porządku prac Komisji Budżetowej wraz z projektem budżetu na nowy rok finansowy. Komisja Budżetowa przedstawia Zgromadzeniu projekt ustawy budżetowej wraz ze sprawozdaniem z wykonania budżetów. Zgromadzenie rozpatruje i podejmuje decyzję w sprawie przyjęcia sprawozdania z wykonania budżetów razem z projektem ustawy budżetowej na nowy rok finansowy.

Przedstawienie projektu sprawozdania z wykonania budżetów oraz przekazanie Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu informacji o zgodności wydatków z ustawą budżetową nie wyklucza kontroli sprawozdań za dany rok, o ile nie były przedmiotem rozpatrzenia przez Trybunał Obrachunkowy i tym samym nie oznacza podjęcia ostatecznych decyzji w sprawie sprawozdań.

E. Kontrola państwowych przedsiębiorstw gospodarczych

Artykuł 165

Zasady dotyczące realizowanego przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe audytu rachunków przedsiębiorstw oraz spółek partnerstwa publicznego, w których więcej niż połowa kapitału należy bezpośrednio lub pośrednio do państwa, określa ustawa.

Rozdział II POSTANOWIENIA EKONOMICZNE

I. PLANOWANIE, RADA EKONOMICZNA I SPOŁECZNA¹⁵⁸

Artykuł 166

Obowiązkiem Państwa jest planowanie w całym kraju rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego, zrównoważonego i harmonijnego rozwoju przemysłu i rolnictwa oraz efektywnego wykorzystania zasobów kraju na podstawie szczegółowych analiz i oceny oraz tworzenie niezbędnych do realizacji tego celu organizacji.

Plan określa środki zwiększania wydajności oraz produkcji narodowej, zapewnienia stabilności cen i równowagi finansowej w płatnościach zagranicznych, promowanie inwestycji i zatrudnienia; w planowaniu inwestycji bierze się pod uwagę interes i potrzeby publiczne; celem działania jest efektywne wykorzystywanie zasobów. Działania związane z rozwojem realizowane są zgodnie z tym planem.

Procedury i zasady dotyczące opracowania planów rozwoju gospodarczego, ich akceptacji przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe, ich wykorzystania i modyfikowania oraz zapobiegania wprowadzaniu zmian i poprawek naruszających jednolitość planu określa ustawa.

Rada Ekonomiczna i Społeczna działa jako organ doradczy rządu w tworzeniu polityki ekonomicznej i społecznej. Utworzenie i funkcjonowanie Rady określa ustawa¹⁵⁹.

II. NADZOROWANIE RYNKÓW ORAZ REGULACJA HANDLU ZAGRANICZNEGO

Artykuł 167

Państwo podejmuje działania zapewniające i wspierające właściwe funkcjonowanie rynku pieniężnego, kredytowego, kapitałowego,

¹⁵⁸ Nagłówek I do art. 166 w brzmieniu nadanym ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

¹⁵⁹ Ust. 4 art. 166 dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

towarowego i usługowego; zapobiega powstawaniu w praktyce lub w drodze porozumień monopoli i karteli.

W celu regulowania handlu zagranicznego zgodnie z interesem gospodarki narodowej Rada Ministrów może zostać ustawowo upoważniona do wprowadzenia, poza ogólnymi podatkami i podobnymi obciążeniami, dodatkowych obciążeń lub znoszenia istniejących obciążeń finansowych na import, eksport i inne transakcje zagraniczne.

III. POSZUKIWANIE I EKSPLOATACJA BOGACTW I ZASOBÓW NATURALNYCH

Artykuł 168

Bogactwa i zasoby naturalne znajdują się pod kontrolą państwa i pozostają w jego dyspozycji. Uprawnienie do ich poszukiwania i eksploatacji należy do państwa. Na określony okres państwo może przekazać to uprawnienie osobom prawnym i fizycznym. Ustawa określa w wyraźny sposób, które z bogactw i zasobów naturalnych mogą być badane i eksploatowane wspólnie przez państwo oraz osoby prawne i fizyczne, a które bezpośrednio przez osoby prawne i fizyczne. W takim wypadku ustawa określa warunki, które muszą zostać spełnione przez osoby prawne i fizyczne oraz zasady i procedury sprawowania nadzoru i kontroli przez państwo oraz stosowane sankcje.

IV. LASY I MIESZKAŃCY TERENÓW LEŚNYCH

A. Ochrona i rozwój lasów

Artykuł 169

Państwo uchwala niezbędne ustawy i podejmuje niezbędne środki w celu ochrony i powiększania zasobów leśnych. Zarządza się zalesianie terenów, na których lasy uległy spaleni, i nie dopuszcza na tych terenach prowadzenia działalności rolniczej i hodowlanej

lub innego rodzaju. Nadzór i opieka nad wszystkimi obszarami leśnymi należy do państwa.

Państwo nie może przekazywać własności terenów leśnych. Lasy Państwowe są zarządzane i eksploatowane przez państwo w sposób przewidziany ustawą. Własności Lasów Państwowych nie można nabyć w drodze zasiedzenia; na lasy te nie można nałożyć służebności innych niż służących interesowi publicznemu.

Nie dopuszcza się podejmowania aktów i działalności, które mogłyby przynieść szkodę zasobom leśnym. Nie dopuszcza się prowadzenia propagandy politycznej mogącej przyczynić się do zniszczenia zasobów leśnych; nie ustanawia się amnestii i nie stosuje się indywidualnych ulaskawień wobec sprawców przestępstw przeciwko lasom. Przesłęstwa palenia lub niszczenia lasów, lub zmniejszenia terenów leśnych nie mogą być objęte zakresem amnestii i indywidualnych ulaskawień.

Zakazuje się ograniczania zasobów leśnych, z wyjątkiem terenów, na których utrzymanie zalesienia zostało uznane za nieprzydatne z punktu widzenia nauki i techniki lub których przekształcenie w tereny rolnicze zostało uznane za bezwzględnie korzystne oraz w odniesieniu do pól, winnic, sadów, upraw oliwek oraz podobnych terenów, które z punktu widzenia nauki i techniki straciły cechy lasów przed 31.12.1981 r., a ich wykorzystanie dla celów rolnych lub hodowlanych zostało uznane za korzystne w rejonach intensywnego miejskiego, osiedlowego i wiejskiego budownictwa.

B. Ochrona mieszkańców terenów leśnych

Artykuł 170

Ustawa określa środki dla zapewnienia współpracy państwa z mieszkańcami wiosek, położonych w lasach lub w ich pobliżu przy nadzorowaniu i eksploatowaniu lasów w celu zapewnienia ich ochrony oraz poprawy warunków życia ich mieszkańców. Ustawa określa także zasady rozwoju terenów, które z punktu widzenia nauki i techniki utraciły cechy lasów przed 31.12.1981 r., określa również sposób wyznaczania terenów, na których utrzymanie zalesienia zostało uznane za nieprzydatne z punktu widzenia nauki

i techniki oraz ich wyłączenia z granic obszarów leśnych, ich zagospodarowanie przez państwo w celu zasiedlenia na nich wszystkich lub niektórych mieszkańców wiosek leśnych.

Państwo podejmuje działania ułatwiające tym mieszkańcom nabywanie sprzętu rolniczego oraz pozyskiwanie innych środków.

Tereny należące do mieszkańców przesiedlonych z terenów leśnych są niezwłocznie zalesiane, tworząc lasy państwowe.

V. WSPIERANIE SPÓŁDZIELCZOŚCI

Artykuł 171

Państwo mając na uwadze interes gospodarki narodowej, podejmuje środki wspierające rozwój spółdzielczości, mające na celu przede wszystkim zwiększenie produkcji i ochronę konsumentów.

[Ustęp – *uchylony*]¹⁶⁰

VI. OCHRONA KONSUMENTÓW, DROBNYCH PRZEDSIĘBIORCÓW I RZEMIEŚLNIKÓW

A. Ochrona konsumentów

Artykuł 172

Państwo przedsiębiorze środki służące ochronie i informowaniu konsumentów i zachęca ich do podejmowania inicjatyw służących ich ochronie.

B. Ochrona drobnych przedsiębiorców i rzemieślników

Artykuł 173

Państwo przedsiębiorze środki służące ochronie i wspieraniu drobnych przedsiębiorców i rzemieślników.

¹⁶⁰ Ust. 2 art. 171 uchylony ustawą nr 4121 z dnia 23.07.1995 r.

POSTANOWIENIA
RÓŻNE

POSTANOWIENIA RÓŻNE

I. OCHRONA USTAW O REFORMACH

Artykuł 174

Żadne postanowienie Konstytucji nie może być rozumiane ani interpretowane w sposób prowadzący do uznania niekonstytucyjności wymienionych niżej ustaw o reformach, których celem jest doprowadzenie społeczeństwa tureckiego do poziomu odpowiadającego wymogom współczesnej cywilizacji, ochrona świeckiego charakteru Republiki Tureckiej, i które posiadały moc obowiązującą w dniu przyjęcia w referendum Konstytucji Turcji:

1. Ustawa nr 430 z dnia 3 marca 1340 (1924) roku¹⁶¹ o unifikacji systemu nauczania;
2. Ustawa nr 671 z dnia 25 listopada 1341 (1925) roku o nakryciach głowy¹⁶²;
3. Ustawa nr 677 z dnia 30 listopada 1341 (1925) roku o zamknięciu klasztorów derwiszy i grobowców, o zniesieniu Urzędu Stróża Grobowców oraz o zniesieniu i zakazaniu niektórych tytułów;
4. Zasady małżeństwa cywilnego, zgodnie z którymi akt małżeństwa jest zawierany w obecności kompetentnego urzędnika, przyjętymi przez Turecki Kodeks Cywilny nr 743 z dnia 17 lutego 1926 oraz postanowień art. 110 tego Kodeksu;
5. Ustawa nr 1288 z dnia 20 maja 1928 roku o przyjęciu międzynarodowego systemu liczbowego;
6. Ustawa nr 1353 z dnia 1 listopada 1928 roku o przyjęciu i wprowadzeniu alfabetu tureckiego;
7. Ustawa nr 2590 z dnia 26 listopada 1934 roku o likwidacji tytułów takich jak: Efendi, Bej, Pasza;
8. Ustawa nr 2596 z dnia 3 grudnia 1934 roku o zakazie noszenia niektórych strojów.

¹⁶¹ Data sprzed reformy z dnia 26.01.1926 r. wprowadzającej zmianę kalendarza muzułmańskiego (księżycowego, liczonego od roku 622) na gregoriański.

¹⁶² Ustawa zabroniła mężczyznom noszenia fezów.

POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE

POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE

Artykuł przejściowy 1. – Po ogłoszeniu wyników referendum w sprawie przyjęcia konstytucji – zgodnie z procedurami – Przewodniczący Rady Bezpieczeństwa Narodowego będący jednocześnie Głowa Państwa, przyjmuje tytuł Prezydenta Republiki i pełni obowiązki, korzystając z kompetencji, jakie konstytucja przyznaje Prezydentowi Republiki na okres siedmiu lat. Przysięga złożona przez Głowę Państwa 18.09.1980 r. pozostaje w mocy. Po zakończeniu siedmioletniej kadencji wybory na prezydenta odbywają się zgodnie z postanowieniami Konstytucji.

Prezydent pełni również obowiązki przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa Narodowego, powołanej na mocy postanowień ustawy nr 2356 z dnia 12.12.1980 r., do czasu powołania na pierwszym posiedzeniu generalnym przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe Prezydium Zgromadzenia.

Zgodnie z postanowieniami konstytucji, w przypadku opróżnienia z jakiegokolwiek przyczyny urzędu prezydenta – do czasu wyboru nowego prezydenta na pierwszym posiedzeniu generalnym przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe i objęciu przez nowego prezydenta urzędu, obowiązki i uprawnienia przyznane Konstytucją pełni najwyższy rangą członek Rady Bezpieczeństwa Narodowego.

Artykuł przejściowy 2. – Rada Bezpieczeństwa Narodowego utworzona mocą ustawy nr 2356 z dnia 12 grudnia 1980 r. kontynuuje swoje zadania na podstawie ustawy nr 2324 o porządku konstytucyjnym oraz ustawy nr 2485 o Zgromadzeniu Ustawodawczym do czasu zwołania po pierwszych wyborach powszechnych, przeprowadzonych zgodnie z ustawą o partiach politycznych, ustawą o wyborach i w zgodzie z Konstytucją, posiedzenia Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego i wyboru Prezydium Zgromadzenia.

Po przyjęciu Konstytucji art. 3 ustawy nr 2356, określający procedurę obsadzenia stanowiska w Radzie Bezpieczeństwa Narodowego, opróżnionego z jakichkolwiek przyczyn, przestaje obowiązywać.

Po zebraniu się i przystąpieniu do pełnienia obowiązków przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe, Rada Bezpieczeństwa Narodowego ulega przekształcenia się w Radę Prezydencką, której kadencja trwa sześć lat, a członkowie Rady Bezpieczeństwa Narodowego stają się członkami Rady Prezydenckiej. Ślubowanie złożone przez członków Rady Bezpieczeństwa Narodowego dnia 18.09.1980 r. pozostaje w mocy. Członkom Rady Prezydenckiej przyznaje się uprawnienia oraz immunitet, jakie przysługują na mocy Konstytucji członkom Zgromadzenia. Po upływie sześcioletniej kadencji podstawy prawne funkcjonowania Rady Prezydenckiej ulegają wygaśnięciu.

Do kompetencji Rady Prezydenckiej należy:

- a) badanie ustaw przyjętych przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe i przedłożonych Prezydentowi Republiki dotyczących: określonych w Konstytucji podstawowych praw, wolności i obowiązków, zasady laickości, zachowania reform Atatürka, bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego oraz dotyczących działalności korporacji radiowo-telewizyjnych, traktatów międzynarodowych, wysyłania oddziałów Sił Zbrojnych do innych krajów, stacjonowania oddziałów obcych Sił Zbrojnych na terenie Turcji, przesłanek stanów wyjątkowych, stanu wojennego i wojny, a także, w ciągu pierwszych dziesięciu dni na badanie ustaw, które uzna za konieczne, z 15 przyznanych mu na promulgowanie ustawy;
- b) informowanie na wniosek Prezydenta i we wskazanym przez niego terminie o rozpatrzeniu i wydaniu opinii w sprawach mandatów deputowanych wybranych w wyborach powszechnych, wykonywania specjalnych uprawnień i środków w trakcie trwania stanu wyjątkowego, kierowania i nadzoru nad korporacjami radiowo-telewizyjnymi, wychowania młodzieży, działalności instytucji religijnych;
- c) informowanie na wniosek Prezydenta o wyniku postępowania w sprawie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego i postępowaniach w innych sprawach, które uzna on za konieczne.

Artykuł przejściowy 3. – W następstwie przeprowadzonych zgodnie z Konstytucją, pierwszych, powszechnych wyborów parlamentarnych i z powołaniem przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe Prezydium Zgromadzenia przestają obowiązywać:

- a) ustawa nr 2324 o porządku konstytucyjnym z dnia 27.10.1980;
- b) ustawa nr 2356 o Radzie Bezpieczeństwa Narodowego z dnia 12.10.1980;
- c) ustawa nr 2485 o Zgromadzeniu Ustawodawczym z dnia 29.06.1981;

a specjalne uprawnienia Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Zgromadzenia Konsultacyjnego ulegają wygaśnięciu.

Artykuł przejściowy 4. – Uchylony z dniem 17.05.1987 – na podstawie ustawy nr 3376 z dnia 12.05.1987, zgodnie z wynikami referendum z 06.09.1987 opublikowanymi w Dzienniku Urzędowym nr 19572 z dnia 12.09.1987.

Artykuł przejściowy 5. – Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe dziesiątego dnia od ogłoszenia przez Najwyższą Radę Wyborczą wyników wyborów powszechnych zbiera się z własnej woli o godzinie piętnastej w budynku Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego w Ankarze. Sesji tej przewodniczy najstarszy wiekiem poseł. Podczas tej sesji posłowie składają ślubowanie.

Artykuł przejściowy 6. – Do czasu uchwalenia nowego Regulaminu Zgromadzenia, powołane zgodnie z Konstytucją Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe stosuje postanowienia Regulaminu Zgromadzenia, które obowiązywały przed dniem 12.08.1980, o ile nie pozostają one w sprzeczności z Konstytucją.

Artykuł przejściowy 7. – Prezes dotychczasowej Rady Ministrów kontynuuje sprawowanie tej funkcji do czasu powołania przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe nowej Rady Ministrów, w wyniku przeprowadzonych zgodnie z Konstytucją pierwszych, powszechnych wyborów parlamentarnych.

Artykuł przejściowy 8. – Ustawy, dotyczące organizacji, obowiązków, uprawnień i funkcjonowania powstałego zgodnie z postanowieniami Konstytucji nowego organu, instytucji lub organizacji oraz inne ustawy, których uchwalenie lub wniesienie do nich poprawek

jest przewidziane Konstytucją winny być uchwalone w trakcie trwania kadencji Zgromadzenia Ustawodawczego, licząc od dnia przyjęcia Konstytucji; ustawy, których które nie były rozpatrywane w tym okresie zostają uchwalone w pierwszym roku trwania kadencji nowo wybranego Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł przejściowy 9. – W okresie sześciu lat od powołania Prezydium Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego po pierwszych, powszechnych wyborach parlamentarnych, Prezydent może zwracać się do Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego o ponowne rozpatrzenie ustaw o zmianie konstytucji przyjętych przez Zgromadzenie. Kolejne przedłożenie prezydentowi ustawy w sprawie zmian konstytucji przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe jest możliwe po uzyskaniu poparcia 3/4 głosów ogólnej liczby członków.

Artykuł przejściowy 10. – Wybory na szczeblu lokalnym odbywają w ciągu roku od pierwszej sesji Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł przejściowy 11. – Członkowie Trybunału Konstytucyjnego oraz ich zastępcy, którzy w dniu przyjęcia Konstytucji w drodze referendum pełnili swój urząd, pozostają na swoich stanowiskach i kontynuują wykonywanie obowiązków. Osoby wybrane przez Trybunał Konstytucyjny do pełnienia określonych obowiązków zachowują swój status.

Nie przeprowadza się wyborów do Trybunału Konstytucyjnego w celu uzupełnienia nieobsadzonych mandatów dopóki liczba jego członków nie spadnie do jedenastu, ani też wyborów zastępców, gdy liczba członków wraz z zastępcami nie spadnie do piętnastu. Do czasu gdy Trybunał Konstytucyjny opracuje nowe procedury wyborcze, wybory, z powodu spadku liczby jego członków poniżej jedenastu lub spadku liczby członków wraz z zastępcami poniżej piętnastu, organizuje się zgodnie z zasadami i procedurami określonymi Konstytucją.

Do czasu, gdy liczba regularnych członków Trybunału Konstytucyjnego nie spadnie do jedenastu, w jego czynnościach

i procedurach stosuje się kworum przewidziane w ustawie nr 44 z dnia 22.04.1962.

Artykuł przejściowy 12. – Osoby mianowane przez Głowę Państwa na stanowiska: członków lub zastępców Sądu Apelacyjnego i Rady Stanu na podstawie pierwszego artykułu przejściowego ustawy nr 2461 z dnia 13.05.1981 o Najwyższej Radzie Sędziów i Prokuratorów, Generalnego Prokuratora Republiki i zastępcy Generalnego Prokuratora Republiki na podstawie ustawy o Sądzie Apelacyjnym nr 1730 z dnia 25.06.1981 oraz artykułów przejściowych dodanych do ustawy nr 2483, Przewodniczącego Rady Państwa, Prokuratora Generalnego, jego zastępców i szefów departamentów na podstawie drugiego ustępu czternastego artykułu przejściowego ustawy nr 2575 o Radzie Państwa, pełnią swoje obowiązki przez okres kadencji, na którą zostali wybrani.

Postanowienia artykułów przejściowych ustawy nr 2576 z dnia 6.01.1982 dotyczące minowania przewodniczącego i członków sądów administracyjnych pozostają w mocy.

Artykuł przejściowy 13. – Wybór jednego członka i jednego zastępcy do Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów spośród członków Sądu Apelacyjnego odbywa się w ciągu dwudziestu dni od dnia wejścia w życie Konstytucji.

Do dnia podjęcia przez nowo wybranych członków swoich obowiązków, do kworum na posiedzeniach Izby liczy się głosy zastępców.

Artykuł przejściowy 14. – Zobowiązanie związków zawodowych do lokowania swoich dochodów w bankach państwowych obowiązuje nie dłużej niż dwa lata od wejścia w życie Konstytucji.

Artykuł przejściowy 15. – uchylony ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

Artykuł przejściowy 16. – Osoby z prawem głosu i zarejestrowane na listach w lokalach wyborczych, które nie wzięły udziału w referendum z innych powodów niż przewidziane prawem lub w następstwie zdarzeń losowych, w ciągu pięciu lat od dnia przeprowadzenia referendum konstytucyjnego nie mogą uczestniczyć

w wyborach powszechnych, uzupełniających oraz lokalnych i innych głosowaniach, ani też w tego typu wyborach kandydować.

Artykuł przejściowy 17¹⁶³ – W pierwszych wyborach powszechnych, odnośnie wpisywania na listy wyborcze kandydatów niezależnych, po wejściu w życie niniejszej ustawy, nie stosuje się ostatniego ustępu art. 67 Konstytucji ani przepisów ustawy o wyborach parlamentarnych nr 2839 z dnia 10.06.1983.

Artykuł przejściowy 18¹⁶⁴ – Zastępcy członków stałych Trybunału Konstytucyjnego z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy uzyskują status członków stałych.

W terminie 30 dni od wejścia w życie niniejszej ustawy Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe wybiera po jednym członku spośród trzech kandydatów nominowanych przez Zgromadzenie Ogólne Trybunału Obrachunkowego oraz spośród trzech kandydatów nominowanych przez Prezesów Rad Adwokackich.

W celu nominowania kandydatów w wyborach przeprowadzonych przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe:

- a) Prezes Trybunału Obrachunkowego w ciągu 5 dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, podaje do publicznej wiadomości informację o naborze kandydatów. Kandydaci zgłaszają się w ciągu 5 dni od dnia ogłoszenia naboru. Zgromadzenie Ogólne Trybunału Obrachunkowego przeprowadza wybory w ciągu 5 dni od upływu terminu przyjmowania zgłoszeń. Każdy członek Trybunału Konstytucyjnego może oddać głos tylko na jednego kandydata. Status kandydata zyskują trzy osoby, które otrzymały największą liczbę głosów;
- b) Prezes Związku Tureckich Rad Adwokackich w ciągu 5 dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, podaje do publicznej wiadomości informację o naborze kandydatów. Kandydaci zgłaszają się w ciągu 5 dni od daty ogłoszenia naboru. Wybory odbywają się w miejscu i czasie podanym w ogłoszeniu Tureckiego Związku Rad Adwokackich, w ciągu pięciu dni

¹⁶³ Artykuł dodany ustawą nr 5659 z dnia 10.05.2007 r.

¹⁶⁴ Artykuł dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

od ostatecznego upływu daty zgłaszania kandydatur przez Prezesów Rad Adwokackich. W wyborach, w których biorą udział wszyscy członkowie Tureckiego Związku Rad Adwokackich status kandydata uzyskują trzej kandydaci, którzy otrzymali w nich największą liczbę głosów;

- c) następnego dnia po przeprowadzonych wyborach, nazwiska osób, które uzyskały status kandydata w wyborach przeprowadzonych zgodnie z punktami (a) i (b) przedstawiane są przez Trybunał Obrachunkowy i Zarząd Tureckiego Związku Rad Adwokackich Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu;
- ç) Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe przeprowadza wybory kandydatów w ciągu 10 dni od otrzymania nazwisk kandydatów zgodnie z punktem (c). W pierwszym głosowaniu w Wielkim Tureckim Zgromadzeniu Narodowym nad każdym nieobsadzonym stanowiskiem decyzje podejmowane są większością $\frac{2}{3}$ liczby głosów wszystkich członków Zgromadzenia; w drugim głosowaniu – bezwzględną większością głosów wszystkich członków. W przypadku gdy w drugim głosowaniu nie zostanie osiągnięta bezwzględna większość głosów przeprowadzana jest trzecia tura głosowania nad dwoma kandydatami, którzy otrzymali największą liczbę głosów. W trzeciej turze wybierany jest kandydat, który otrzymał największą liczbę głosów.

Prezydent w sytuacji nieobsadzonych stanowisk w Najwyższym Sądzie Apelacyjnym i Radzie Stanu, dokonuje wyboru na każde wolne stanowisko jednego kandydata z każdej z list zawierających nazwiska trzech kandydatów nominowanych na każde wolne stanowisko przez Radę Szkolnictwa Wyższego spośród pracowników naukowych z dziedziny prawa, ekonomii i nauk politycznych, nie będących członkami Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego.

W wyborach uzupełniających kandydatów na członków Trybunału Konstytucyjnego i ich zastępców należy uwzględnić, w ramach kwoty miejsc przyznanej poszczególnym instytucjom mającym prawo do nominacji, urzędujących członków i zastępców Trybunału.

Osoby, które zostały powołane na stanowiska członków Trybunału Konstytucyjnego pełnią swoje obowiązki do końca kadencji, na

którą zostali powołani. Osoby pozostające na stanowisku członków w dniu wejścia w życie ustawy pełnią swoje stanowisko do dnia osiągnięcia wieku emerytalnego.

Niezbędne rozwiązania prawne w sprawie każdej z kategorii wniosków zostaną wydane w ciągu dwóch lat. Wnioski indywidualne będą przyjmowane po wejściu w życie ustawy implementującej te rozwiązania prawne.

Artykuł przejściowy 19¹⁶⁵ – Członkowie Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów Publicznych wybierani są w ciągu 30 dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, zgodnie z poniższymi zasadami i procedurą:

- a) Prezydent Republiki wybiera czterech członków spośród: osób wobec których nie ma przeciwwskazań by mogli sprawować urząd sędziego i które ponadto przez okres co najmniej piętnastu lat były pracownikami naukowymi szkół wyższych w dziedzinie: prawa, ekonomii, nauk politycznych oraz osób z co najmniej piętnastoletnim stażem pracy w zawodzie, urzędników wysokiej rangi i adwokatów. Spośród wysokiej rangi urzędników Prezydent Republiki wybiera członków pełniących funkcje: ministra, podsekretarza stanu, zastępcy podsekretarza stanu, wojewody, kanclerza Kancelarii Prezydenta, dyrektora generalnego w instytucjach i organizacjach państwowych lub prezesa inspektoratu;
- b) Zgromadzenie Ogólne Najwyższego Sądu Apelacyjnego wybiera spośród swoich członków trzech członków stałych i trzech zastępców. Pierwszy Prezes Najwyższego Sądu Apelacyjnego podaje do publicznej wiadomości informację o naborze kandydatów w ciągu siedmiu dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Kandydaci zgłaszają się do Pierwszego Prezesa w ciągu siedmiu dni od dnia ogłoszenia naboru. Zgromadzenie Ogólne Najwyższego Sądu Apelacyjnego przeprowadza wybory w ciągu piętnastu dni od upływu terminu przyjmowania zgłoszeń. Każdy członek Najwyższego Sądu Apelacyjnego może oddać głos tylko na jednego kandydata. Na członka lub zastępcę wybierani są kandydaci, którzy otrzymali największą liczbę głosów;

¹⁶⁵ Artykuł dodany ustawą nr 5982 z dnia 12.09.2010 r.

- c) Zgromadzenie Ogólne Rady Stanu, wybiera dwóch członków stałych i dwóch zastępców spośród swoich członków. Prezes Rady Stanu podaje do publicznej wiadomości informację o naborze kandydatów w ciągu siedmiu dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Kandydaci zgłaszają się w ciągu siedmiu dni od dnia ogłoszenia naboru. Zgromadzenie Ogólne Rady Stanu przeprowadza wybory w ciągu piętnastu dni od upływu terminu przyjmowania zgłoszeń. Każdy członek Rady Stanu może oddać głos tylko na jednego kandydata. Na członka lub zastępcę wybierani są kandydaci, którzy otrzymali największą liczbę głosów;
- ç) Zgromadzenie Ogólne Tureckiej Akademii Sprawiedliwości, spośród swoich członków, wybiera jednego członka stałego i jednego zastępcę. Prezes Tureckiej Akademii Sprawiedliwości podaje do publicznej wiadomości informację o naborze kandydatów w ciągu siedmiu dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Kandydaci zgłaszają się w ciągu siedmiu dni od dnia ogłoszenia naboru. Zgromadzenie Ogólne Tureckiej Akademii Sprawiedliwości przeprowadza wybory w ciągu piętnastu dni od upływu terminu przyjmowania zgłoszeń. Każdy członek Akademii może oddać głos tylko na jednego kandydata. Na członka lub zastępcę wybierani są kandydaci, którzy otrzymali największą liczbę głosów;
- d) siedmiu członków stałych i czterech zastępców powinno być wybranych pod nadzorem i kontrolą Najwyższej Rady Wyborczej, spośród sędziów i prokuratorów posiadających kwalifikacje do sprawowania urzędu sędziego pierwszej rangi. Najwyższa Rada Wyborcza podaje do publicznej wiadomości informację o naborze kandydatów w ciągu pięciu dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Kandydaci zgłaszają się w ciągu trzech dni od dnia ogłoszenia naboru. Najwyższa Rada Wyborcza w ciągu dwóch dni od upływu terminu przyjmowania zgłoszeń analizuje zgłoszenia i ogłasza listę kandydatów. W ciągu kolejnych dwóch dni można wnieść sprzeciw wobec tej listy. Ostateczna lista kandydatów ogłaszana jest po rozpatrzeniu sprzeciwów w ciągu dwóch dni od upływu terminu ich wniesienia. W drugą

niedzielę po ogłoszeniu ostatecznej listy kandydatów przez Najwyższą Radę Wyborczą w każdym województwie odbywają się wybory nadzorowane i kontrolowane przez Wojewódzkie Rady Wyborcze. W wyborach biorą udział wojewódzcy i powiatowi sędziowie i prokuratorzy publiczni. Wojewódzkie Rady Wyborcze ustanawiają Komisje Wyborcze odpowiednio do liczby uprawnionych do głosowania sędziów i prokuratorów; podejmują decyzje odnośnie skarg i zażaleń składanych na decyzje i środki ostrożności podjęte przez Komisje Wyborcze. Kandydaci nie mogą prowadzić działalności agitacyjnej. Zgodnie z procedurą i zasadami ustanowionych przez Najwyższą Radę Wyborczą życiorysy osób kandydujących na stanowiska mogą być publikowane na specjalnie do tego celu wyznaczonych stronach internetowych. W wyborach tych każdy wyborca może oddać głos wyłącznie na jednego z kandydatów. Na członków stałych i zastępców wybierani są kandydaci, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów. Wszelkie sprawy związane z kartami do głosowania określa Najwyższa Rada Wyborcza. Jest ona władna drukować je samodzielnie lub, jeśli uzna to za stosowne, zlecić ich wydruk Wojewódzkim Radom Wyborczym. W przeprowadzanych wyborach obowiązują przepisy ustawy nr 298 z dnia 26.04.1961 o podstawowych prawach wyborczych i o rejestrze wyborców, nie pozostające w sprzeczności z niniejszym ustępem.

- e) Najwyższa Rada Wyborcza nadzoruje i kontroluje wybory trzech członków stałych i dwóch zastępców spośród sędziów i prokuratorów publicznych posiadających kwalifikacje do sprawowania urzędu sędziego pierwszej rangi. W województwie, w którym znajduje się Okręgowy Sąd Administracyjny w wyborach nadzorowanych i kontrolowanych przez Wojewódzką Radę wyborczą głosują sędziowie i prokuratorzy sądu administracyjnego, którzy wypełniają swe obowiązki w Okręgowym Sądzie Administracyjnym i na obszarze mu podległym. Do tych wyborów stosuje się odpowiednio przepisy zawarte w punkcie d).

Zgodnie z punktami a), c), d), e) ustępu pierwszego członkowie Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów Publicznych podejmują

swe obowiązki w pierwszym dniu roboczym następującym po upływie trzydziestu dni od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy.

Od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy obowiązki członków stałych i zastępców Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów Publicznych wywodzących się z Najwyższego Sądu Apelacyjnego wykonywane są do końca ich kadencji. Zgodnie z punktem c) ustępu pierwszego obowiązki członków, których kadencja nie dobiegła końca, przejmują kolejno nowo wybrani członkowie.

Zgodnie z tym artykułem, nowo wybrani członkowie przejmują swoje obowiązki podczas pierwszego posiedzenia Rady. W drodze losowania, z Rady Stanu wybierany jest do Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów Publicznych jeden członek stały i jeden zastępca. Z dniem wyboru ich obowiązki w Radzie Stanu dobiegają końca. Pozostali członkowie stali i zastępcy wykonują swe obowiązki do końca okresu, na jaki zostali wybrani. Zgodnie z punktem c) ustępu pierwszego obowiązki członków, których kadencja nie dobiegła końca przejmują nowo wybrani członkowie.

Spśród członków wybranych zgodnie z punktem b) i c) ustępu pierwszego, kadencja tych którzy objęli urząd zgodnie z ustępem trzecim i czwartym, wygasa z dniem zakończenia kadencji pozostałych członków Rady wybranych zgodnie z literą a), c), d) i e) ustępu pierwszego.

Do czasu wprowadzenia niezbędnych zmian ustawowych, członkowie stali Najwyższej Rady Sędziów i Prokuratorów Publicznych, korzystają ze wszystkich uprawnień finansowych, socjalnych i emerytalnych przewidzianych ustawą o prezesach wydziałów Najwyższego Sądu Apelacyjnego. Ponadto, każdemu członkowi stałemu, poza prezesem Rady, wypłacana jest comiesięczna rekompensata dodatkowa. Wysokość wypłacanej kwoty stanowi wynik mnożenia wskaźnika 30 000 przez współczynnik wynagrodzenia stosowany dla pracowników służby cywilnej.

Do czasu wprowadzenia zmian we właściwych ustawach Najwyższa Rada Sędziów i Prokuratorów Publicznych:

- a) działa jako Rada zgodnie z przepisami obowiązującego prawa pod warunkiem niesprzeczności z postanowieniami Konstytucji;

- b) zgodnie z ustępem pierwszym w ciągu tygodnia od dnia przejścia obowiązków przez członków stałych zwołuje posiedzenie pod przewodnictwem Ministra Sprawiedliwości i wybiera jednego tymczasowego wiceprezesa Rady;
- c) podejmuje decyzje bezwzględną ilością głosów w obecności co najmniej piętnastu członków ogólnej ich liczby;
- ç) obowiązki prowadzenia Sekretariatu powierza Ministerstwu Sprawiedliwości.

Obecni sędziowie wizytatorzy wymiaru sprawiedliwości sprawują funkcje wizytatorów Rady i Wymiaru sprawiedliwości, do momentu mianowania nowych wizytatorów.

Do czasu wprowadzenia niezbędnych zmian we właściwych ustawach obowiązują przepisy niniejszego artykułu.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

I. ZMIANA KONSTYTUCJI, UDZIAŁ W WYBORACH I REFERENDACH

Artykuł 175¹⁶⁶

Propozycja zmiany Konstytucji może zostać złożona w formie pisemnej przez co najmniej 1/3 ogólnej liczby członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego. Propozycje zmiany Konstytucji są rozpatrywane na posiedzeniu plenarnym dwukrotnie. Przyjęcie propozycji zmiany Konstytucji wymaga uzyskania w tajnym głosowaniu większości 3/5 głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

Poza wyjątkami określonymi w niniejszym artykule, rozpatrzenie i przyjęcie propozycji zmiany Konstytucji podlega procedurze rozpatrywania i uchwalania ustaw.

Prezydent Republiki może odesłać ustawę o zmianie Konstytucji Wielkiemu Tureckiemu Zgromadzeniu Narodowemu do ponownego jej rozpatrzenia. Jeżeli Zgromadzenie przyjmie ustawę odesłaną przez Prezydenta większością 2/3 głosów ogólnej liczby członków, Prezydent może taką ustawę poddać pod referendum.

Jeżeli ustawa o zmianie Konstytucji zostanie przyjęta większością 3/5 lub mniejszą niż 2/3 głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia i nie została przesłana przez Prezydenta do ponownego rozpatrzenia, podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym w celu poddania jej pod referendum.

Ustawa o zmianie Konstytucji przyjęta większością 2/3 głosów ogólnej liczby członków Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego lub przesłana przez Prezydenta do dalszego rozpatrzenia, lub niektóre jej artykuły, których rozpatrzenie uznano za konieczne, mogą zostać poddane przez Prezydenta pod referendum.

¹⁶⁶ Art. 175 zmieniony ustawą nr 3361 z dnia 17.05.1987 r.

Ustawa lub wybrane artykuły niebędące przedmiotem referendum są publikowane w Dzienniku Urzędowym.

Ustawy o zmianie Konstytucji, które są poddawane pod referendum, w celu ich zatwierdzenia wymagają uzyskania ponad połowy ważnie oddanych głosów.

Rozpatrując ustawy o zmianie Konstytucji Wielkie Turecki Zgromadzenie Narodowe może także zdecydować, iż w przypadku poddania tych ustaw pod referendum, które spośród zmienianych postanowień Konstytucji poddawane są głosowaniu łącznie z innymi, a które oddzielnie.

W celu zapewnienia frekwencji w referendach, powszechnych i uzupełniających wyborach parlamentarnych oraz w wyborach lokalnych, stosuje się wszelkie konieczne środki, nie wyłączając kar pieniężnych.

II. PREAMBUŁA I NAGŁÓWKI ARTYKUŁÓW

Artykuł 176

Preambuła określająca podstawowe cele i zasady, na których opiera się Konstytucja stanowi integralną część Konstytucji.

Nagłówki artykułów dotyczą jedynie tematu artykułów, ich porządku oraz związków między nimi. Nagłówków nie traktuje się jako części tekstu Konstytucji.

III. WEJŚCIE W ŻYCIE KONSTYTUCJI

Artykuł 177

Niniejsza Konstytucja przyjęta w drodze referendum, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym staje się Konstytucją Republiki Tureckiej i wchodzi w życie, poza poniżej wskazanymi wyjątkami i postanowieniami dotyczącymi ich wprowadzenia:

- a) postanowienia CZEŚCI DRUGIEJ rozdziału drugiego Konstytucji dotyczące wolności i bezpieczeństwa osobistego, prasy i publikacji, prawa i wolności zgromadzeń,

postanowienia rozdziału trzeciego Konstytucji dotyczące pracy, układów zbiorowych pracy, prawa do strajku i lokautu, postanowienia powyższe wchodzi w życie wraz z uchwaleniem nowych ustaw lub wprowadzeniem zmian do ustaw już obowiązujących, a w każdym z tych przypadków najpóźniej wraz z podjęciem obowiązków przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe. Jednakże, do czasu wejścia tych postanowień w życie stosuje się obowiązujące ustawy i rozporządzenia oraz postanowienia Rady Bezpieczeństwa Narodowego;

- b) postanowienia CZĘŚCI DRUGIEJ Konstytucji dotyczące partii politycznych i prawa do prowadzenia działalności politycznej wejdą w życie po ogłoszeniu nowej ustawy o partiach politycznych, która zostanie przygotowana zgodnie z ustanowionymi przepisami w tym zakresie, prawo do głosowania i kandydowania w wyborach wejdzie w życie po ogłoszeniu ordynacji wyborczej przygotowanej zgodnie z ustanowionymi przepisami w tym zakresie;
- c) postanowienia CZĘŚCI TRZECIEJ Konstytucji dotyczące władzy ustawodawczej: powyższe postanowienia wejdą w życie wraz z ogłoszeniem wyników wyborów powszechnych do Zgromadzenia. Jednakże postanowienia dotyczące funkcji i kompetencji Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego, do dnia podjęcia funkcji przez Zgromadzenie będą wykonywane przez Radę Bezpieczeństwa Narodowego, z zastrzeżeniem postanowień ustawy nr 2485 z 29 czerwca 1981 r. o Zgromadzeniu Ustawodawczym;
- d) postanowienia CZĘŚCI TRZECIEJ Konstytucji dotyczące funkcji i kompetencji Prezydenta Republiki i Rady Kontroli Państwa zamieszczone pod nagłówkiem „Prezydent Republiki”, regulacje dotyczące obrony narodowej, procedur wprowadzania stanów nadzwyczajnych zamieszczone pod nagłówkiem „Rada Ministrów”, wszystkie postanowienia wymienione pod nagłówkiem „Administracja”, z wyjątkiem postanowień dotyczących samorządów terytorialnych oraz Przewodniego Instytutu Kultury, Języka i Historii imienia Atatürka; wszystkie postanowienia dotyczące sądownictwa, z wyjątkiem sądów Bezpieczeństwa

Narodowego – wchodzi w życie z dniem ogłoszeniem w Dzienniku Urzędowym Konstytucji przyjętej w drodze referendum. Postanowienia dotyczące Prezydenta i Rady Ministrów i które wejdą w życie, wraz z rozpoczęciem kadencji przez Wielkie Tureckie Zgromadzenie Narodowe. Postanowienia dotyczące samorządów terytorialnych i sądów Bezpieczeństwa Narodowego wejdą w życie po ogłoszeniu odpowiedniego ustawodawstwa;

- e) Jeżeli, w związku z wejściem w życie Konstytucji przyjętej w referendum konieczne jest uchwalenie nowych ustaw lub zmiana obowiązujących, lub gdy należy dokonać zmian funkcjonujących instytucji, organizacji lub związków, lub powołać do życia nowe – w tego rodzaju działaniach należy brać pod uwagę te, które z dotychczas obowiązujących ustaw stały się niekonstytucyjne lub w myśl art. 11 niezgodne z Konstytucją;
- f) Postanowienie drugiego ustępu art. 164, który reguluje tryb rozpatrywania projektów ustawy dotyczącej sprawozdania z wykonania budżetu obowiązuje od 1984 r.

ARTYKUŁY
PRZEJŚCIOWE

ARTYKUŁY
PRZEJŚCIOWE

ARTYKUŁY PRZEJŚCIOWE, NIE UJĘTE W KONSTYTUCJI REPUBLIKI TURECKIEJ

Artykuł przejściowy Ustawy nr 4709 z dnia 3.10.2001 r.

Artykuł przejściowy – A) Zdanie ostatniego ustępu art. 67 Konstytucji, jako ostatni ustęp art. 24 niniejszej Ustawy nie stosuje się do pierwszych wyborów powszechnych przeprowadzanych po wejściu w życie niniejszej ustawy.

B) Postanowienia poprawki wprowadzonej do art. 87 Konstytucji oraz art. 28 niniejszej Ustawy nie stosuje się wobec osób, które popełnią czyny określone w art. 14 Konstytucji przed dniem wejścia w życie niniejszej Ustawy.

Artykuł przejściowy Ustawy nr 4777 z dnia 27.12.2002 r.

Artykuł przejściowy 1. – Postanowień ostatniego ustępu art. 67 Konstytucji Republiki Tureckiej nie stosuje się do pierwszych wyborów uzupełniających przeprowadzanych w trakcie 22. kadencji Wielkiego Tureckiego Zgromadzenia Narodowego.

ZMIANY WPROWADZONE
DO KONSTYTUCJI
REPUBLIKI TURECKIEJ

Aneks I
**ZMIANY WPROWADZONE
DO KONSTYTUCJI REPUBLIKI
TURECKIEJ**

Ustawa	Uchwalenie	Referendum	Zmienione artykuły	Resmî Gazete
3361	17/5/1987	–	67, 75, 175, przepis przej- ściowy – 4	18/5/1987 – 19464 Powtórne ogło- szenie
		6/9/1987	przepis przej- ściowy – 4	Wynik referen- dum: 12/9/1987 – 19572
3913	8/7/1993	–	133	10/7/1993 – 21633
4121	23/7/1995	–	Preambuła, 33, 52, 53, 67, 68, 69, 75, 84, 85, 93, 127, 135, 149, 171	26/7/1995 – 22355
4388	18/6/1999	–	143	18/6/1999 – 23729 Powtórne ogło- szenie
4446	13/8/1999	–	47, 125, 155	14/8/1999 – 23786

4709	3/10/2001	–	Preambuła, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 46, 49, 51, 55, 65, 66, 67, 69, 74, 87, 89, 94, 100, 118, 149, przepis przejściowy – 15	17/10/2001 – 24556 Powtórne ogłoszenie
4720	21/11/2001	–	86	1/12/2001 – 24600
4777	27/12/2002	–	76, 78	31/12/2002 – 24980 3. powtórne ogłoszenie
5170	7/5/2004	–	10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131, 143, 160	22/5/2004 – 25469
5370	21/6/2005	–	133	23/6/2005 – 25854
5428	29/10/2005	–	130, 160, 161, 162, 163	9/11/2005 – 25988
5551	13/10/2006	–	76	17/10/2006 – 26322
5659	10/5/2007	–	dodano przepis przejściowy 17	18/5/2007 – 26526
5678	31/5/2007	21/10/2007	77, 79, 96, 101, 102	16/6/2007 – 26554 Wynik referendum: 31/10/2007 – 26686
5735	9/2/2008	–	10, 42	23/2/2008 – 26796

5982	7/5/2010	12/9/2010	10, 20, 23, 41, 51, 53, 54, 74, 84, 94, 125, 128, 129, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 156, 157, 159, 166, przepis przejściowy – 15, dodano przepis przejściowy 18 oraz 19	13/5/2010 – 27580 Wynik referendum: 23/9/2010 – 27708
6214	17/3/2011	–	59	29/3/2011 – 27889

PREZYDENCI
REPUBLIKI TURECKIEJ

Aneks II

PREZYDENCI REPUBLIKI TURECKIEJ

1. Mustafa Kemal Atatürk (29 października 1923 – 10 listopada 1938)
2. İsmet İnönü (11 listopada 1938 – 22 maja 1950)
3. Celal Bayar (22 maja 1950 – 27 maja 1960)
4. Cemal Gürsel (10 października 1961 – 28 maja 1966)
5. Cevdet Sunay (28 marca 1966 – 28 marca 1973)
6. Fahri Korutürk (6 kwietnia 1973 – 6 kwietnia 1980)
7. Kenan Evren (9 listopada 1982 – 9 listopada 1989)
8. Turgut Özal (9 listopada 1989 – 17 kwietnia 1993)
9. Süleyman Demirel (16 maja 1993 – 16 maja 2000)
10. Ahmet Necdet Sezer (16 maja 2000 – 28 sierpnia 2007)
11. Abdullah Gül (28 sierpnia 2007 – obecnie)

SKŁAD WIELKIEGO
TURECKIEGO
ZGROMADZENIA
NARODOWEGO

Aneks III
SKŁAD WIELKIEGO TURECKIEGO
ZGROMADZENIA NARODOWEGO
(2011–2016)

1. Partia Sprawiedliwość i Rozwój (Adalet ve Kalkınma Partisi), konserwatywna, umiarkowanie islamistyczna – 326 miejsc
2. Partia Republikańsko-Ludowa (Cumhuriyet Halk Partisi), socjaldemokratyczno-nacjonalistyczna – 135 miejsc
3. Partia Ruchu Narodowego (Milliyetçi Hareket Partisi), prawicowo-nacjonalistyczna – 51 miejsc
4. Partia Pokoju i Demokracji (Barış ve Demokrasi Partisi) – 29 miejsc
5. Deputowani niezależni – 7 miejsc
6. Partia Demokracji Uczestniczącej (Katılımcı Demokrasi Partisi) – 1 miejsce

WYBRANA LITERATURA

- Adamczyk A., *Ustrój polityczny Turcji w latach 1918–1960*, Warszawa 2013.
- Erodul C., *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, Ankara 1977.
- Feyzioğlu T., *Atatürk ve Milliyetçilik*, „Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi”, 1985, t. 1, z. 2.
- Kołodziejczyk D., *Turcja*, Warszawa 2000.
- Konstytucja, ustrój polityczny, system organów państwowych*, red. S. Bożyk, A. Jamróz, Białystok 2010.
- Lewis B., *Narodziny nowoczesnej Turcji*, Warszawa 1972.
- Özbudun E., *Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları*, Ankara 1993.
- Reychman J., *Historia Turcji*, Wrocław 1973.
- Rumpf Ch., *Das türkische Verfassungssystem*, Wiesbaden 1996.
- Shaw S.J., Shaw E.K., *Historia Imperium Osmańskiego i Republiki Tureckiej*, t. 2: 1808–1975, Warszawa 2012.
- Szymański A., *System konstytucyjny Turcji*, Warszawa 2006.
- Tanör B., *İki Anayasa 1961–1982*, İstanbul 1994.
- Zürcher E.J., *Turcja. Od sultanatu do współczesności*, Kraków 2013.

STARANIEM BIBLIOTEKI SEJMOWEJ
UKAZAŁY SIĘ KONSTYTUCJE:

Albanii [z 1991 r.] wyd. 1997, tekst tożsamy wyd. 2000,
Albanii z 1998 r. – wyd. 2001

Austrii [z 1920 r. w wersji z 1929 r. ostatnia zmiana
28 VI 2002] wyd. 2004

Belgii [z 1831 r., tekst jednolity z 1994] wyd. 1996,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 22 XII 2008]
wyd. 2010

Brazylii [z 1988 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 30 VI 2004] wyd. 2004

Bułgarii [z 1991 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 6 II 2007] wyd. 2012

Chile [z 1980 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 6 III 2012]
wyd. 2012

Chorwacji [z 1990 r.] wyd. 1995,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 III 2001]
wyd. 2007

Cypru [z 1960 r., wg stanu na 31 V 2012] wyd. 2013

Czech [z 1992 r.] wyd. 1994, tekst tożsamy wyd. 2000

Danii [z 1953 r.] wyd. 2002

Estonii [z 1992 r.] wyd. 1997

Finlandii [z 1919 r.] wyd. 1997
Finlandii z 1999 r. – wyd. 2003

Francji [z 1958 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 22 II 1996] wyd. 1997,
wyd. 2 – [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 III 2003]
wyd. 2005

Grecji 1975/1986 – wyd. 1992,
wyd. 2 – [wg stanu na 1 VII 2005] wyd. 2005

- Hiszpanii** [z 1978 r.] wyd. 1993, tekst tożsamy wyd. 2000, wyd. 2 [z późniejszą zmianą z 27 VIII 1992] wyd. 2008
- Holandii** [z 1814 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 21 III 2002] wyd. 2003
- Irlandii** [z 1937 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 24 VI 2004] wyd. 2006
- Islandii** [z 1944 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 1 VII 1999] wyd. 2009
- Israela** [ustawy konstytucyjne – 1948/1992] wyd. 2001
- Kanady** [akty z 1867 i 1982 wg stanu na 1 IV 1996] wyd. 1998
- Liechtensteinu** [z 1921 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 25 XI 2011] wyd. 2013
- Litwy** [z 1992] wyd. 1994, tekst tożsamy wyd. 2000, wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 13 VII 2004] wyd. 2006
- Luksemburga** [z 1868 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 24 VI 2005] wyd. 2006
- Łotwy** [z 1922 r., wg stanu na 15 X 1998] wyd. 2001
- Macedonii** [z 1992 r.] wyd. 1999
- Malty** [wg stanu na 1 IX 2007] wyd. 2008
- Monako** [z 1962 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 2 IV 2002] wyd. 2012
- Niemiec** [z 1949 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 28 VIII 2006] wyd. 2008
- Norwegii** [z 1814 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 19 VI 1992] wyd. 1996
- Portugalii** [z 1976 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 20 IX 1997] wyd. 2000
- Republiki Południowej Afryki** [z 1997 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia z 6 X 2003] wyd. 2006

Rosji [z 1993 r.] wyd. 2000

Rumunii [z 1991 r.] wyd. 1996

Słowacji [z 1992 r.] wyd. 1993,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 23 II 2001]
wyd. 2003

Słowenii [z 1991 r.] wyd. 1994,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 27 VI 2006]
wyd. 2009

Stanów Zjednoczonych Ameryki [z 1787 r., z uwzgl.
poprawki 27. z 1992 r.] wyd. 2002

Szwajcarii [z 1999 r.] wyd. 2000

Szwecji [z 1974 r.] wyd. 1991,
wyd. 2 [tekst jednolity z 1998] wyd. 2000

Ukrainy [z 1996 r.] wyd. 1999

Watykanu, wyd. 2008

Węgier [z 1949 r., tekst jednolity z 1990] wyd. 1992,
wyd. 2 [z późniejszymi zmianami, ostatnia z 30 V 2001]
wyd. 2002,
Ustawa Zasadnicza Węgier [z 2011 r., uzup. o Postanowienia
przejściowe z 30 XII 2011] wyd. 2012

Włoch [z 1947 r., z późniejszymi zmianami, ostatnia
z 30 V 2003] wyd. 2004

**Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii
Północnej**, wyd. 2010

Teksty konstytucji państw członkowskich UE, według stanu prawnego na 1 lipca 2011 r., ukazały się w tomie „**Konstytucje państw Unii Europejskiej**”, pod red. W. Staśkiewicza, Warszawa 2011.